

Univerzita Hradec Králové

Ústav sociální práce

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2016

Bc. Gabriela Neuwirthová

Univerzita Hradec Králové

Ústav sociální práce

Riziko recidivy u klientů Probační a mediační
služby a možnosti eliminace těchto rizik

Diplomová práce

Autor: Bc. Gabriela Neuwirthová
Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce
Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Gabriela Neuwirthová

Studium: U14071

Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Název diplomové práce: **Riziko recidivy u klientů Probační a mediační služby a možnosti eliminace těchto rizik**

Název diplomové práce AJ: The risk of recurrence among clients of the Probation and Mediation Service and possibility of eliminating these risks

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem mé diplomové práce bude zjistit, jaké rizikové faktory se podílí na recidivě odsouzených klientů probační a mediační služby z pohledu probačního úředníka a jaké jsou možnosti eliminace těchto rizik v rámci probační práce v královéhradeckém a pardubickém kraji. Zmapovat rizikové faktory, zjistit, jaký vztah mají tyto rizikové faktory k recidivě klientů probační a mediační služby, jakou měrou se podílí na recidivě, jak s rizikovými faktory pracují probační pracovníci, jaké mají v rámci probační praxe možnosti eliminace těchto rizik. Na základě zjištění předložit návrhy řešení. Zvolená výzkumná strategie: kvalitativní výzkumná strategie, technika interview

VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky. Praha: Portál, 1999. VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2004. FISCHER, S., ŠKODA, J. Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů. Praha: Grada, 2009. AINSWORTH, P.B. Psychology and crime: myths and reality. Harlow: Pearson Education Ltd., 2000.

Garantující pracoviště: Katedra sociální práce a sociální politiky,
Ústav sociální práce

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Oponent: prof. PhDr. Jana Levická, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 4.12.2014

Prohlášení

„ Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucí diplomové práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.“

V Hradci Králové dne 12.03.2016

Bc. Gabriela Neuwirthová

Poděkování

Děkuji všem, kteří mi poskytli pomoc a podporu při realizaci této práce, která by bez jejich přispění nemohla vzniknout. Za odborné vedení, rady, trpělivost a cenný čas děkuji vedoucí práce Mgr. et Mgr. Radce Janebové, Ph.D. Velké poděkování patří rodině, která mi vytvořila podmínky, díky nimž jsem zvládla vypracování této práce i přes složité pracovní podmínky.

Abstrakt

NEUWIRTHOVÁ, Gabriela. *Riziko recidivy u klientů Probační a mediační služby a možnosti eliminace těchto rizik*. Hradec Králové, 2016, s. 117. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce.

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Cílem mé diplomové práce bude zjistit, jaké rizikové faktory se podílí na recidivě odsouzených klientů Probační a mediační služby z pohledu probačního úředníka a jaké jsou možnosti eliminace těchto rizik v rámci probační práce. Po zmapování rizikových faktorů zjistit, jaký vztah mají k recidivě klientů Probační a mediační služby, jakou měrou se podílí na recidivě, jak s rizikovými faktory pracují probační pracovníci, jaké mají v rámci probační praxe možnosti eliminace těchto rizik. Na základě zjištění předložit návrhy řešení.

Teoretická část se zabývá představením instituce Probační a mediační služby, institutu probačního dohledu, dále má čtenáře seznámit s pojmy recidiva a rizikové faktory a v závěru teoretické části je věnován prostor představení možností eliminace zjištěných rizikových faktorů z pohledu probačního úředníka. Práce je založena na kvalitativní výzkumné strategii, konkrétně na technice interview.

Klíčová slova: Probační a mediační služba, recidiva, rizikové faktory, dohled, klient, odsouzený, pachatel, probační úředník, probační asistent, probační pracovník

Abstract

NEUWIRTHOVÁ, Gabriela. The risk of recurrence among clients of the Probation and Mediation Service and possibility of eliminating these risks. Hradec Králové, 2014, s. 117. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce.

Leader of the Bachelor Degree Thesis: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

The aim of my thesis is to identify the risk factors involved in the recidivism of convicted clients of probation and mediation service in terms of a probation officer and the possibilities to eliminate these risks in the context of probation work. After mapping the risk factors to determine what kind of relationship they have relapsed clients Probation and Mediation Service, which largely contributes to relapse, how risk factors work probation officers, what they have within the probation practice options to eliminate these risks. Based on the findings put forward suggestions.

The theoretical part deals with the introduction of the institution of Probation and Mediation Service, Institute of probation, as a reader familiar with the concepts of relapse and risk factors and the end of the theoretical part is devoted performance options to eliminate the identified risk factors in terms of the probation officer. The work is based on qualitative research strategy, namely the technique of interview.

Keywords: Probation and Mediation Service, recidivism, risk factors, monitoring, client, convicted, an offender probation officer, probation assistant probation officer

Obsah

Obsah	8
ÚVOD	11
1 Kriminální recidiva	15
1.1 Druhy kriminální recidivy	16
1.2 Rizikové faktory recidivy	17
1.3 Prevence kriminální recidivy	18
2 Probační a mediační služba	21
2.1 Organizační struktura Probační a mediační služby, její cíle a poslání.....	21
2.2 Pracovníci Probační a mediační služby	23
2.3 Klíčové oblasti práce u odsouzených klientů Probační a mediační služby.....	24
2.3.1 Probační dohledy	25
2.3.2 Trest obecně prospěšných prací	26
2.3.3 Parole (podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody)	27
2.3.4 Specializace mladiství a děti mladší patnácti let.....	28
3 Probační dohled	30
3.1 Pojem probační dohled	30
3.2 Zahájení činnosti Probační a mediační služby.....	31
3.3 Průběh činnosti střediska Probační a mediační služby	32
3.4 Formy práce uplatňované v průběhu dohledu	33
3.5 Ukončení činnosti střediska PMS.....	35
3.6 Pozitiva a negativa dohledu z pohledu možnosti eliminace rizik.....	36
4 Rizikové faktory u odsouzených klientů Probační a mediační služby	38
4.1 Pojem riziko.....	39
4.2 Vykonávané činnosti, které se váží k identifikaci rizikových faktorů	39
4.3 Statické a dynamické faktory, tedy faktory spojené s trestnou činností	41
4.4 Míra vlivu rizikových faktorů na recidivu	47
5 Možnosti eliminace zjištěných rizikových faktorů	49
5.1 Networking.....	49

5.2	Probační programy pro mládež, probační resocializační programy pro dospělé a projekty PMS.....	50
6	Shrnutí teoretické části.....	56
7	Výzkumná část.....	57
7.1	Formulace hlavního a dílčích cílů výzkumu.....	57
7.2	Zvolená výzkumná strategie.....	58
7.3	Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek	60
7.4	Volba výzkumného souboru.....	67
7.5	Popis organizace a průběhu výzkumu.....	70
7.6	Způsob zpracování získaných dat či údajů	70
7.7	Rizika výzkumu a výzkumné strategie.....	71
8	Analýza a interpretace údajů	73
	Diskuze a závěr	100
	SEZNAM TABULEK	104
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	105
	SEZNAM PŘÍLOH	110
	PŘÍLOHA A	111

Seznam použitých zkratk

PMS – Probační a mediační služba

OČTŘ – Orgán činný v trestním řízení

OPP – Obecně prospěšné práce

SDV – systém dalšího vzdělávání

SARPO – systémová analýza rizik a potřeb

ZSM – zákon o soudnictví ve věcech mládeže

PRP – probační resocializační program

ÚVOD

Téma kriminální recidivy představuje bezesporu složitý společenský problém, stává se předmětem vědeckého bádání či tématem laických diskusí. Hledání příčin recidivního chování u pachatelů trestné činnosti je předmětem zájmu mnoha vědních oborů. Vážnost recidivy podtrhují také statistiky, které hovoří o nárůstu podílu recidivistů na celkové kriminalitě. Ale nejen v České republice stále stoupá počet uvězněných a odsouzených osob, přestože z mého pohledu tomuto jevu na přechodnou dobu pomohla amnestie prezidenta republiky v roce 2013, v současné době se ukazuje, že v této oblasti dochází k navrácení stavu z konce roku 2012. Zůstává otázkou, proč k převýchově pachatelů nedochází. Štern (2014) považuje znovu stoupající počet odsouzených jako důsledek dlouhodobé, neřešené, vysoké recidivy pachatelů, a to zejména majetkové trestné činnosti.

V průzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci pod názvem „Kriminální recidiva a recidivisté“ (2011), který vychází ze zkušeností neziskových organizací, Probační a mediační služby a Vězeňské služby, má nárůst recidivy pachatelů trestné činnosti známé příčiny, jakými jsou vysoká zadluženost a předluženost pachatelů, nezaměstnanost a dlouhodobá absence pracovních návyků, nedostatečná připravenost na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a následný život na svobodě. Přestože se tento výzkum zaměřuje na recidivující pachatele, kteří prošli výkonem trestu, ze své praxe mohu konstatovat, že tyto příčiny lze přenést také do praxe recidivujících odsouzených klientů Probační a mediační služby. (dále jen PMS)

Kriminální recidiva a hledání možností jak rizikové faktory vedoucí k recidivě eliminovat je téma, které provází celou mou dosavadní praxi u PMS. A možná právě toto každodenní zamýšlení se nad tím, proč se u některých mých klientů stává porušování zákona životním stylem, v čem tkví příčiny, jsou-li možnosti, jak tomu předejít, se stalo impulsem pro výběr tématu mé diplomové práce. Ráda bych nejen sebe, ale i laickou či odbornou veřejnost obohatila o zkušenosti svých kolegů s touto problematikou.

Cílem mé diplomové práce je zjistit, **jaké rizikové faktory se podílí na recidivě odsouzených klientů Probační a mediační služby z pohledu probačního**

úředníka a jaké jsou možnosti eliminace těchto rizikových faktorů. Při zpracování práce jsem vycházela nejen z odborných publikací a článků, které byly věnované této problematice, ale také ze své osobní zkušenosti, neboť od roku 2010 pracuji u PMS na pozici probačního asistenta a mou specializací je práce s podmíněně odsouzenými pachateli trestné činnosti a podmíněně propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody.

Tento hlavní cíl budu zkoumat pomocí pěti dílčích cílů, které dále rozdělím na několik dílčích cílů druhého řádu. Prvním dílčím cílem chci zjistit, na které rizikové faktory se probační úředníci při práci s odsouzenými klienty zaměřují. Druhý dílčí cíl má určit, jaké rozdíly se vyskytují u recidivujících a nerecidivujících odsouzených klientů PMS z pohledu probačního úředníka. Úkolem třetího dílčího cíle bude zjistit, jaký význam přisuzují probační úředníci institutu probačního dohledu z pohledu možnosti eliminace rizik. Čtvrtým dílčím cílem chci zjistit, jaké mají probační úředníci možnosti eliminace zjištěných rizikových faktorů. Předmětem pátého dílčího cíle bude určit, jaké jsou možné návrhy řešení snížení recidivy u klientů PMS z pohledu probačního úředníka.

Vzhledem k vytyčenému cíli je patrné, že pro mou práci budou rozhodující názory mých kolegů z PMS, které budu zkoumat a analyzovat. Z tohoto důvodu volím kvalitativní výzkumnou strategii, jelikož půjde o subjektivní vnímání pocitů a myšlenek pracovníků PMS. Technikou sběru dat bude polostrukturovaný rozhovor.

Studiem odborné literatury zabývající se tématem kriminální recidivy jsem zjistila, že po roce 1990 byl uskutečněn pouze jeden rozsáhlejší výzkum, a to v letech 2007-2008, který byl zaměřen na bližší zkoumání především tzv. nových recidivistů.¹ Toto výzkumné šetření bylo provedeno pracovníky Institutu pro kriminologii a sociální prevenci a bylo zaměřeno na odsouzené osoby, které si odpykávaly trest odnětí svobody ve věznicích. Tomuto tématu se také věnuje řada závěrečných vysokoškolských prací. Práce jsou však z mého pohledu pojímány spíše jako obecné a základní seznámení s touto problematikou, s cílem osvětlit pojem kriminální recidiva. Obdobnému tématu, alespoň z pohledu názvu práce – Riziko recidivy

¹ Tj. opětovných pachatelů trestné činnosti, kteří svou kriminální kariéru zahájili po roce 1990

podmíněně propuštěných z výkonu trestu a možnosti jejich eliminace pracovníky Probační a mediační služby a Vězeňské služby Znojemska, se věnovala ve své diplomové práci studentka Masarykovy univerzity, fakulty sociálních studií, která svou pozornost zaměřila na otázku samotného výběru odsouzených, u nichž se institut podmíněného propuštění jeví jako vhodný. (Šobová, 2011). Domnívám se, že tato práce je více zaměřená na názory pracovníků věznice, kteří však podle mého názoru mají na danou problematiku jiný úhel pohledu než pracovníci PMS. Já bych se ráda zabývala kriminální recidivou odsouzených klientů PMS z pohledu probačního úředníka, dále pak bych svou pozornost zaměřila na možnosti eliminace rizikových faktorů způsobujících recidivu.

Tato práce by mohla být přínosem pro PMS, jejímž strategickým cílem je snížení recidivy pachatelů vykonávajících alternativní trest pod jejím dohledem. O tento cíl PMS dlouhodobě usiluje, a to jak svou vlastní odbornou činností, tak i vytvářením a rozvojem efektivního partnerství se subjekty v oblasti státního a nestátního sektoru.

Diplomová práce jako celek je členěna do dvou částí. Úkolem teoretické části práce je vnést základní vhled do dané problematiky a jednotlivé kapitoly se mají stát teoretickým základem pro výzkumnou část mé práce. Teoretická část se skládá z pěti kapitol. První kapitola je věnována druhům kriminální recidivy, jejím rizikovým faktorům a její prevenci, kdy právě četnost a vývoj kriminální recidivy je významným kritériem uplatňovaných probačních činností. V této kapitole se budu věnovat popisu organizační struktury, pracovníků PMS a klíčových oblastí práce u odsouzených klientů PMS. Obsah této části je teoretickým základem pro pochopení významu Probační a mediační služby v systému justice. Na tuto kapitolu plynule naváže kapitola třetí, která seznámí čtenáře s institutem probačního dohledu. Čtvrtá kapitola se bude zabývat rizikovými faktory u odsouzených klientů PMS a mírou jejich vlivu na recidivu. Poslední pátá kapitola představí stávající možnosti, jaké mají probační úředníci při eliminaci zjištěných rizikových faktorů.

V empirické části vysvětlím, jaký druh výzkumu zvolím, jakým způsobem dojde ke sběru dat, jak budu postupovat při vyhodnocování údajů, představím cílovou skupinu

a vyhodnotím rizika výzkumu. Nakonec se pokusím získaná data analyzovat a získané údaje dále interpretovat.

1 Kriminální recidiva

První kapitola je věnována druhům kriminální recidivy, jejím rizikovým faktorům a její prevenci, kdy právě četnost a vývoj kriminální recidivy je významným kritériem uplatňovaných probačních činností. Tato kapitola je teoretickým základem pro výzkumnou část mé diplomové práce.

V úvodu bych se ráda zaměřila nejprve na samotný pojem recidiva. Jak uvádí odborný slovník, pojem recidiva je vykládán jako „*návrat, opakování něčeho, co již (často jen zdánlivě) minulo*“ (Petráčková, Kraus, 1995:650). Samotný pojem však používá řada vědních či jiných odvětví (například medicína). V souvislosti s trestním právem pak odborný slovník popisuje pojem recidiva jako „*opětovné spáchání stejného či podobného trestného činu, pro který byl již pachatel trestán*“ (Petráčková, Kraus, 1995:650). V tomto odvětví je pak u slova recidiva používán přívlastek kriminální. Osoba, která opětovně spáchala stejný nebo obdobný trestný čin, za který již byla trestána, je nazývána recidivistou. V zahraniční literatuře je možné nalézt u osoby recidivujícího pachatele pojem jako je např. chronic offender² nebo habitual offender³.

Suchý (1971) ve své studii uvádí, že z hlediska posuzování nebezpečnosti pachatele, je vhodnější rozlišovat kriminální recidivu na obecnou a speciální, kdy prvně zmiňovaná se bude vztahovat k opakování trestné činnosti jako takové a speciální k opakování již konkrétního trestného činu.

Recidivu je možné také vnímat z pohledu širšího a užšího pojetí, kdy širší pojetí bere recidivu jako opakování trestné činnosti bez ohledu na charakter trestné činnosti. Naopak pojetí užší vyžaduje spáchání shodného, případně druhově shodného trestného činu. Pojem recidiva se nezabývá pouze trestní právo, ale také další vědní obory jako je kriminologie nebo penologie. V odborné literatuře jsou v této souvislosti uváděny tři hlavní významová vymezení kriminální recidivy, a to právní, penologické a kriminologické. (Válková a kol., 2012) A právě těmto jednotlivým vymezením bude věnována následující podkapitola.

² Chronický pachatel

³ Zločinec ze zvyku

1.1 Druhy kriminální recidivy

Trestně právní pojetí recidivy

Za recidivu lze z hlediska trestního práva považovat takové jednání, kdy je spáchán trestný čin po předchozím pravomocném odsouzení za jiný trestný čin. Právě toto dřívější pravomocné odsouzení je rozhodné k odlišení recidivy od sbíhajících se trestné činnosti.⁴ V odborné literatuře se také můžeme v této souvislosti setkat s pojmem zdánlivá recidiva, někdy nazývanou jako nepravá, a to v případech, kdy je další trestný čin spáchán v době po vyhlášení odsuzujícího rozsudku (trestního příkazu) soudem prvního stupně, který však doposud nenabyl právní moci. K recidivě mohou soudy přihlídnout jako k přitěžující okolnosti. Kriminální recidiva je poměrně snadno identifikovatelná, a to pomocí záznamu v rejstříku trestů. (Marešová a kol., 2011)

Trestní zákon účinný do 31.12.2009 (č. 140/1961 Sb.) obsahoval kategorii zvlášť nebezpečný recidivista. V § 41 odst. 1 tohoto zákona pak byly uvedeny dvě podmínky zvlášť nebezpečné recidivy. Zjednodušeně řečeno, šlo o osoby, které se opakovaně dopouštěly zvlášť závažných zločinů. Nový trestní zákoník (č. 40/2009 Sb.), který je účinný od 1.1.2010, již tento termín nepoužívá, nicméně princip pro ukládání trestu osobám, které se opakovaně dopouští závažných zločinů, zůstal stejný.

Kriminologické pojetí recidivy

Kriminologické pojetí (též někdy nazývané jako kriminologicko- behaviorální) vnímá recidivu jako každé opětovné páchaní trestného činu bez ohledu na to, zda byl pachatel za předchozí trestnou činnost pravomocně odsouzen nebo zda byl trestně stíhán. (Suchý, 1971)

Toto pojetí je mnohem širší než zákonná definice recidivy v pojetí právním. Významná je skutečnost, zda nově spáchanému trestnému činu předcházelo nějaké resocializační působení. Kriminologické pojetí pak právě svou šíří pomáhá orgánům

⁴ Souběhem se rozumí situace, kdy se pachatel dopustí další trestné činnosti ještě v době před vyhlášením odsuzujícího rozsudku soudem prvního stupně za trestný čin předchozí.

činným v trestním řízení posuzovat osobu pachatele a vyhodnocovat jeho nebezpečnost pro společnost. (Suchý in Marešová a kol., 2011)

Z prostudované literatury k tomuto pojetí je pro mě zřejmé, že s ohledem na skutečnost přihlížení tohoto pojetí také k jiným formám protispolečenského jednání, se v kriminologických statistikách musí objevovat latentní kriminalita, která bude mnohem vyšší než kriminalita, která je registrovaná.

Penologické pojetí recidivy

Penologii je vědní obor, který je možné charakterizovat jako vědu o trestání, trestech, výkonu trestu a jeho účincích. Zabývá se také efektivitou všech druhů trestů, které jsou uvedeny v trestním zákoně⁵, zvláštní pozornost je však věnována trestu odnětí svobody, dále pak také alternativním trestům a jejich ukládání v podmínkách našeho právního řádu. (Štěrba, 2007)

Penologické pojetí považuje za recidivu, jeli týž odsouzený nejméně podruhé ve výkonu trestu odnětí svobody. Toto pojetí je naopak užší než recidiva v pojetí právním, protože se zabývá pouze pachateli, kteří již dříve byli ve vězení, a může tak významně ovlivnit umístování osob do věznice v rámci vnitřní diferenciacce trestu. To znamená, že opakovaný výkon trestu osob, u kterých se předchozí věznění minulo účinkem, probíhá odděleně od výkonu u osob, které jsou vězněné poprvé. Penologické pojetí bývá také využíváno pro sestavování programů zacházení v rámci výkonu trestu odnětí svobody a při přijímání příslušných bezpečnostních opatření. (Válková a kol., 2012)

1.2 Rizikové faktory recidivy

Co je vlastně příčinou toho, že člověk soustavně porušuje zákony? I přes širokou škálu současných a minulých teorií, které se snažily vysvětlit kriminální jednání osob, lze konstatovat, že doposud žádná jednoznačná odpověď neexistuje. Dlouhodobé kriminální jednání totiž nezpůsobuje pouze jeden faktor, nýbrž celá řada faktorů, které se vzájemně ovlivňují a spolupůsobí. (Ainsworth, 2000)

⁵ Aktuálně v trestním zákoníku

Scheinost (2010) uvádí, že rizikové faktory recidivy jsou činitelé mající vztah ke kriminálnímu chování, to znamená i k jeho případnému opakování. Výskyt těchto faktorů pak následně poukazuje na pravděpodobnost kriminálního jednání jedince. Můžeme také nalézt faktory, které by rozlišovaly mezi těmi, kteří pouze vybočili z jinak bezproblémového života, a těmi, kteří jsou chronickými pachateli.

Provedené výzkumy a odborníci na danou problematiku (např. Marešová a kol., 2011) se shodují na tom, že rizikové faktory jako je věk, ve kterém byla prvně spáchána trestná činnost, kriminální minulost, absence zaměstnání, nízká kvalifikace, -absence bydlení, závislosti, absence rodinného zázemí a životní styl pachatele jsou významnými prediktory opakování trestné činnosti.

Vágnerová (2004) k tomuto uvádí, že u recidivujících jedinců se častěji jedná o osoby, které mají nízkou kvalifikaci, u téměř poloviny převažuje základní vzdělání. Z důvodu absence pracovních návyků tak nejsou tyto osoby schopny systematicky pracovat. Pokud však práci naleznou, tak si ji nejsou schopni udržet s ohledem na neschopnost respektovat pravidla, mají špatnou docházku do zaměstnání apod. Další skupinou recidivujících jedinců jsou osoby ve věku nad padesát let, které přijímají kariéru recidivisty jako své životní zaměření. Jde o jedince s nízkým sociálním postavením, absencí rodinného zázemí a leckdy také bydlení. Tito recidivisté páchají drobné krádeže zaměřené na získání prostředků potřebných k přežití a s ohledem na svůj životní styl je následky jejich jednání příliš nezajímají.

Domnívám se, že přestože u recidivujících pachatelů se dají vystopovat shodné rizikové faktory, nelze paušalizovat, jelikož i důvody, které pachatele k jeho jednání vedou, mohou být jedinečné. To může být klíčové, jak pro nastavení přiměřeného druhu a výměry trestu, tak pro nastavení optimálně zvoleného způsobu nápravy a následnou prevenci.

1.3 Prevence kriminální recidivy

Prevenci kriminality lze definovat jako „... *pokus eliminovat trestnou činnost ještě před započítím nebo před jejím pokračováním. Do prevence kriminality pak náleží veškeré aktivity směřující k předcházení páchaní trestných činů, ke snižování jejich*

výskytu cestou zamezení páčání nebo neutralizací příčin a podmínek vzniku trestných činů.“ (Zapletal, 2008:8)

Prevenici kriminality je možné rozlišit podle vícero parametrů, které se v praxi vzájemně prolínají. V odborné publikaci se můžeme nejčastěji setkat s klasifikací podle okruhu adresátů, která dělí prevenci na primární, sekundární a terciární. Velmi zjednodušeně lze popsat tyto tři úrovně prevence tak, že primární prevencí jsou univerzální přístupy, jejichž cílem je předcházet páčání trestné činnosti, kdy adresátem je celá společnost. Sekundární prevence je již zacílena na rizikové skupiny obyvatel (příkladem může být níže zmíněná depistáž rizikových rodin, ve které vyrůstá jedinec, u kterého se projevuje poruchovost vývoje) a u terciární prevence je adresátem jedinec, který již spáchal trestnou činnost (příkladem tohoto druhu prevence mohou být různé resocializační programy u odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody).

S ohledem na skutečnost, že jedním z rizikových faktorů recidivy je právě věk pachatele při spáchání první trestné činnosti, kdy jako riziková se jeví osoba, která spáchala trestnou činnost před osmnáctým rokem věku, spatřuji jako přínosnou aktivitu v oblasti primární prevence zaměřit se právě na vyhledávání rizikových rodin, ve kterých vyrůstá jedinec s postupně se rozvíjející disociální poruchou osobnosti. Avšak pouze tato aktivita nestačí, jelikož jak uvádí Válková a kol. (2012), tak přestože v praxi takováto odborná intervence probíhá, tak se zásadním způsobem nemění poruchové chování dítěte, tudíž je na místě vypracovat nové a účinnější programy zacházení s takto rizikovými jedinci a zároveň je nezbytně nutné provést studii, která bude hodnotit účinnost těchto programů. Vhodné je také vypracování diagnostických instrumentů umožňujících předpověď dalšího vývoje jedince. Autorka a kolektiv se dále zamýšlí nad prevencí kriminální recidivy u vysoce nebezpečných pachatelů⁶, u kterých selhávají resocializační a terapeutické programy⁷, kdy jako jediný účinný program prevence recidivy se jeví dlouhodobá izolace od společnosti v tzv. zabezpečovací detenci.

⁶ Zejména násilné a sexuální kriminality

⁷ Sexuologické ochranné léčby

Závěrem této podkapitoly lze konstatovat, že nástroje, které eliminují riziko opakování trestné činnosti, lze je možné aplikovat jak na recidivující, tak na nerecidivující pachatele.

2 Probační a mediační služba

S ohledem na skutečnost, že cílem mé diplomové práce je zjistit, jaké rizikové faktory se podílejí na recidivě odsouzených klientů PMS z pohledu probačního úředníka a jaké jsou možnosti eliminace těchto rizik, zaměřím se v této kapitole na popis organizační struktury PMS, na její pracovníky a představím klíčové oblasti práce u odsouzených klientů PMS. Obsah této kapitoly je teoretickým základem pro pochopení významu PMS v systému justice.

2.1 Organizační struktura Probační a mediační služby, její cíle a poslání

Probační a mediační služba ČR byla zřízena dle zákona č. 257/2000 Sb. ze dne 14. července 2000 s účinností od 1. ledna 2001. Stěžejní činností PMS je provádět úkony probace a mediace dle zákona o PMS, trestním zákoníkem, trestním řádem a zákonem o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. PMS je institucí v trestní justici, která vychází ze spolupráce dvou profesí, tou je sociální práce a právo. (Žatecká, 2007)

Zřízení a funkce této organizace je v zákoně definováno následovně: (Zákon 257/2000 Sb. v platném znění)

„§1 1) Zřizuje se Probační a mediační služba, která provádí v rozsahu stanoveném tímto nebo zvláštním zákonem úkony probace a mediace ve věcech projednávaných trestním řízením.

2) Probační a mediační služba je organizační složkou státu a účetní jednotkou.

§2 1) Probačí se pro účely tohoto zákona rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným (dále jen „obviněný“), kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem

uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.

2) Mediací se pro účely tohoto zákona rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu v souvislosti s trestním řízením. Mediáci lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.“

Jak uvádí Štern a kol. (2010) prosazování alternativních sankcí a opatření a probačních a mediačních aktivit, lze datovat již na počátek devadesátých let 20. století, přestože PMS byla zřízena k datu 1. 1. 2001. V roce 1993 byl novelou trestního řádu zaveden do našeho práva první alternativní trest a v roce 1996 ho následovaly další alternativy, a to narovnání a trest obecně prospěšných prací, kdy tyto tresty zajišťovali pracovníci okresních soudů. Postupně však ve spolupráci s některými soudci, státními zástupci a dalšími odborníky byly vytvářeny koncepční materiály, které měly ovlivnit budoucí podobu zákona o PMS.

Významným hybatelem v procesu vzniku PMS bylo Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s., které v roce 2012 prošlo změnou názvu a v současné době se nově jmenuje RUBIKON Centrum, o.s. S touto organizací PMS spolupracuje po celých 15 let své dosavadní existence. PMS byla založena spojením úsilí univerzitního prostředí, nevládních aktivit i zkušeností dobré praxe za podpory Ministerstva spravedlnosti a Nejvyššího soudu ČR. Zákon o PMS přinesl „nové“ pojetí uplatňování trestní spravedlnosti, jde o koncept restorativní⁸ justice. (Štern a kol., 2010)

Základní princip restorativní justice nevnímá zločin jako porušení společenských norem, pořádku, avšak má být chápán jako újma způsobená oběti, a zároveň je hrozbou pro bezpečnost ve společnosti. Hlavním účelem pak není potrestání pachatele, ale vytvoření takových podmínek, aby mohly být odčiněny následky trestného činu. (Karabec, 2003)

⁸ „Restorativní justice se zaměřuje na újmy vzniklé trestnou činností a usiluje o zohlednění potřeb oběti, podporuje odpovědnost pachatele za řešení vzniklé situace a zapojuje poškozeného, pachatele a komunitu do procesu řešení.“ (Štern a kol., 2010:30)

Posláním PMS je usilovat o zprostředkování účinného a pro společnost prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností, vytváření podmínek pro uplatňování alternativních postupů v trestním řízení a k zajištění výkonu alternativních trestů. Neopomenutelnou součástí poslání PMS je také účinné předcházení kriminalitě a omezení rizika jejího opakování. (Žatecká, 2007)

Jejími základními cíli je integrace pachatele, podpora poškozeného a ochrana společnosti. Integrace je proces, který směřuje k začlenění pachatele do společnosti bez dalšího porušování zákonů. Podporou poškozeného je vnímáno zapojení poškozeného do procesu odškodnění, obnovení jeho pocitu bezpečí a důvěry ve spravedlnost. Efektivní zajištění realizace alternativních trestů a opatření by mělo směřovat k ochraně společnosti. (Štern a kol., 2010)

Probační a mediační služba je organizační složkou státu a účetní jednotkou. V jejím čele stojí ředitel, který je jmenován a odvoláván ministrem spravedlnosti. Poradním orgánem ministra spravedlnosti v oblasti týkající se PMS je Rada pro probaci a mediaci. PMS se člení na ředitelství a střediska. V současné době je v České republice celkem 76 středisek, kde pracuje více než 450 pracovníků, většina v přímé klientské praxi a malá část na ředitelství, které zajišťuje veškeré činnosti pro celou službu v oblasti personální, odborného vedení a řízení služby, projektů a dopravy. Za řádný chod v daném regionu je odpovědný regionální vedoucí a za chod na jednotlivých střediscích odpovídá jejich vedoucí, který je do své funkce jmenován ministrem spravedlnosti na návrh ředitele PMS, který věc projednal v Radě pro probaci a mediaci. Na střediscích vykonávají odborné činnosti probační úředníci a probační asistenti. V současné době má již téměř každé středisko k dispozici administrativního asistenta, který je nápomocen v neodborné agendě. Pracovníkům PMS bude více věnována následující podkapitola.

2.2 Pracovníci Probační a mediační služby

Odborné činnosti v PMS vykonávají, jak již bylo uvedeno, probační úředníci a probační asistenti, kteří musí splnit kvalifikační vzdělávací podmínky, a to absolvováním kvalifikačních kurzů u probačních úředníků a specializačních kurzů u probačních asistentů. Na tyto kurzy navazuje program systému dalšího vzdělávání

(dále jen SDV). Cílem tohoto programu je zvýšení kvalifikace pracovníků PMS v odborných agendách, které vykonávají. SDV odráží potřeby vzdělávání probačních úředníků a asistentů v souladu s prioritami a dlouhodobými cíli služby a aktuálními trendy trestní politiky.

Ve Východočeském regionu, ve kterém pracuji, je celkem 11 středisek s 45 probačními pracovníky. Největšími středisky s nejvyšším počtem klientů na jednoho pracovníka je středisko Pardubice, Hradec Králové a Trutnov.

Podmínkou pro práci u PMS je bezúhonnost a věk 21 let, minimálně středoškolské vzdělání v oblasti společenskovední u asistenta a vysokoškolské humanitní vzdělání u úředníka. (Žatecká, 2007)

2.3 Klíčové oblasti práce u odsouzených klientů Probační a mediační služby

Úvodem této podkapitoly bych ráda krátce zmínila, že PMS pracuje s klienty nejen v rámci vykonávacího řízení, které nastupuje po pravomocném rozhodnutí soudu, ale také v rámci přípravného řízení, jehož cílem je poskytnout obviněnému i poškozenému služby, které se zaměřují na urovnání konfliktního stavu vzniklého v souvislosti s trestnou činností. Jde především o mediaci mezi obětí a pachatelem, nebo může jít také o činnosti směřující k urovnání konfliktního stavu. Tato fáze si klade za cíl připravit a zajistit pro státní zástupce či soudce potřebné a dostatečné podmínky pro uložení některého z alternativních trestů či opatření u dospělých i mladistvých. Naopak fáze vykonávacího řízení si klade za cíl organizaci, výkon a kontrolu alternativních trestů a opatření. Jedná se především o činnosti, které jsou spojené s výkonem dohledu při trestu obecně prospěšných prací, při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, při podmíněném odsouzení, při trestu domácího vězení či trestu zákazu vstupu na sportovní a jiné společenské akce.

Každý z probačních úředníků a asistentů spravuje určitou oblast z celé obsáhlé činnosti PMS a je zařazen do pracovní skupiny⁹ dle své dominující specializace.

⁹ Pracovní skupina pro trest obecně prospěšných prací, způsobu řešení konfliktu, probace, parole a domácí vězení, mladiství a nezletilí

Dominující proto, že je pouze málo pracovníků v rámci celé PMS, kteří se věnují pouze jedné specializaci.

Jelikož se má diplomová práce zaměřuje na odsouzené klienty PMS, nebudu se již podrobněji věnovat popisu přípravného řízení a naopak se zaměřím na klíčové oblasti práce v rámci vykonávacího řízení.

2.3.1 Probační dohledy

PMS zahajuje svou práci v rámci probačních činností dohledu na základě pověření soudu. „*Dohledem se rozumí pravidelný osobní kontakt pachatele s pracovníkem, spolupráce při vytváření a realizaci probačního plánu dohledu ve zkušební době a kontrola dodržování podmínek uložených pachateli.*“ (Štern a kol., 2010:73)

Dohled může být uložen v rámci podmíněného upuštění od potrestání, podmíněného odsouzení, podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, v případě předčasného ukončení protialkoholního či protitoxikomanického léčení, v případě obecně prospěšných prací a náhrady vazby dohledem, což je specifický institut, jelikož probíhá v době, kdy ještě není rozhodnuto o vině či nevině pachatele, je tedy nutné ctít presumpci nevinoty a nemařit probíhající vyšetřování. Kontakt pracovníka s klientem v rámci náhrady vazby dohledem je intenzivní¹⁰ a může trvat i několik let.

V naší trestní praxi se probační dohled ukládá, pokud soudce nebo státní zástupce vnímá jako účelné sledovat po určitou dobu (tzv. zkušební doba) chování klienta a současně mu obvykle uloží přiměřené povinnosti či omezení¹¹. Následně PMS zajišťuje dohled nad tím, zda odsouzený během zkušební doby vede řádný život a plní si povinnosti uložené soudem. Přestože základními pilíři probační práce je pomoc a kontrola, lze konstatovat, že u dohledu je na prvním místě právě kontrola. Probační pracovník zároveň zajišťuje odbornou pomoc při řešení otázek, na které klient sám vlastními silami nestačí, zprostředkovává mu kontakty na převážně

¹⁰ Týdenní, dvoutýdenní, maximálně třítydenní, pokud neurčí interval docházení klienta k PMS soud, je na rozhodnutí probačního pracovníka, jak častý bude kontakt. Toto rozhodování je vždy individuální dle aktuální situace u klienta.

¹¹ Například zdržet se požívání alkoholických nápojů a jiných návykových látek, podrobit se léčení závislosti, uhradit škodu, kterou trestnou činností způsobil apod.

neziskové organizace, které mu mohou být nápomocny například při hledání zaměstnání, bydlení, v oblasti dluhové problematiky apod.

Hlavním úkolem specialistů v oblasti dohledu je, jak již bylo zmíněno, být v osobním kontaktu s klientem, zmapovat jeho potřeby a vyhodnotit rizika opakování trestné činnosti. Na základě této analýzy následně vypracovat probační plán dohledu¹² a pravidelně zpracovávat zprávy o průběhu dohledu. Stejně jako v ostatních oblastech činnosti PMS nejde pouze o vykonaný trest, ale také o obnovu vztahů, které byly trestným činem narušeny. Nedílnou součástí práce probačního úředníka v rámci výkonu dohledu je také práce s poškozenými.

2.3.2 Trest obecně prospěšných prací

„Trest obecně prospěšných prací (dále OPP) je alternativou trestu odnětí svobody, zahrnuje v sobě možnosti restorativního přístupu k řešení trestné činnosti, tj. nápravy narušených vztahů. Jedná se o restorativní prvek v rámci trestní politiky ČR, jehož efektivita je velmi závislá na přípravě podmínek k vhodnému uložení této alternativní sankce.“ (Metodický standard v oblasti trestu obecně prospěšných prací, 2010)

Činnost u této specializace je vykonávána jak v přípravném, tak ve vykonávacím řízení. Ve vykonávacím řízení, tudíž po pravomocném rozhodnutí soudu o uložení tohoto druhu trestu, se klient vrací za specialistou na OPP, který s ním dojednává místo výkonu trestu a následně provádí jeho kontrolu u poskytovatele trestu OPP. (Metodický standard v oblasti trestu obecně prospěšných prací, 2010)

Během výkonu trestu je odsouzený povinen vést řádný život, případně dodržovat soudem určené povinnosti a omezení. Pokud odsouzený trest OPP úspěšně vykoná, tak u něho dojde k zahlázení¹³ tohoto trestu v rejstříku trestů. V opačném případě soud přemění trest OPP v trest odnětí svobody, a to za každou neodpracovanou hodinu trestu OPP jeden den pobytu ve vězení.

U tohoto druhu trestu nelze pominout finanční přínos pro společnost, jelikož nezatěžuje stát vysokými náklady a přináší prospěch ve formě zdarma vykonané

¹² Ten je nejméně 1x za 6 měsíců, případně dle individuální potřeby klienta aktualizován

¹³ Laicky řečeno pokračuje s čistým štítem bez tohoto záznamu v rejstříku trestů

práce. Resocializace pachatele je usnadněna tím, že nejsou zpřetrhány sociální kontakty a není proveden takový zásah do života pachatele. (Štěrba, 2007)

2.3.3 Parole (podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody)

Další specializací v rámci činností PMS je oblast parole tj. podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, kdy jedna její část spadá do oblasti přípravného řízení a jedna do oblasti vykonávacího řízení. V oblasti přípravného řízení je činnost pracovníka PMS v této specializaci vykonávána přímo ve věznici a to v době, kdy odsouzený žádá¹⁴ o podmíněné propuštění. Probační úředník zjišťuje připravenost odsouzeného pro život na svobodě¹⁵, má k dispozici informace a materiály vypovídající o trestní minulosti klienta, o trestném činu, za který byl odsouzen, o osobách, se kterými je v kontaktu ve výkonu trestu, o odborných programech, kterými ve věznici prošel, případně také s jakým výsledkem. Takto získané informace pracovník PMS objektivizuje, to znamená, že kontaktuje rodinné příslušníky, budoucího zaměstnavatele apod. a následně jsou promítnuty ve stanovisku k podmíněnému propuštění, které je postoupeno soudu. V této fázi je nezbytně nutná kvalitní spolupráce mezi probační a vězeňskou službou.

V případě, že je odsouzený soudem podmíněně propuštěn za současného vyslovení dohledu probačního úředníka, je jejich kontakt mnohem dlouhodobější¹⁶ než u podmíněného odsouzení. Při dohledu v rámci podmíněného propuštění je nutné si uvědomit, že odsouzený příchodem na svobodu musí čelit řadě existenčních problémů. Tito klienti často jednájí účelově, manipulativně, nemají příliš reálné představy o běžném životě apod. Domnívají se, že výkonem trestu již odčinili následky trestného činu, a tudíž ztrácí motivaci k řešení dopadů. Specifickou oblastí je také práce s poškozenými, na které se pracovník obrací mnohdy s dlouhým časovým odstupem od spáchání trestného činu. V případě závažné trestné činnosti

¹⁴ Ne všichni podmíněně propuštění odsouzení spolupracují při propuštění s PMS ČR. Spolupráce je pro odsouzené dobrovolná a nejsou k ní žádným zákonem nuceni

¹⁵ to znamená, že získává informace k bydlení, k příslušímu zaměstnání, jaký má náhled na svou předešlou trestnou činnost apod.

¹⁶ Maximální délka zkušební doby u podmíněného propuštění je 7 let

jsou osloveni s nabídkou spolupráce pozůstali po oběti, tudíž je nutné postupovat uvážlivě a citlivě. (Štern a kol., 2010)

2.3.4 Specializace mladiství a děti mladší patnácti let

„Při práci s mladistvými a dětmi mladšími patnácti let by měl mít specializovaný pracovník PMS na zřeteli, že kontext jeho profesionální práce je, ve srovnání s činnostmi poskytovanými dospělým klientům, širší. Vedle profesionálně promyšlené a intenzivní práce s mladistvými a dětmi mladšími patnácti let, by úředník a asistent specializovaný na práci s mládeží měl svoji odbornou pozornost zaměřit rovněž na téma spolupráce s rodinou mladistvého a dítěte mladšího patnácti let a dále spolupráce s jeho nejbližším sociálním a výchovným okolím.“ (Metodický standard PMS pro práci s mladistvými, 2010:1)

Činnosti PMS vykonávané u mladistvých a dětí mladších patnácti let jdou napříč všemi specializacemi. Na jednotlivých střediscích působí specialisté na mládež a ti zajišťují dle zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže jak výkon mnoha výchovných a trestních opatření, tak usilují o co nejrychlejší vstup do případů.

Náplní činnosti specialisty na mládež a nezletilé ve vykonávacím řízení je výkon dohledu¹⁷, pravidelné vypracování zprávy o průběhu dohledu¹⁸, kontrola nad soudem uloženými povinnostmi a opatřeními, zprostředkování kontaktu na jiné odborné služby, spolupráce s kurátory, školami, rodinou, možnost zprostředkování mediace ve vykonávacím řízení. Specifikem dané oblasti činnosti je cílová skupina klientů, která je mnohem více ovlivnitelná výchovou než dospělí klienti. Pro vyšší efektivitu je důležité zapojení rodinných příslušníků, popřípadě osob, se kterými dítě žije. V rámci práce s mladistvými a dětmi mladšími patnácti let fungují multidisciplinární

¹⁷ Dohledem pracovníka je pravidelné sledování chování mladistvého v jeho rodině a způsobu výchovného působení rodičů, kontrola dodržování uloženého probačního programu a výchovných povinností i omezení uložených mladistvému soudem pro mládež a v přípravném řízení státním zástupcem nebo vyplývajících ze zákona a jeho pozitivní vedení pracovníkem PMS k životu v souladu se zákonem (Zákon č. 218/2003 Sb. v platném znění)

¹⁸ Nejčastěji v rozmezí 1x za 3 měsíce

týmy, které se pravidelně scházejí při jednotlivých střediscích PMS. (Štern a kol., 2010)

3 Probační dohled

V předchozí kapitole jsem zmínila organizační strukturu PMS, její pracovníky a jednotlivé specializace, které jsou vykonávány v rámci PMS. Nyní se budu podrobněji zabývat probačním dohledem, abych mohla v dalších částech navázat a dospět k hlavnímu cíli této práce, kterým je *„Zjistit, jaké rizikové faktory se podílí na recidivě odsouzených klientů Probační a mediační služby z pohledu probačního úředníka a jaké jsou možnosti eliminace těchto rizik“*. K tomu, abych mohla dospět k hlavnímu cíli, mi pomáhají dílčí cíle. K této kapitole se váže DC 3 *„Jaký význam přisuzují probační úředníci institutu probačního dohledu z pohledu možnosti eliminace rizik“*. Abych dosáhla k jeho výsledku, rozdělila jsem si tento cíl na dva dílčí cíle druhého řádu, které budou danou oblast zkoumat z hlediska přínosů a slabin v institutu probačního dohledu z pohledu možnosti eliminace rizikových faktorů. V této kapitole bude vymezen indikátor užitý ve výzkumu, a to pozitivum dohledu z pohledu možnosti eliminace rizik, negativum dohledu z pohledu možnosti eliminace rizik, návštěva v místě bydliště a kontakt s rodinnými příslušníky.

Účel, organizační strukturu a jednotlivé specializace PMS jsem již popsala v předcházející části, nyní se podrobněji zaměřím na probační dohled, který může být soudem uložen při podmíněném odsouzení, podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, podmíněném upuštění od potrestání a v případě předčasného ukončení protialkoholní či protitoxikomanické léčby.

3.1 Pojem probační dohled

Probační dohled jako jedna z činností PMS vykonávaná v rámci probace má směřovat k zajištění efektivního výkonu alternativního trestu a opatření spojených s uloženým dohledem. Pojem probace pochází z latinského *probare*, znamená zkoušet, dohlížet, ověřovat. Jedná se o individuální práci s klientem v rámci pravidelného osobního kontaktu s cílem získat základní informace o klientovi, provést sociální anamnézu, zmapovat rizika a potřeby u klienta, které pracovník následně vyhodnotí a v návaznosti na ně vytvoří ve spolupráci s klientem

probační plán dohledu, který je průběžně¹⁹ aktualizován, dále je úkolem probačního pracovníka kontrolovat dodržování soudem uložených omezení a povinností a zpracovávat zprávy o průběhu dohledu pro soud²⁰, který dohled uložil. (Štern a kol., 2010)

„V případech, kdy je to s ohledem na povahu uložených omezení a způsob kontroly chování podmíněně odsouzeného nutné, zašle předseda senátu ihned po právní moci rozsudku ukládajícího trest odnětí svobody, jehož výkon byl podmíněně odložen, jeho opis probačnímu úředníkovi k výkonu kontroly nad chováním odsouzeného a nad dodržováním uložených omezení. Požádá jej zároveň, aby v pravidelných termínech, které zároveň stanoví, mu podával zprávu o způsobu života odsouzeného, a v případě, že by zjistil důvody k nařízení výkonu trestu, aby to ihned oznámil soudu. Kontrolu nad chováním odsouzeného a nad dodržováním uložených omezení může na základě dožádání adresovaného okresnímu soudu, v jehož obvodu odsouzený bydlí, pracuje nebo se zdržuje, provádět probační úředník činný mimo obvod soudu, který ve věci rozhodl v prvním stupni.“ (Trestní řád č. 141/1961 Sb., § 329 odst. 1)

3.2 Zahájení činnosti Probační a mediační služby

Středisko PMS vstupuje do případu na základě pověření k probační činnosti, ve kterém soudce v rámci rozhodnutí o alternativním trestu nebo opatření uložil po dobu trvání zkušební doby dohled. Následně je klient probačním úředníkem (asistentem) vyzván k úvodní konzultaci.

Při zaevidování spisu klienta do počítačového systému PMS si probační pracovník prostuduje materiály, které mu postoupil soud společně s pověřením. Jde zejména o rozsudek, opis z rejstříku trestů a další písemnosti, kterými mohou být zprávy o vykonání předchozích alternativních trestů, rozhodnutí soudů z předchozí trestné činnosti, znalecké posudky apod. Příprava pracovníka je důležitá a spočívá v ujasnění si své vlastní role v případě, zaujetí objektivní pozice, kdy si nebude vytvářet předsudky. Pracovník by měl být připraven na situace, kdy klient dorazí

¹⁹ Nejčastěji v intervalu 1x za 6 měsíců

²⁰ V intervalu, který určí soud (nejčastěji v intervalu 1x za 6 měsíců)

na konzultaci pod vlivem drog či alkoholu, bude manipulativní, bude uvádět nepravdivá tvrzení, nebude mít zájem spolupracovat apod. (Štern a kol., 2010)

V rámci úvodní konzultace klade probační úředník (asistent) důraz na navázání konstruktivního pracovního vztahu s klientem a poskytuje mu základní informace o výkonu dohledu. Klient je poučen o výkonu dohledu, tím dostává konkrétní informace. Důraz je kladen na poučení o povinnostech a omezeních, pokud je soud uložil a o způsobu jejich plnění, následcích a sankcích v případě, že nebudou klientem plněny. (Štern a kol., 2010)

V případech, kdy klient nereaguje na výzvy Probační a mediační služby, aby se dostavil k úvodní konzultaci, přistupuje probační pracovník k dalším možnostem navázání kontaktu. Nejčastěji oslovuje Policii ČR, kterou žádá o spolupráci ve věci prověření místa pobytu odsouzeného, dále může pracovník PMS nahlédnout do centrální evidence vězňů, zda se klient toho času nenachází ve výkonu trestu či vazby. Pokud se nepodaří navázat kontakt s klientem, oznamuje PMS tuto skutečnost soudu, který ji pověřil výkonem dohledu.

3.3 Průběh činnosti střediska Probační a mediační služby

Další konzultace s klientem jsou zaměřeny na udržování pravidelného, osobního kontaktu, zjištění a ověření informací o aktuální životní situaci klienta (zaměstnání, zdroj příjmu, vzdělání, předchozí průběh zaměstnání, bydlení, rodinné zázemí, zdravotní stav), dále pak na zmapování finanční situace klienta, zjištění reálných možností klienta k náhradě škody, pokud je soudem uložena, získání informací o přítomnosti závislosti u klienta, zjištění postoje klienta k trestnému činu, k uloženému trestu a k jeho zodpovědnosti za řešení následků trestného činu, případně jakákoliv další témata, která se týkají osoby klienta a jeho současného způsobu života. (Štern a kol., 2010)

Nejpozději do 6 měsíců od prvního kontaktu s klientem je vypracován probační plán dohledu, ve kterém je dojednan způsob plnění a kontroly soudem uložených povinností a omezení, případně dojednání plnění povinností odsouzeným nad rámec stanovený v rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení (návštěva dluhové poradny,

léčba závislosti, dokončení vzdělání, rekvalifikace apod.). Vypracování probačního plánu dohledu předchází analýza rizik a potřeb, kdy právě vyhodnocená rizika a potřeby jsou zakomponovány do probačního plánu dohledu, kde jsou také podrobně popsány opatření směřující ke snížení rizika opakování trestné činnosti. Při jeho sestavení musí být zohledněny také zjištěné potřeby poškozeného a po dohodě s klientem se v plánu stanoví, jak konkrétně na ně bude reagovat. Probační plán dohledu je zpracován jasnou a jednoduchou formou. Cíle v probačním plánu dohledu jsou stanoveny konkrétně, stejně jako jeho dílčí kroky, jež mají vést k jeho naplnění. Vyhodnocování jednotlivých dílčích kroků probíhá průběžně při konzultacích s klientem. Může být například zaznamenán do tabulky, kdy klient názorně vidí posun, ten pro něho může znamenat silnou motivaci do dalšího průběhu dohledu a pro probačního úředníka může být pomocným hodnotícím nástrojem. Na základě měnících se okolností situace klienta je probační dohledový plán průběžně aktualizován. (Štern a kol., 2010)

V rámci konzultací otevírá probační pracovník prostor pro prezentaci životních postojů klienta a podporuje ho v získání náhledu na ty, které se neslučují se zákonem. V rámci výkonu dohledu jednak klienta kontroluje a jednak mu pomáhá. V obou případech však nechává odpovědnost za řešení situace samotnému klientovi. (Úlehla, 2009)

3.4 Formy práce uplatňované v průběhu dohledu

Formy práce probačního úředníka (asistenta) se vždy odvíjejí od závažnosti každého případu a osoby pachatele, jedná se o jakékoli zákonem nevyložené formy profesionální spolupráce, které vedou k plnění podmínek dohledu²¹ a jeho účelu²². Řadíme k nim:

- ✓ konzultace s klientem
- ✓ poskytování informací a poradenství, ověřování chování klienta

²¹ § 48 odst. 1 trestního zákoníku

²² § 49 odst. 2 trestního zákoníku

- ✓ návštěvy v místě bydliště klienta²³
- ✓ spolupráce s fyzickými a právníckými osobami, které jsou zainteresované na daném případě²⁴
- ✓ odborné vedení a pomoc pachateli tak, aby mohl být naplněn účel uloženého dohledu²⁵

Mezi aktivní nástroje pracovníka PMS patří především profesionální rozhovor. „*To s čím pracovník zachází, není klient, ale rozhovor. Pracovník pracuje na rozhovoru, nikoli na klientovi. Nemění klienta, ale rozhovor ... pracovník formuje, tvoří, mění rozhovor tak, aby klient měl právě díky tomuto rozhovoru možnost se sám měnit, přijímat a rozvíjet své názory, postoje, způsoby chování, rozhodování atd.*“ (Doubravová, Ouředníčková, Štern, Urban a kol. in Štern a kol., 2010:76)

K pasivním nástrojům lze zařadit vedení spisu a dokumentace, získávání informací o klientovi z dalších zdrojů (od soudu, Policie ČR, spolupracujících institucí apod.), objektivizaci sdělovaných údajů a předávání informací o klientovi. (Štern a kol., 2010)

Osobní kontakt s klientem probíhá formou konzultací na středisku PMS nebo prostřednictvím návštěv v místě bydliště pachatele, případně i oběti. Návštěva v místě bydliště by v průběhu dohledu měla proběhnout minimálně jedenkrát u méně závažné trestné činnosti a opakovaně u závažné trestné činnosti. Počet návštěv se odvíjí také od potřeby pracovníka provést kontrolu plnění podmínek dohledu,

²³ Ty jsou velmi přínosné, jelikož probační pracovník může navázat kontakt s rodinnými příslušníky odsouzeného

²⁴ Jako jsou například poškození (oběti) nebo osoby jim blízké, zaměstnavatel klienta, pracovní úřad, poskytovatel sociální služby, právník, pracovník sociálního odboru apod.

²⁵ Například v případě osobních problémů, které by mohly přerůst v psychickou krizi, případně se patologicky vystupňovat tak, že by mohly nepříznivě ovlivnit další průběh a cíle sledované uloženým dohledem, je na místě, aby probační pracovník byl pachateli nápomocen při jejich řešení, a to zprostředkováním vhodného odborníka z oboru psychologie, popřípadě psychiatrie, sociálního kurátora apod. (Metodický standard PMS v rámci zajištění výkonu dohledu nad pachateli trestných činů, 2010)

od zjištěných rizik odsouzeného a vlastní potřebě klienta. Návštěvy jsou ve většině případů předem dojednané, avšak v případě vyhodnocení aktuální situace, zejména na základě vyhodnocení rizika pachatele, je probační pracovník může provést namátkově. Účelem těchto návštěv je poznat přirozené sociální prostředí klienta, zmapovat jeho sociální zázemí, rodinné vztahy, ověřit klientem sdělované informace, dále pak otevírá prostor pro navázání spolupráce se členy rodiny klienta. (Metodický standard PMS ČR v rámci zajištění výkonu probačního dohledu nad pachateli trestných činů)

Frekvence osobního kontaktu probačního úředníka s klientem se odvíjí od typu spáchaného trestného činu, od kriminální minulosti pachatele, vyhodnocené míry rizika recidivy a rizika újmy, od fáze²⁶, ve které se dohled nachází, a od obsahu uložených podmínek dohledu (počet uložených přiměřených povinností a omezení). (Štern a kol., 2010)

3.5 Ukončení činnosti střediska PMS

V ideálním případě nastává ukončení činnosti střediska PMS v rámci výkonu dohledu zpracováním závěrečné zprávy o průběhu dohledu po ukončení zkušební doby, po kterou byl dohled uložen. Na základě této zprávy, případně na základě dalších informací, které si může dožádat přímo soud, pak soudce rozhoduje o osvědčení či neosvědčení klienta v průběhu zkušební doby odsouzení. Stěžejními jsou pak informace o tom, zda klient vedl řádný život²⁷. (Štern a kol., 2010 a Metodický standard PMS ČR v rámci zajištění výkonu probačního dohledu nad pachateli trestných činů, 2010)

Může nastat také situace, kdy je činnost střediska PMS ukončena z jiných důvodů, než je uplynutí zkušební doby. Těmito důvody může být ukončení dohledu rozhodnutím soudu, a to v případě uložení souhrnného trestu, kterým je zrušeno rozhodnutí, na základě kterého je dohled vykonáván, dále pak v případě, kdy dohled

²⁶ Úvodní fáze dohledu, průběžná doba, ukončení dohledu

²⁷ To znamená zejména, zda se nedopouštěl další trestné činnosti, zda plnil soudem uložené povinnosti a omezení, jak probíhala spolupráce klienta s probačním úředníkem (docházka klienta ke konzultacím, dokládání požadovaných písemností a dokladů o úhradě k ověření apod.)

neplní svůj účel a soud je o této skutečnosti informován pracovníkem PMS, který dává soudu na zvážení nařízení veřejného zasedání za účelem projednání věci. Dohled neplní svůj účel v případě, kdy klient během zkušební doby spáchá další trestnou činnost, za kterou je pravomocně odsouzen, nedochází ke konzultacím na středisko PMS, případně je jeho docházka nedostačující, neplní soudem uložené povinnosti a omezení²⁸.

3.6 Pozitiva a negativa dohledu z pohledu možnosti eliminace rizik

Z mého pohledu je pozitivem uloženého dohledu již sama alternativa vůči odnětí svobody. Pachatel má lepší příležitost odčinit následky trestného činu ať už formou splácení způsobené majetkové újmy, či osobním setkáním s poškozeným prostřednictvím mediace. Probační pracovník v průběhu dohledu vyhodnocuje rizika opakování trestné činnosti a na základě této analýzy pracuje s klientem na stabilizaci v jednotlivých rizikových oblastech. Poskytuje mu poradenskou pomoc, v případě potřeby ho odkazuje na odborníky. V průběhu práce s klientem dochází ke zformulování cíle, kterého chce klient dosáhnout, je posilována aktivita klienta k řešení jeho problémů a je motivován ke změně. Důležitým ukazatelem je také finanční úspora společnosti při uložení této alternativy, kdy pachatel nevykonává svůj trest ve věznici, a jsou eliminovány případné nepříznivé dopady věznění na pachatele.

Z mé praxe vnímám jako negativum dohledu z pohledu možnosti eliminace rizik v případech, kdy je dohled uložen bez povinností či omezení, načež probační pracovník nemá v ruce dostatečné nástroje pro kontrolu pachatele. Jako příklad mohu uvést případ klienta, který je dlouhodobým uživatelem návykových látek, trestnou činnost spáchal pod vlivem těchto látek, nicméně nemá soudem uloženou ambulantní léčbu, případně povinnost zdržet se požívání návykových látek. Přestože pracovník PMS zakomponuje tuto povinnost do probačního plánu, není v případě porušení této povinnosti ze strany klienta tak vymahatelná jako v případě uložení této povinnosti soudem. Jiným problémem může být nedostatečná reakce soudů na sdělení PMS

²⁸ Například neplní povinnost náhrady škody, podrobit se léčení závislosti, zdržet se požívání alkoholických nápojů a jiných návykových látek, hradit řádně běžné výživné, splácet dluh na výživném, zdržet se jakéhokoli kontaktu s obětí trestného činu apod.

o neplnění podmínek dohledu. V této oblasti lze konstatovat, že v posledních několika měsících došlo k výraznému zlepšení v reakci soudů na tato sdělení, kdy v případě porušení podmínek dohledu dochází k nařizování veřejných zasedání, kde je celá záležitost projednána a následně jsou v odůvodněných případech nařizovány výkony podmíněně odložených trestů. Za další nelze opominout, že důkladná kontrola klientů v dohledu je uskutečnitelná pouze v případě, že je PMS dostatečně personálně vybavená, protože v případě nezvládnutelného počtu klientů²⁹ na jednoho probačního úředníka hrozí riziko, že se dohled stane formalitou. Tímto tématem se zabýval institut pro Kriminologii a prevenci (2008) ve výzkumu pod názvem Účinnost dohledu u osob podmíněně propuštěných, dále se pak touto otázkou zabývá ve své knize Žatecká (2007), která se snažila srovnat praxi Probační a mediační služby v České republice a Národní probační službu ve Velké Británii. Autorka uvádí, „... je zřejmé, že ke správnému fungování probačních služeb je zapotřebí mít k dispozici potřebný počet pracovníků, aby tito mohli dohlížet nad výkonem probačních a mediačních činností“. Dále pak Žatecká (2007) konstatuje, že na jednoho pracovníka ve Velké Británii připadá 21 odsouzených, zatímco v České republice je to v celkovém počtu klientů PMS v průměru 94 odsouzených na jednoho pracovníka. Je tedy zřejmé, že probační pracovník v Anglii má reálnou šanci individuální práce s klientem, je schopen se s klientem scházet každý týden, což je v podmínkách PMS v České republice téměř nereálné.

²⁹ V rámci své praxi mám ve své evidenci necelých 100 aktivních spisů, to znamená případů, se kterými pravidelně pracuji

4 Rizikové faktory u odsouzených klientů Probační a mediační služby

V předchozí kapitole jsem se věnovala probačnímu dohledu a nyní se zaměřím na rizikové faktory u odsouzených klientů PMS. Tato kapitola je teoretickým základem pro výzkumnou část vážící se k dílčímu cíli DC 1, který se zabývá otázkou, **na které rizikové faktory se probační úředníci při práci s odsouzenými klienty zaměřují**, dále vážící se k dílčímu cíli DC 2, který se zabývá otázkou, **jaké rozdíly v rizikových faktorech se vyskytují u recidivujících a nerecidivujících odsouzených klientů PMS z pohledu probačního úředníka**. Abych dospěla k výsledku DC 1, DC 2, rozdělila jsem si tyto cíle vždy na dva dílčí cíle druhého řádu, které budou danou oblast zkoumat z hlediska vykonávané činnosti probačního úředníka vážící se k identifikaci rizikových faktorů, pojmenování oblastí vážících se ke zvýšené rizikovosti klientů, nalezení vztahu mezi zjištěnými rizikovými faktory a recidivou, hledání rozdílu mezi rizikovými faktory u recidivujících a nerecidivujících klientů. V této kapitole budou také vymezeny indikátory užitá ve výzkumu, a to analýza trestní minulosti (opisu z rejstříku trestů), analýza trestné činnosti, první kontakt s klientem, nástroj analýzy rizik a potřeb, statické a dynamické rizikové faktory a míra jejich vlivu na recidivu.

Podkapitoly 4.2 – 4.5 vychází převážně z mých praktických zkušeností a z informací ze školení, kterými jsem v souvislosti s touto oblastí prošla v rámci mé praxe u PMS. Metodika, která se věnuje práci s riziky, není zatím kompletní, stále se na ní pracuje. Rizikovým faktorům je věnováno několik stran v metodice PMS pro zajištění výkonu dohledu nad pachateli trestných činů. Mapování a vyhodnocování rizik (rizikových faktorů), znamená stručně řečeno zjišťování informací o aktuální trestné činnosti, o trestní minulosti, o statických a dynamických faktorech³⁰ ovlivňujících trestnou činnost, o postoji pachatele k trestné činnosti, oběti a způsobených následcích.

Nyní bych přistoupila k vymezení pojmu riziko.

³⁰ Blíže bude vysvětleno v podkapitole 4.3

4.1 Pojem riziko

Lze konstatovat, že pojem riziko je pojmem abstraktním, a tudíž není možné použít pouze jednu definici. Rejzek (2001) ve svém Etymologickém slovníku vymezuje tento pojem jako nebezpečí. Dle psychologického slovníku je možno rizikem označit situaci nebo aktivitu, při které se předpokládá vysoká míra pravděpodobnosti neúspěchu či ztráty. (Hartl, Hartlová, 2000)

Slovník sociální práce popisuje riziko³¹ jako proces, podle něhož by se organizace poskytující sociální služby měly snažit, aby minimalizovaly rizika, která jsou spojená s jejich činnostmi. Rizika se mohou týkat jak klientů, skupin, veřejnosti, tak i pracovníků sociálních služeb. Hodnocení se týká toho, jak velké riziko osoba představuje sama pro sebe a pro společnost. Cílem řízení rizika je regulace deviantního chování založená na důkladném hodnocení kriminogenních osobnostních sklonů jedince a kriminogenních faktorů v jeho životní situaci. (Matoušek, 2008)

V následující podkapitole se budu věnovat vykonávaným činnostem, které se váží k identifikaci rizikových faktorů.

4.2 Vykonávané činnosti, které se váží k identifikaci rizikových faktorů

K vykonávaným činnostem, které se váží k identifikaci rizikových faktorů, může patřit analýza opisu z rejstříku trestů (analýza trestní minulosti), analýza aktuální trestné činnosti, analýza rizik a potřeb (dále jen ARPO), návštěva v místě bydliště, kontakt s rodinnými příslušníky klienta, profesionální rozhovor s klientem apod. Záměrně píši, že může patřit, jelikož je na každém probačním úředníkovi (asistentovi), kterých prostředků pro identifikaci rizikových faktorů využije, s tím, že mnou vyjmenované by měly být standardem.

Nyní bych podrobněji popsala činnosti spojené s analýzou aktuální trestné činnosti a opisu z rejstříku trestů (trestní minulosti). Návštěvě v místě bydliště, kontaktu

³¹ Angl. risk management

s rodinnými příslušníky a profesionálnímu rozhovoru jsem se již podrobněji věnovala v předchozí kapitole.

Aktuální trestná činnost

Aktuální trestnou činností je ta trestná činnost, za kterou odsouzený vykonává trest. Informace o této trestné činnosti probační pracovník získává z materiálů³², které má k dispozici od OČTŘ, dále pak od samotného klienta. Probační úředník (asistent) se zaměřuje na popis okolností trestného činu, zajímá se o způsob spáchání trestného činu³³, zda při trestné činnosti bylo použito zbraně či jiného násilí, zda pachatel plánoval trestnou činnost, měl k oběti nějaký vztah, zda nepáchal trestnou činnost pod vlivem alkoholu nebo jiných návykových látek či v souvislosti s nimi. V neposlední řadě se probační pracovník zajímá, zda se popis trestného činu klientem shoduje s popisem v rozhodnutí OČTŘ a případně o další spouštěcí mechanismy trestného činu. (Metodický standard PMS ČR v rámci zajištění výkonu probačního dohledu nad pachateli trestných činů, 2010)

Opis z rejstříku trestů (trestní minulost)

Opis z rejstříku trestů bývá povětšinou součástí písemností, které jsou zaslány soudem v případě pověření k výkonu probačních činností. V případě, že tento opis není přílohou, má pověřený pracovník PMS přístup do elektronické podatelny rejstříku trestů. Při hodnocení trestní minulosti vychází probační úředník (asistent) z informací, které mu poskytuje nejen opis z rejstříku trestů, ale také sám klient, případně centrální evidence stíhaných osob.

Při analýze rejstříku trestů se probační úředník (asistent) zaměřuje na údaj o věku pachatele při první trestné činnosti, jelikož řada longitudiálních výzkumů potvrzuje, že věk pachatele úzce souvisí s kriminálním chováním. Počátek trestné činnosti v mladistvém věku, umístění do ochranné či ústavní výchovy v důsledku násilné trestné činnosti a problémového chování jsou významným faktorem s ohledem na riziko opakování trestné činnosti. Probační pracovník se také soustředí na počet

³² Protokol Policie ČR, obžaloba, rozhodnutí soudu apod.

³³ Pachatel, spolupachatel, návodce, organizátor, pomocník

a povahu³⁴ spáchaných deliktů. Zde se vyhodnocuje, zda dochází ke stejnorodé či různorodé trestné činnosti. Z rejstříku trestů je možné vyčíst průběh a výkon dříve uložených trestů, kolikrát byl odsouzený ve vězení. Při analýze tohoto opisu lze nalézt určité schéma trestné činnosti, kdy je například zjištěno, že se jí pachatel opakovaně dopouští pod vlivem alkoholu, opakovaně neplní vyživovací povinnost či se dopouští trestného činu ublížení na zdraví apod. Probačního úředníka (asistenta) dále zajímá interval mezi jednotlivými odsouzeními a závažnost³⁵ páchaných deliktů. (Metodický standard PMS ČR v rámci zajištění výkonu probačního dohledu nad pachateli trestných činů, 2010)

S ohledem na skutečnost, že vliv kriminální historie je v predikci recidivy prokázán, zajímá se probační úředník (asistent) o to, zda byl klient někdy v minulosti ve výkonu trestu odnětí svobody. Tato informace slouží k vytvoření představy o rozsahu negativního vlivu prizonizace a o době, po kterou byl klient odtržen od přirozených kontaktů s jeho sociálním zázemím. (Petras, Hůrka, Drahý, Svoboda, Jiříčka, Manuál SARPO, 2012)

Cílem zmapování trestní minulosti je její zhodnocení ve vztahu k současnému stavu pachatele s ohledem na riziko opakování trestné činnosti. Za zvláště významné faktory je třeba považovat již výše zmíněný počátek trestné činnosti v mladistvém věku, umístění do ústavní či ochranné výchovy v důsledku problémového chování a násilné trestné činnosti.

V následující podkapitole se budu podrobněji věnovat faktorům spojeným s trestnou činností.

4.3 Statické a dynamické faktory, tedy faktory spojené s trestnou činností

Nejprve bych věnovala prostor vysvětlení pojmů, kterými jsou statické a dynamické rizikové faktory používající se v praxi PMS v souvislosti s analýzou rizik u odsouzených klientů. Při hledání a pojmenování rizik se probační úředník (asistent)

³⁴ Majetková, násilná, sexuálně motivovaná apod.

³⁵ Zda má vzrůstající či klesající tendenci

zaměřuje jak na skutečnosti, které jsou konstantní, v čase neměnné, tj. statické rizikové faktory, tak na skutečnosti proměnlivé, tj. dynamické rizikové faktory.

Mezi statické rizikové faktory patří pohlaví, věk, aktuální trestná činnost, trestní minulost, způsobená újma. Mezi dynamické rizikové faktory pak patří postoj klienta k trestné činnosti, bydlení, finanční situace klienta, jeho zaměstnání a kvalifikace, rodina a sociální kontakty, závislosti, myšlení, chování, životní styl a jeho duševní stav.

Statickým rizikovým faktorům, konkrétně trestní minulosti a aktuální trestné činnosti jsem se již podrobněji věnovala v předchozí kapitole, nyní bych se proto blíže zaměřila na dynamické rizikové faktory.

Při analýze rizik je z mého pohledu důležité u každého rizikového faktoru vyhodnotit jeho souvislost s trestnou činností, postoj klienta k objektivně zjištěným rizikům, jeho motivaci ke změně, pokud si je daných rizik vědom.

Popisem níže uvedených dynamických rizikových faktorů (str. 42-47) jsem se již zabývala v teoretické části své bakalářské práce, a tudíž bych přistoupila k volnému přepisu podkapitoly věnované tomuto tématu. (Neuwirthová, 2014).

Bydlení

Dynamický faktor bydlení posuzuje kvalitu místa, kde se osoba převážně zdržuje – přespává, bydlí, má svou rodinu, má své osobní věci apod.

K rizikovým faktorům lze zařadit:

- ✓ Absence trvalého nebo dlouhodobě perspektivního bydlení
- ✓ Časté střídání bydlení
- ✓ Bezdomovectví, případně skryté bezdomovectví
- ✓ Nízká míra spokojenosti s aktuálním bydlením
- ✓ Nespokojenost spolubydlících s bydlením klienta
- ✓ Malé, nevyhovující nebo hygienicky nevhodné bydlení
- ✓ Bydlení v rizikové lokalitě (prostředí s vyšší koncentrací osob dopouštějících se trestné činnosti nebo osob s nevhodným životním stylem)

- ✓ Sdílení domácnosti s osobami z kriminálního prostředí
- ✓ Dluhy v oblasti hrazení bydlení

Zaměstnání a kvalifikace

Je třeba si uvědomit, že zaměstnání není pouze zdrojem finančních prostředků, ale také místem, kde se člověk setkává s druhými lidmi, vstupuje do přirozených mezilidských vztahů, utváří si pravidelný režim dne a uspokojuje základní psychosociální potřeby. (Petras, Hůrka, Drahý, Svoboda, Jiříčka, Manuál SARPO, 2012)

Zaměstnáním jsou myšleny legální ekonomické aktivity (zaměstnanec, osoba samostatně výdělečně činná) upravené zákonem. Jsou zde zahrnuty i případy, kdy není odsouzený ekonomicky aktivní z důvodu celodenní péče o osobu příbuznou, blízkou apod.

K rizikovým faktorům v oblastech zaměstnání a kvalifikace lze zařadit:

- ✓ Negramotnost
- ✓ Nedokončené vzdělání
- ✓ Absence kvalifikace
- ✓ Absence pracovních návyků
- ✓ Dlouhodobá nebo opakovaná a neřešená nezaměstnanost
- ✓ Sankční vyřazení z evidence na úřadu práce
- ✓ Nespolupráce s úřadem práce v období nezaměstnanosti
- ✓ Nelegální práce
- ✓ Problematický výkon předchozích zaměstnání (špatná docházka a pracovní výkony, časté střídání zaměstnání)
- ✓ Malá motivace k získání a udržení si zaměstnání
- ✓ Nízká míra spokojenosti s aktuálním zaměstnáním

U této oblasti hodnocení rizik je z mého pohledu velmi důležitý individuální přístup ke klientovi. Důvodem je absence vhodných pracovních míst pro klienty Probační a mediační služby, kteří jsou limitováni nízkou kvalifikací a záznamem v rejstříku

trestů. I když v této oblasti došlo v průběhu roku 2015 k výraznému zlepšení a klienti PMS jsou mnohem lépe zaměstnatelní, pokud mají o práci skutečný zájem. Této oblasti je věnována pozornost a je kladen důraz na to, aby klienti PMS měli možnost legálně pracovat. V součinnosti s Úřadem práce je aktivita věnována vyhledávání zaměstnavatelů, kteří by měli zájem osoby se záznamem v rejstříku zaměstnat.

Finance

Dynamický faktor finance posuzuje jednotlivé druhy legálních příjmů a jejich dostatečnost pro pokrytí základních životních potřeb. Finance lze považovat za faktor, který je schopen spolehlivě predikovat především budoucí majetkovou trestnou činnost. (Petras, Hůrka, Drahy, Svoboda, Jiříčka, Manuál SARPO, 2012)

K rizikovým faktorům v oblasti financí lze zařadit:

- ✓ Nedostatek financí k zajištění základních životních potřeb (náklady na bydlení, dopravu do zaměstnání, stravu, oblečení, hygienické potřeby)
- ✓ Klientovi vyhovující finanční závislost na druhých osobách (rodiče, přátelé)
- ✓ Neplnění vyživovací povinnosti
- ✓ Neplnění finančních závazků a dluhů
- ✓ Neschopnost hospodařit s financemi (nevytváření úspor, vysoké výdaje ve srovnání s příjmy, půjčky)
- ✓ Upřednostnění příležitostného zajišťování zdrojů příjmu před dlouhodobým pracovním poměrem (nelegální práce, příležitostné a nahodilé brigády)

Myšlení, postoje, chování, duševní a tělesné zdraví

Dynamický faktor myšlení, postoje, chování, duševní a tělesné zdraví mapuje rizika vyplývající z osobnosti odsouzeného a dále vliv, jaký měl na páchaní trestné činnosti. Potřebná data jsou získávána na základě studia spisové dokumentace, rozhovoru a pozorování. Můžou být také použity různé dotazníky (např. sebehodnotící dotazník). Jejich použití a výběr není nijak limitován. (Petras, Hůrka, Drahy, Svoboda, Jiříčka, Manuál SARPO, 2012)

K rizikovým faktorům v oblastech myšlení, postojů, chování, tělesného a duševního zdraví lze zařadit:

- ✓ Malá míra schopnosti kontroly hněvu
- ✓ Nepřátelské postoje vůči osobě nebo skupině osob
- ✓ Spáchání trestného činu za použití hrozby nebo násilí
- ✓ Agresivní reakce při projevu nesouhlasu
- ✓ Násilné prosazování uspokojení vlastních potřeb
- ✓ Manipulace s druhými
- ✓ Obtíže při respektování pravidel a norem
- ✓ Vyhledávání rizikových míst, situací a osob
- ✓ Identifikace s kriminální subkulturou
- ✓ Akceptace kriminálního jednání a přijímání tohoto jednání jako normy
- ✓ Absence motivace ke změně problematického životního stylu
- ✓ Neschopnost jasného a racionálního uvažování
- ✓ Absence korektivního učení
- ✓ Impulsivnost při řešení životních situací a potíží
- ✓ Nepředjímání důsledků jednání
- ✓ Pasivita při řešení životních situací
- ✓ Emocionální bariéry v jednání
- ✓ Duševní handicap nebo nemoc
- ✓ Tělesný handicap nebo nemoc ztěžující vedení normálního života

Rodina a sociální vztahy

Dynamický faktor rodina a sociální vztahy posuzuje existenci kontaktů se svým rodinným a sociálním prostředím včetně jejich vlivu. Na úrovni rodiny a sociálních kontaktů lze nalézt řadu rizikových faktorů, které se řadí mezi spolehlivé a uznávané predikátory kriminálního chování. (Petras, Hůrka, Drahý, Svoboda, Jiříčka, Manuál SARPO, 2012)

K rizikovým faktorům v oblasti rodiny a sociálních vztahů lze zařadit:

- ✓ Výchova v kriminogenně zatížené rodině
- ✓ Vliv blízkých osob na páchání trestné činnosti (rodiče, sourozenci, partner)

- ✓ Kontakty s pachateli trestných činů
- ✓ Snadná ovlivnitelnost druhými osobami zejména negativním směrem
- ✓ Nefunkční sociální zázemí
- ✓ Časté konflikty ve vztazích (hádky, agrese)
- ✓ Problematický vztah k osobě poškozeného
- ✓ Trauma v dětství
- ✓ Problematické vztahy s rodinou nebo partnerem
- ✓ Izolace v rámci rodiny
- ✓ Násilí ze strany rodiny nebo partnera
- ✓ Zkušenost z ústavní výchovy

Závislosti

Dynamický vztah závislosti posuzuje vztah odsouzeného k drogám a gamblingu. Dále postihuje charakter problémového užívání respektive hraní a souvislost tohoto faktoru s jeho trestnou činností. Závislosti jsou velmi silným prediktorem kriminálního chování. Primárním úkolem je určit přítomnost či nepřítomnost problémy působícího užívání respektive hraní.³⁶ Velmi důležité je diferencovat situace, kdy odsouzený užíval nebo hrál, ale nedostal se za hranici toho, že by mu užívání způsobilo problémy. U odsouzených, kteří byli v minulosti závislí i několik let a následně se léčili, je třeba zhodnotit, zda jim užívání nebo hraní působilo problémy či nikoliv. Tento přístup je důležitý z hlediska odstranění zbytečného „nálepkování“ odsouzených, kteří dokázali v minulosti své problémy zvládnout. Nicméně to, že byl odsouzený v minulosti závislý, vnímáme z hlediska recidivy jako riziko. (Petras, Hůrka, Drahy, Svoboda, Jiříčka, Manuál SARPO, 2012)

K rizikovým faktorům v oblasti zneužívání návykových látek lze zařadit:

- ✓ Páchání trestné činnosti pod vlivem alkoholu, drog nebo v souvislosti s nimi
- ✓ Páchání trestné činnosti v souvislosti s provozováním hazardních her
- ✓ Pravidelná konzumace velkého množství alkoholu

³⁶ Jakékoliv užívání respektive hraní, které působí odsouzenému problémy alespoň v jedné dimenzi jeho života (např. v zaměstnání, ve vztazích v rodině, zdravotní komplikace, psychické problémy apod.) V rámci užívání drog definici naplňuje pojem „problémové užívání drog“, který je vymezen jako nitrožilní nebo dlouhodobě pravidelné užívání opiátů, kokainu nebo amfetaminů.

- ✓ Konzumace alkoholu, drog nebo provozování hazardních her bránících vedení normálního života
- ✓ Závažné dopady závislosti (nemoc, dluhy, ztráta zaměstnání a zázemí)
- ✓ Neléčená závislost na alkoholu, drogách nebo gamblingu
- ✓ Opakované absolvování léčebných programů bez výsledků
- ✓ Problematické užívání drog
- ✓ Zneužívání předepsaných léků, popř. jejich kombinování s alkoholem
- ✓ Nepřiměřené výdaje v souvislosti se závislostí
- ✓ Nízká míra motivace k abstinenci od problematického chování

Z mého pohledu je důležité dynamické rizikové faktory podrobovat opakovaně analýze, jelikož situace klienta se v průběhu výkonu dohledu průběžně mění. To, co se nám jeví jako rizikové na začátku dohledové práce s klientem, nemusí být v závěru výkonu dohledu aktuální. Průběžné aktualizování vyhodnocení rizik u odsouzeného se mi jeví jako velmi přínosné také z pohledu klienta, kdy má on sám možnost vidět určitý vývoj ve své životní situaci.

4.4 Míra vlivu rizikových faktorů na recidivu

Obecně lze říci, že čím více rizikových faktorů je možné u klienta identifikovat, tím je vyšší riziko opakování trestné činnosti. Výzkumy recidivy odsouzených v zahraničí ukazují (viz. například Kaiser, 1994), že příznivou prognózu lze nalézt u osob, které mají rodinné zázemí, stálé bydlení a zaměstnání. Z pohledu své praxe se mohu k těmto poznatkům přiklonit, jelikož jako nejčastější příčinu recidivy spatřuji v oblasti finanční situace klientů (dluhy, existenční dluhy – vyživovací povinnost, absence stálého zdroje příjmu), dále pak setrvání klientů v závadovém prostředí, absence sociálního a rodinného zázemí a zhoršenou možnost nalézt stálé zaměstnání.

Institut pro kriminologii a sociální prevenci (2008) ve svém výzkumu u podmíněně propuštěných osob uvádí, že je možné předpokládat, že stálé a vyhovující zaměstnání zajistí propuštěným legální zdroj příjmů a také to, že jako pracující osoba nemá podmíněně propuštěný časový prostor na nezákonné aktivity a svůj význam mohou

mít také nově navázané sociální vztahy například s kolegy na pracovišti. Tento teoretický koncept nalézá odraz také v praxi PMS, kdy probační úředníci (asistenti) věnují otázce stabilizace klientů v oblasti zaměstnání velkou pozornost.

5 Možnosti eliminace zjištěných rizikových faktorů

V této kapitole bych se zaměřila na možnosti eliminace zjištěných rizikových faktorů. Tato kapitola je určitým teoretickým základem pro výzkumnou část, v níž se k dílčímu cíli DC 5, který se zabývá otázkou, **jaké jsou možné návrhy řešení snížení recidivy u klientů PMS z pohledu probačního úředníka**. Abych dospěla k výsledku DC 5, rozdělila jsem si tento cíl na dva dílčí cíle druhého řádu, které budou danou oblast zkoumat z hlediska konkrétních návrhů řešení vedoucích ke snížení recidivy ve vlastních zdrojích, to znamená v rámci probační služby a také ve zdrojích externích.

5.1 Networking

V předchozích kapitolách jsem se věnovala tématu analýzy rizikových faktorů, při které probační pracovník zjišťuje rizikové oblasti, kterým je zapotřebí se následně věnovat. Hodnocení rizik u klienta probačnímu úředníkovi (asistentovi) odpovídá na otázku, jaké intervence nebo opatření mají být při práci s pachatelem využity. Čím vyšší míra rizikových faktorů se u klienta vyskytuje, tím je nutná intenzivnější a dlouhodobější intervence. Naopak u klientů s nižší mírou rizikových faktorů stačí kratší intervence, případně není nutná vůbec. Bez ohledu na zjištěnou míru rizikovitosti má být práce s klientem zaměřena především na ovlivnění dynamických rizikových faktorů (nestabilní bydlení, závislosti, absence zaměstnání apod.), které mohou ovlivnit jeho kriminální chování. (Štern a kol., 2010)

V mé práci bylo již několikrát zmiňováno, že nezbytnou a důležitou součástí činnosti PMS je spolupráce s neziskovými či státními organizacemi nebo s dalšími odborníky, jako jsou například psychiatři, psychoterapeuti apod. V praxi probačních služeb v zahraničí je běžné, že jejich činnost v oblastech alternativních trestů je doplňována nevládními organizacemi. Jde zejména o poskytování služeb a realizaci následných programů. Smysl této spolupráce netkví pouze v ekonomické úspoře, ale také má hluboký občanský a demokratický význam. Justice tak dává občanům příležitost zapojit se do zajištění trestní spravedlnosti. Probační služba v České republice se snaží jít podobnou cestou. (Štern a kol., 2010)

Nyní bych zmínila příběh z praxe, který může být ukázkou dobré praxe v oblasti spolupráce probační služby s dalšími institucemi.

Paní Hana byla matkou dvou malých dětí ve věku čtyř a šesti let. Její syn (starší z dětí) byl hyperaktivní, jeho výchova byla náročná. Hana pracovala jako zdravotní sestra v nemocnici a její manžel jako živnostník. Postupně docházelo k častým sporům mezi manžely, které postupně vyústily v rozvod manželství. V době rozvodového řízení Hana již neunesla tíhu manželských hádek a výchovu hyperaktivního syna, který si často svou agresi vybíjel na své sestře. Hana začala ve větší míře konzumovat alkohol, který kombinovala s léky na uklidnění, předepsané jejím obvodním lékařem. Posilněná alkoholem tak opakovaně řešila „zlobení“ svého syna jeho surovým bitím. Modřin na chlapcově těle si všimla učitelka v mateřské škole, která vyrozuměla policii. Hana tak skončila před soudem a hrozil jí nepodmíněný trest. S ohledem na skutečnost, že před tímto protiprávním jednáním žila řádným životem, byl tento trest podmíněně odložen na zkušební dobu pěti let za současného vyslovení dohledu probačního úředníka. Ze zaměstnání byla z důvodu ztráty trestní bezúhonnosti propuštěna. V té době již byla rozvedená. Bývalý manžel již s nimi nesdílel společnou domácnost. Její děti byly umístěny do pěstounské péče. Když Hana dorazila k úvodní konzultaci na středisko PMS, byla v evidenci ÚP, sehnala si podnájem v malém bytě v Pardubicích, docházela do psychiatrické ambulance k terapii a pravidelně cca 1x za dva týdny dojížděla za svými dětmi k pěstounům. Jejím cílem bylo získat děti zpět do své péče. Probační úředník při zahájení dohledu navázal spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOd) a psychiatrickou Hanou. Dále klientku odkázal na možnost spolupráce s neziskovou organizací Amalthea o.s., která jí pomohla v oblasti sanace rodiny. Po necelém roce spolupráce s pracovníci Amalthea byla klientka připravená požádat soud o svěřeni dětí zpět do své péče, což se jí nakonec podařilo. Dohled nadále probíhá. Probační služba je v úzké spolupráci s OSPOdem, psychiatrickou Hanou, psycholožkou syna a s o.s. Amalthea, které po cca 15 měsících spolupráce s klientkou ukončilo svou intervenci. Mezi jednotlivými institucemi dochází k předávání důležitých informací o klientce v oblastech abstinence, psychického stavu klientky, výchovných problémů syna a rodičovských kompetencí Hanou.

5.2 Probační programy pro mládež, probační resocializační programy pro dospělé a projekty PMS

Probační program pro mládež

Probační program pro mládež je výchovné opatření upravené v ustanovení §17 Zákona o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen ZSM). Zde je důležité zmínit, že za probační program jsou považovány pouze ty, které jsou akreditované. Možnosti jejich uložení jsou dvojí, buď se jedná o dobrovolné rozhodnutí klienta, nebo mu je povinnost podrobit se probačnímu programu uložena soudem. Uložení programu však vždy vyžaduje souhlas mladistvého. Probační programy jsou realizované externím poskytovatelem. (Žatecká, 2007) Probační program je vnímán jako závažnější forma sankce. Je ukládán v případech, kdy se mladistvý pachatel dopustil provinění závažnějšího charakteru, vyrůstá v nestabilním rodinném prostředí, je zde

absence rodinných vazeb, již se nepřipravuje na budoucí povolání a nemá stálý zdroj příjmu. (Sotolář, 2006)

V případě, že situace mladistvého není řešena, hrozí tak opětovné páchaní trestné činnosti mladistvým. Cílem probačních programů je proto působení na chování mladistvého, je kladen důraz na řešení příčin protiprávního jednání, odčinění následků způsobených trestnou činností, motivaci mladistvého k řádnému životu, dosažení změn v jeho sociálním prostředí. (Šámal a kol., 2004)

Dohledem nad výkonem probačního programu je pověřen probační úředník, který sleduje, jak mladistvý pachatel plní podmínky probačního programu a zda dochází k naplňování stanovených cílů. Probační úředník může být zároveň pověřen například dohledem ve smyslu §16 ZSM.

Problematická situace nastává v případě, že mladistvý neplní probační program, jelikož zákon nestanoví žádné důsledky, proto je vhodné kombinovat uložení probačního programu s dalšími opatřeními, například s dohledem probačního úředníka. V případě, že mladistvý pachatel narušuje lekce v probačním programu, dochází na lekce opilý apod., není možné probační program zrušit, to lze pouze z důvodů na straně mladistvého, jedinou sankcí pak zůstává udělení výstrahy ze strany probačního úředníka a informování soudu pro mládež. (Kretíková, 2015)

Soudci a státní zástupci kritizují, že v České republice chybí programy, které by se specializovaly na vzdělání, pracovní dovednosti a rekvalifikaci, dále pak na drogovou problematiku, právní povědomí a slušné chování. Navrhují, aby byly zřízeny programy pro méně inteligentní mladistvé pachatele, programy zaměřené na pracovní výcvik, doškolení, alternativy trávení volného času. (Večerka, 2011)

Sotolář (2006) navrhuje skloubit terapeutické působení na mladistvého s obecně prospěšnou činností. To by dle něho mohlo umožnit zvýšení odborné způsobilosti mladistvého, získání legálních příjmů a mladistvý pachatel by mohl vidět výsledky své práce.

Je zřejmé, že i přes určité nedostatky jsou probační programy ukládány a efektivita programů se v jednotlivých okresech liší dle nabídky služeb převážně neziskových organizací.

Probační resocializační program pro dospělé

Probační resocializační program pro dospělé (dále jen PRP) je opět realizován externím poskytovatelem, kterým jsou převážně neziskové organizace. Je zajišťován buď výkon rozhodnutí soudu, který spočívá v uložení konkrétní povinnosti odsouzenému, například podrobit se programu sociálního výcviku a převýchovy, psychologickému poradenství, léčby závislosti na návykových látkách, která však není ochranným léčením dle §72 Tr. z., nebo na základě dobrovolného rozhodnutí klienta. Je možné obecně říci, že jde tedy o terapeutické či léčebné programy. (Štern a kol., 2010)

Hlavní cíl těchto resocializačních programů spočívá v dosažení změny (v postojích, způsobu života klienta apod.). Způsob práce v rámci PRP neprobíhá pouze v souladu s potřebami klienta, ale je také spojován s kontrolou probačního úředníka, který rozhoduje o tom, jaký bude obsah intervence. (Dadáková, 2015)

Při výkonu PRP se dle Mikovské (2009) uplatňují tři základní principy, kterými jsou:

- ✓ Přiměřenost, to znamená, že při způsobu práce jsou respektovány hranice a možnosti klienta
- ✓ Pružnost – držíme se hesla, že jestli něco nefunguje, dělejme to jinak
- ✓ Přiléhavost zvolené metody, tudíž tak, aby cíl změny byl pro klienta dosažitelný a zejména smysluplný

Práce s klientem v rámci probačního programu, kterému je uložena povinnost podrobit se PRP, probíhá jen s nepatrnými rozdíly oproti práci s klientem bez uložení povinnosti. Účast v PRP se stává významným tématem rozhovoru probačního úředníka a klienta. Důležitou roli zde hraje motivace klienta, jelikož ten dle mé praktické zkušenosti většinou vnímá povinnost uloženou soudem jako něco, čemu se musí podrobit, aby získal po ukončení zkušební doby osvědčení od soudu. Úkolem probačního pracovníka je pak pomoci klientovi vnímat tuto povinnost jako

prospěšnou pro jeho budoucí život v souladu se zákonem. Je nutné konstatovat, že ne vždy se to však podaří. Probační pracovník v procesu součinnosti s institucemi zajišťujícími výkon PRP zároveň zastává roli koordinátora. Informace o výkonu PRP jsou shrnuty ve zprávě, kterou odesílá pracovník zajišťující výkon PRP a tato zpráva je následně postoupena soudu, který povinnost uložil. V případě, že by se klient nepodrobil povinnosti uložené soudem, je to důvod k návrhu probačního úředníka na nařízení výkonu zbytku trestu, případně výkonu podmíněně odloženého trestu, to již závisí na tom, v rámci jakého alternativního trestu je povinnost uložena.

Z výše konstatovaného tudíž vyplývá, že pokud má být povinnost uložená soudem realizována, je nezbytně nutné, aby středisko PMS mělo k dispozici instituci, která je schopná zajistit výkon povinnosti v rámci PRP. Nabídky těchto služeb se v jednotlivých okresech liší.

Z výsledků výzkumu institutu pro kriminologii a sociální prevenci (2008) v účinnosti dohledu u osob podmíněně propuštěných vyplynulo, že pro výkon povinností je zapotřebí vytvořit podmínky spočívající v nabídce vhodných programů. Respondenti tohoto výzkumu hodnotili tyto podmínky jako průměrné či horší. Nejpriznivěji se jim jevíly podmínky pro léčení závislosti na návykových látkách a nejhůře pak podmínky pro výkon programů sociálního výcviku a převýchovy.

V současné době je Probační a mediační služba realizátorem programu pro dospělé pachatele trestné činnosti spojené s dopravou, zejména pod vlivem alkoholu – krátce pod názvem „Program pro řidiče“, který je velmi kladně hodnocen jak samotnými klienty, tak probačními úředníky a soudy. Program pro řidiče je realizován v rámci projektu „Rozvoj probačních a resocializačních programů – posílení prevence a ochrany společnosti před opakováním trestné činnosti“, financováno z Programu švýcarsko-české spolupráce. Cílem programu je řešení a usměrňování rizikového chování cílové skupiny³⁷ metodou tréninku pozitivních modelů chování. Program je založen na kognitivně behaviorální teorii. Učební program zahrnuje 12 skupinových setkání v rozsahu 2 hodin. Kapacita 1 běhu je 6 - 12 klientů. Lektori jsou odborníci

³⁷ Program je určen pro dospělé pachatele trestné činnosti ve spojení s dopravou, zejména s řízením pod vlivem alkoholu, u kterých se projevují znaky agresivního a nedbalého chování za volantem a užívání návykových látek, zejména alkoholu, před řízením

z Centra dopravního výzkumu, v.v.i. Program běží ve 13 soudních okresech v období duben 2015 – červen 2016. (Interní materiál PMS, 2015)

Projekty PMS

Zde budou zmíněny pouze některé projekty PMS, jelikož v současné době v Probační službě běží hned několik projektů.

V podkapitole 4.4 již bylo uvedeno, že největší vliv na opakování trestné činnosti má prostředí klienta, v němž setrvává po odsouzení, dále pak to, zda má zaměstnání, ze kterého je schopen uspokojovat své životní potřeby. A právě hlavním problémem při práci s odsouzenými v rámci výkonu dohledu je nalezení zaměstnání. To, že klienti PMS nemají práci má dopady jak ekonomické (nutnost vyplácet sociální dávky v nezaměstnanosti, tak náklady spojené s řešením případné další trestné činnosti), tak i společenské, kdy nemožnost najít legální zaměstnání zvyšuje zadluženost, podporuje práci „načerno“, generují se úniky na daních a odvodech na sociálním a zdravotním pojištění, zhoršuje se sociální situace spojená s obtížným začleněním do společnosti, ohrožena je bezpečnost společnosti zvýšeným rizikem páchaní majtkové trestné činnosti z důvodu finanční nouze. V současné době je dle statistiky PMS k 31. 12. 2014 (viz. www.pmscr.cz) evidovaných 18513 případů ve vykonávacím řízení, počet nezaměstnaných je odvislý od míry nezaměstnanosti v daném okrese, v menších okresech je to 40 - 50% klientů a v okresech s vyšší nezaměstnaností je to pak 60 - 75% klientů. Většina zaměstnavatelů požaduje čistý rejstřík trestů, a to i agentury práce. Tam, kde zaměstnavatel rejstřík trestů nevyžaduje (především sezónní práce), pak velmi často klienta zaměstnává bez řádné pracovní smlouvy nebo na dohodu o provedení práce. Řešení této problematiky v rámci PMS je systémové, a to například Deklarací o spolupráci PMS a Úřadu práce ČR týkající se zaměstnávání klientů PMS v rámci nástrojů a opatření aktivní politiky zaměstnanosti a také v přímé pomoci klientům PMS. Cílem deklarace je systémově podpořit postupné uplatnění osob s trestní minulostí na trhu práce. Co se týká přímé pomoci klientům PMS, tak jde o monitoring, předávání kontaktů na zaměstnavatele, kteří nabízejí pracovní místa, kde nevadí záznam v rejstříku trestů, pomoc při zpracování životopisu, příprava

na výběrové řízení, spolupráce s neziskovými organizace v regionu, které nabízejí pomoc při zprostředkování zaměstnání, získání zaměstnání jako cíl dohledu a systematické motivování a vedení klienta, spolupráce PMS s různými projekty zacílenými na přípravu a zaměstnávání odsouzených. Pokud klient souhlasí, tak může pracovník PMS podat individuální reference o řádném vedení života k rukám potencionálního zaměstnavatele, předání kontaktů na pracovní agentury, kde je větší předpoklad rychlého umístění, klientům bez internetu možnost předávání volných míst z portálu Ministerstva práce a sociálních věcí.

V srpnu 2015 byl spuštěn rozsáhlý reintegrační program, který je projektem PMS ve spolupráci s neziskovou organizací Centrum podpory podnikání Praha o.p.s. Rubikon Centrum. Tento projekt je zacílen na klienty, kteří jsou ještě ve výkonu trestu, kde se začnou seznamovat se základy finanční gramotnosti a hledat cesty, jak se zbavit dluhů. Jedním z hlavních výsledků celého projektu je vznik několika učebnic, ty budou určené jak klientům, tak pracovníkům PMS. V učebnicích je kladen důraz na srozumitelnost a jednoduchost. Zároveň však obsahují vše podstatné. Dalším z výstupů projektu má být zaměstnání 55 osob propuštěných z výkonu trestu. (viz. www.cppp.cz)

Dalším projektem PMS, který byl spuštěn v červenci letošního roku, je Probační dům. Je realizován ve spolupráci s neziskovou organizací Nová šance, z.s., která je realizátorem služby na základě veřejné zakázky. Doba trvání pilotního projektu je jeden rok, cílovou skupinou jsou klienti PMS (muži nad 18 let věku), kteří vykonávají nepodmíněný trest, spolupracují s Probační a mediační službou, mají kladné hodnocení od PMS a od věznice k žádosti o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a dali souhlas se zařazením do Probačního domu. Cílem Probačního domu je poskytnout ubytování pro propuštěné z výkonu trestu bez sociálního zázemí, přispět ke zdokonalování pracovních návyků, motivovat klienty ke smysluplnému naplnění a využití volného času, zprostředkovat jim kontakt s úřady, lékaři a jinými institucemi, podpořit jejich nezávislost na sociálních službách, být jim nápomocni v uplatnění se na trhu práce a začlenění se do běžného života.

6 Shrnutí teoretické části

Téma kriminální recidivy je bezesporu složitým společenským problémem, kdy hledání příčin recidivy se stalo předmětem zájmu mnoha vědních oborů.

S ohledem na hlavní cíl mé diplomové práce **„Zjistit, jaké rizikové faktory se podílí na recidivě odsouzených klientů Probační a mediační služby z pohledu probačního úředníka a jaké jsou možnosti eliminace těchto rizikových faktorů“**, bylo úkolem teoretické části práce vnést základní vhled do dané problematiky a jednotlivé kapitoly se staly teoretickým základem pro výzkumnou část mé práce.

První kapitola se věnuje vymezení pojmu recidiva, zaobírá se druhy kriminální recidivy, rizikovými faktory recidivy a v neposlední řadě se věnuje také její prevenci. Kapitola druhá a třetí seznamuje čtenáře s organizací Probační a mediační služby, s jejími zaměstnanci, klíčovými oblastmi práce s odsouzenými klienty v rámci alternativních trestů, dále pak vymezuje klíčový pojem dané problematiky, jakým je probační dohled a podrobněji popisuje jeho průběh. Z pohledu výzkumné části práce jsou důležité kapitoly čtyři a pět. Kdy čtvrtá kapitola vymezuje pojem riziko, popisuje vykonávané činnosti, které se váží právě k identifikaci rizikových faktorů a jsou zde podrobněji popsány statické a dynamické rizikové faktory, poslední část této kapitoly se zabývá mírou vlivu rizikových faktorů na recidivu. Závěr teoretické části je pak věnován některým možnostem eliminace rizikových faktorů. Záměrně uvádím některým, jelikož možností může být daleko více a s ohledem na omezený rozsah mé práce se nemohu tomuto tématu šířeji věnovat. V rámci možností eliminace rizikových faktorů jsem se zaměřila na networking, probační programy pro mladistvé, probační resocializační programy pro dospělé a vybrala jsem některé zajímavé projekty PMS, které mohou pomoci v boji proti recidivě.

7 Výzkumná část

7.1 Formulace hlavního a dílčích cílů výzkumu

Hlavním cílem výzkumu bude zjistit, jak se jaké rizikové faktory podílejí na recidivě odsouzených klientů PMS z pohledu probačního úředníka a jaké jsou možnosti eliminace těchto rizik.

C 1 Zjistit, na které rizikové faktory se probační úředníci při práci s odsouzenými klienty zaměřují.

C 1.1 Zjistit, jaké vykonávané činnosti se váží k identifikaci rizikových faktorů.

C 1.2 Zjistit, jaké klienty považují probační úředníci z pohledu recidivy za rizikové.

C 1.3 Zjistit, jaký vztah mají tyto rizikové faktory k recidivě odsouzených klientů PMS z pohledu probačního úředníka.

C 2 Zjistit, jaké rozdíly se vyskytují u recidivujících a nerecidivujících odsouzených klientů PMS z pohledu probačního úředníka.

C 2.1 Zjistit, jaké rizikové faktory se vyskytují u recidivujících klientů PMS z pohledu probačního úředníka.

C 2.2 Zjistit, jaké rizikové faktory se vyskytují u nerecidivujících klientů PMS z pohledu probačního úředníka.

C 3 Zjistit, jaký význam přisuzují probační úředníci institutu probačního dohledu z pohledu možnosti eliminace rizik.

C 3.1 Zjistit, jaké jsou přínosy institutu probačního dohledu z pohledu možnosti eliminace rizik.

C 3.2 Zjistit, jaké jsou slabiny institutu probačního dohledu z pohledu možnosti eliminace rizik.

C 4 Zjistit, jaké mají probační úředníci možnosti eliminace zjištěných rizikových faktorů.

C 4.1 Zjistit, jaké možnosti eliminace rizikových faktorů mají probační úředníci ve vlastních zdrojích.

C 4.2 Zjistit, jaké možnosti eliminace rizikových faktorů mají probační úředníci v externích zdrojích.

C 5 Zjistit, jaké jsou možné návrhy řešení snížení recidivy u klientů PMS z pohledu probačního úředníka.

C 5.1 Zjistit, jaké možné návrhy řešení snížení recidivy spatřují probační úředníci ve vlastních zdrojích.

C 5.2 Zjistit, jaké možné návrhy řešení snížení recidivy u klientů PMS spatřují probační úředníci v externích zdrojích.

7.2 Zvolená výzkumná strategie

Pro výzkumnou část jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii, jelikož pro mou práci jsou rozhodující názory pracovníků Probační a mediační služby, které chci zkoumat a analyzovat. Kvalitativní výzkum využívá informací, které výzkumník získá pomocí pozorování a sběru dat. Následně pak hledá v těchto datech určité pravidelnosti a pátrá po jejich významu. Důležité je stále pamatovat na to, že „*cílem kvalitativní metody výzkumu je porozumění.*“ (Disman, 2000:86). Kvalitativní výzkum se liší od kvantitativního tím, že výzkumník netestuje hypotézy, protože žádné nemá. Hledá něco neočekávaného, něco, co se může objevit až v datech. Kvalitativní výzkum se používá tam, kde chceme porozumět lidem v jejich sociálních interakcích a situacích. Je možné ho doplnit kvantitativním výzkumem a obráceně. Kvalitativní výzkum jsem zvolila také proto, že by bylo výzkumně náročnější a časově složitější oslovit dostatečný počet probačních úředníků tak, aby získané podklady mohly posloužit ke kvantitativnímu zobecňování a vyhodnocování.

Ke sběru údajů ve výzkumné části jsem zvolila techniku interview, konkrétně polostandardizovaný rozhovor nebo v jiné literatuře uváděný jako polostrukturovaný rozhovor. Zdál se mi nejvhodnější, neboť má určitou strukturu, osnovu, ale přitom je v rámci svého průběhu toto dotazování pružné. Tazatel ví, jaké otázky chce položit, avšak nezáleží na pořadí či formulaci těchto otázek. Miovský k tomuto dodává: *„Schéma obvykle specifikuje okruhy otázek, na které se budeme účastníků ptát. Obvykle je možné zaměňovat pořadí, v jakém se okruhům věnujeme, a dle potřeby a možností tedy toto pořadí upravujeme.“* (Miovský, 2006:159). Výzkumník by si měl dávat pozor na své subjektivní pocity, názory a nesmí zasahovat do svobodného vyjádření dotazovaného. Je také důležité, aby tazatel zachoval během dotazování svou neutralitu a nevyjadřoval se ať už pozitivně, či negativně k právě řečenému. Na druhou stranu je žádoucí, aby dotazovaného podněcoval k dalšímu hovoru a dával mu najevo, že se řečené jeví tazateli jako důležité, užitečné a zajímavé.

7.3 Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek

Tabulka č. 1: Transformační tabulka

Hlavní cíl	Dílčí cíl	Dílčí cíle 2. řádu	Indikátory	Tazatelské otázky
Zjistit, jaké rizikové faktory se podílí na recidivě odsouzených klientů Probační a mediační služby (dále jen PMS) z pohledu probačního úředníka a jaké jsou možnosti eliminace těchto rizik.	DC 1. Zjistit, na které rizikové faktory se probační úředníci při práci s odsouzenými klienty zaměřují.	DC 1.1 Zjistit, jaké vykonávané činnosti se váží k identifikaci rizikových faktorů.	<ul style="list-style-type: none"> Analýza opisu z rejstříku trestů, analýza trestné činnosti První kontakt s klientem Nástroj analýzy rizik a potřeb 	<p>TO1 Jakým způsobem využíváte opis z rejstříku trestů a rozhodnutí soudu z pohledu identifikace rizikových faktorů?</p> <p>TO2 Co Vám při identifikaci rizikových faktorů přináší první kontakt s klientem?</p> <p>TO3 Jak Vám při identifikaci rizikových faktorů pomáhá nástroj analýzy rizik a potřeb?</p>

			<ul style="list-style-type: none">• Návštěva v místě bydliště, kontakt s rodinnými příslušníky	TO4 Jakým způsobem využíváte pro identifikaci rizikových faktorů návštěvy v místě bydliště a kontaktu s rodinnými příslušníky?
--	--	--	--	--

		<p>DC 1.2</p> <p>Zjistit, jaké klienty považují probační úředníci z hlediska recidivy za rizikové.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Statické rizikové faktory • Dynamické rizikové faktory • Míra jejich vlivu na recidivu 	<p>TO5 Jaké klienty považujete z pohledu statických rizikových faktorů za rizikové?</p> <p>TO6 Jaké klienty považujete z pohledu dynamických rizikových faktorů za rizikové?</p> <p>TO7 Jakou měrou se z Vašeho pohledu zjištěné rizikové faktory podílí na recidivě odsouzených klientů PMS?</p>
		<p>DC 1.3</p> <p>Zjistit, jaký vztah mají tyto rizikové faktory k recidivě odsouzených klientů PMS z pohledu probačního úředníka.</p>		

	<p>DC 2.</p> <p>Zjistit, jaké rozdíly se vyskytují u recidivujících a nerecidivujících odsouzených klientů PMS z pohledu probačního úředníka.</p>	<p>DC 2.1</p> <p>Zjistit, jaké rizikové faktory se vyskytují u recidivujících klientů PMS z pohledu probačního úředníka.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Statické rizikové faktory • Dynamické rizikové faktory 	<p>TO8 Jaké rizikové faktory ze skupiny statických rizikových faktorů se z Vašeho pohledu vyskytují u recidivujících klientů PMS?</p> <p>TO9 Jaké rizikové faktory ze skupiny dynamických rizikových faktorů se z Vašeho pohledu vyskytují u recidivujících klientů PMS?</p>
		<p>DC 2.2</p> <p>Zjistit, jaké rizikové faktory se vyskytují u nerecidivujících klientů PMS z pohledu probačního úředníka.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Statické rizikové faktory 	<p>TO10 Jaké rizikové faktory ze skupiny statických rizikových faktorů se z Vašeho pohledu vyskytují u nerecidivujících</p>

			<ul style="list-style-type: none"> • Dynamické rizikové faktory 	<p>klientů PMS?</p> <p>TO11 Jaké rizikové faktory ze skupiny dynamických rizikových faktorů se z Vašeho pohledu vyskytují u nerecidivujících klientů PMS?</p>
	<p>DC 3.</p> <p>Zjistit, jaký význam přisuzují probační úředníci institutu probačního dohledu z pohledu možnosti eliminace rizik.</p>	<p>DC 3.1</p> <p>Zjistit, jaké jsou přínosy institutu probačního dohledu z pohledu možnosti eliminace rizik.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Pozitiva z pohledu možnosti eliminace rizik 	<p>TO12 Jaký význam přisuzujete institutu probačního dohledu z pohledu možnosti eliminace rizik?</p>

		<p>DC 3.2</p> <p>Zjistit, jaké jsou slabiny institutu probačního dohledu z pohledu možnosti eliminace rizik.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Negativa z pohledu možnosti eliminace rizik 	<p>TO13 Jaké slabiny má z Vašeho pohledu institut probačního dohledu z pohledu možnosti eliminace rizik?</p>
	<p>DC 4.</p> <p>Zjistit, jaké mají probační úředníci možnosti eliminace zjištěných rizikových faktorů.</p>	<p>DC 4.1</p> <p>Zjistit, jaké možnosti eliminace rizikových faktorů mají probační úředníci ve vlastních zdrojích.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Intenzita probační práce s klientem Práce s obětí 	<p>TO14 Jakým způsobem se z Vašeho pohledu odráží intenzita práce s klientem z hlediska možnosti eliminace rizikových faktorů?</p> <p>TO15 Jakým způsobem z Vašeho pohledu pomáhá kontakt s obětí při eliminaci zjištěných rizikových faktorů?</p>

			<ul style="list-style-type: none"> • Probační plán dohledu 	TO16 Jakým způsobem Vám pomáhá probační plán dohledu při eliminaci zjištěných rizikových faktorů?
		<p>DC 4.2</p> <p>Zjistit, jaké možnosti eliminace rizikových faktorů mají probační úředníci v externích zdrojích.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Spolupráce s dalšími odborníky 	<p>TO17 Jak Vám při eliminaci rizikových faktorů pomáhá spolupráce s dalšími odborníky?</p> <p>TO18 Jaké spolupráce nejvíce využíváte?</p>

	<p>DC 5</p> <p>Zjistit, jaké jsou možné návrhy řešení snížení recidivy u klientů PMS z pohledu probačního úředníka.</p>	<p>DC 5.1</p> <p>Zjistit, jaké možné návrhy řešení snížení recidivy spatřují probační úředníci ve vlastních zdrojích.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Návrhy řešení ve vlastních zdrojích 	<p>TO19 Jaké konkrétní návrhy řešení vedoucí ke snížení recidivy byste viděl(a) ve vlastních zdrojích, to znamená v rámci probační služby?</p>
		<p>DC 5.2</p> <p>Zjistit, jaké možné návrhy řešení snížení recidivy u klientů PMS spatřují probační úředníci v externích zdrojích.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Návrhy řešení v externích zdrojích 	<p>TO20 Jaké konkrétní návrhy řešení vedoucí ke snížení recidivy byste viděl(a) v externích zdrojích?</p>

7.4 Volba výzkumného souboru

Výzkum je zaměřený na pracovníky Probační a mediační služby. Vybrala jsem si primárně dvě střediska, a to středisko Probační a mediační služby Hradec Králové a Pardubice. Důvodem výběru těchto dvou středisek byla velmi dobrá dostupnost.

Výzkumný vzorek jsem doplnila o kolegy ze středisek z východočeského soudního regionu.

Na středisku Probační a mediační služby v Hradci Králové pracuje 6 pracovníků, z toho 5 probačních úředníků a jeden probační asistent. Rozhovor byl realizován s 5 pracovníky střediska. Na středisku Probační a mediační služby v Pardubicích pracuje dočasně také 6 pracovníků, z toho 4 probační úředníci a 2 probační asistenti. Mého výzkumu se zúčastnilo 5 probačních pracovníků tohoto střediska. Dále se mého výzkumu účastnil probační úředník ze střediska Chrudim a Ústí nad Orlicí. Výběr informantů se odvíjel od jejich momentálních časových možností poskytnout mi rozhovor. S odsouzenými klienty pracují moji informanti napříč všemi specializacemi ve výkonávacím řízení. Domnívám se, že odpovědi na mnou položené otázky budou rozdílné především s ohledem na délku jejich praxe. Informanty, kteří se zúčastnili mého výzkumu, jsem zaznamenala do následující tabulky.

Tabulka č. 2: Informant/ka

Informant	Pohlaví	Specializace	Délka praxe u PMS
I1	žena	POD ³⁸ , NVD ³⁹ , PPD ⁴⁰	8 let (r. 2010-2014 mateřská dovolená)
I2	žena	POD	4 měsíce
I3	žena	ZRK ⁴¹ , POD, PPD	9 let
I4	muž	PPD, parole ⁴²	1 rok
I5	muž	POD, TZV ⁴³	15 let
I6	žena	ZRK, POD	1 rok
I7	muž	mládež	10 let
I8	muž	ZRK, POD, PPD	10 let
I9	žena	ZRK, POD, NVD	15 let
I10	muž	POD, PPD	6 let

³⁸ POD – podmíněné odsouzení s dohledem

³⁹ NVD – náhrada vazby dohledem

⁴⁰ PPD – podmíněné propuštění s dohledem

⁴¹ ZRK – zprostředkování řešení konfliktu, práce v přípravném řízení

⁴² Parole - Spolupráce s klientem ve věznici v rámci žádosti o podmíněné propuštění

⁴³ TZV - Trest zákazu vstupu na sportovní a jiné společenské akce

7.5 Popis organizace a průběhu výzkumu

Polostandardizované rozhovory byly uskutečněny s deseti pracovníky Probační a mediační služby v období září až listopad 2015. Všem informantům byly pokládány tazatelské otázky, které jsou uvedeny v tabulce číslo 1.

Vzhledem k tomu, že jsem sama pracovníkem Probační a mediační služby na pozici probační asistent, byla realizace samotného výzkumu o to jednodušší. Kolegy, které jsem oslovila s žádostí o poskytnutí rozhovoru, jsem předem seznámila s tazatelskými otázkami, které budou pokládány. Důvodem byla moje předchozí zkušenost při výzkumu v mé bakalářské práci, kdy jsem zkušebním rozhovorem zjistila, že otázky jsou velmi odborné, zsaahující do hloubky dané problematiky, proto jsem přistoupila k tomu, že jsem kolegům vždy předem zaslala tazatelské otázky, aby se mohli připravit. Přestože jsem tímto krokem ztratila autenticitu, domnívám se, že mé rozhodnutí bylo na místě, jelikož jsem potřebovala získat kvalitní údaje.

Než proběhl rozhovor, seznámila jsem informanty s podmínkami výzkumu a využitím informací. Základním pravidlem byla anonymita dotazovaného. Mimo záznam jsem si poznamenala pohlaví, vykonávanou specializaci a délku praxe jednotlivých informantů. Všichni dotazovaní souhlasili s nahráváním rozhovorů a dalším zpracováním získaných údajů. Rozhovory jsem nahrávala prostřednictvím mobilního telefonu s kvalitním zařízením pro přenos záznamu zvuku.

V úvodu rozhovoru jsem se představila, zmínila jsem místo a datum, označení informanta a souhlas s nahráváním a se zpracováním údajů v mé bakalářské práci. Otázky byly kladeny v pořadí od jedné po dvacet. V některých případech jsem pokládala také doplňující otázky. Rozhovory se uskutečnily v kancelářích probačních úředníků a asistentů. Dotazovaní odpověděli na všechny mnou položené otázky. Délka rozhovorů se pohybovala v rozsahu 25 - 40 minut.

7.6 Způsob zpracování získaných dat či údajů

Rozhovory jsem nahrávala prostřednictvím mobilního telefonu. Abych se získanými informacemi mohla lépe pracovat, tak jsem přistoupila k doslovnému přepisu jednotlivých rozhovorů. „*Transkripce se nazývá proces převodu mluveného projevu*

z interview nebo skupinové diskuse do písemné podoby.“ (Hendl, 2005:208) Bylo tak zachováno plné znění jednotlivých výpovědí včetně nespisovných výrazů. V případě, že se během rozhovoru dotazovaní odklonili od položené otázky, přistoupila jsem k rozčlenění, při kterém jsem hledala segmenty, které mají význam pro cíl výzkumu. Těmto segmentům jsem přiřadila kód. *„Kódováním se rozumí rozkrytí dat směrem k jejich interpretaci, konceptualizaci a nové integraci.*“ (Hendl, 2005:246) Dalším krokem bylo hledání podobných kategorií a vztahů mezi nimi. *„Pojmová analýza možných hodnot znaků fenoménů a případů v dané kategorii tvoří výchozí bod pro další krok.*“ (Hendl, 2005:248) Prostřednictvím těchto kategorií jsem se snažila nalézt odpověď na jednotlivé dílčí cíle a následně jsem přistoupila ke shrnutí. *„Postup interpretace dat a sběr dalšího datového materiálu se přerušil v okamžiku teoretické saturace – když žádné další kódování nepřináší nové poznatky.*“ (Hendl, 2005:251)

7.7 Rizika výzkumu a výzkumné strategie

Nevýhodami kvalitativního výzkumu může být práce se subjektivními názory informantů a také to, že je dotazován malý počet informantů pocházejících z jednoho místa, tudíž s podobnými názory, takže mohou u obojího vzniknout obtíže se zobecňováním. (Hendl, 2005) Očekávala jsem, že nevýhodou tohoto druhu výzkumu bude zejména vytíženost pracovníků Probační a mediační služby, což jsem pocítila při výzkumu v mé bakalářské práci, kdy odpovědi na mnou kladené otázky byly často strohé a samotné rozhovory nepřesáhly délku 20 minut. Kolegové mě však mile překvapili a domnívám se, že se mi podařilo získat kvalitní údaje. Za nevýhodu bych tudíž označila pouze časovou náročnost sběru dat, následný doslovný přepis rozhovorů a jejich vyhodnocování.

Hendl dále uvádí, že při vyhodnocování výsledků může dojít k situaci, kdy se výzkumník zaměří pouze na úseky, které se mu zdají důležité, a tím dochází ke ztrátě objektivity. (Hendl, 2005)

Další riziko výzkumu spočívá v mé dobré znalosti dané problematiky, tudíž hrozila ovlivnitelnost informanta tazatelem. Snažila jsem se nezasahovat do odpovědí dotazovaných, nicméně při strohých odpovědích nebo v případě, že došlo

k přílišnému odklonu od položené otázky, jsem pokládala doplňující otázky. Naopak z mého pohledu byl výhodou fakt, že se s kolegy – informanty dobře znám, a tudíž nedocházelo z jejich strany k ostychu a nervozitě.

8 Analýza a interpretace údajů

C 1. Zjistit, na které rizikové faktory se probační úředníci při práci s odsouzenými klienty zaměřují.

C 1.1 Zjistit, jaké vykonávané činnosti se váží k identifikaci rizikových faktorů.

Pomocí tohoto dílčího cíle druhého řádu jsem chtěla zjistit, jaké vykonávané činnosti se váží k identifikaci rizikových faktorů. Tento dílčí cíl jsem sledovala prostřednictvím tazatelských otázek **TO1 – TO4**. Nyní přistoupím k rozboru jednotlivých odpovědí na výše zmíněné tazatelské otázky.

U otázky **TO1** jsem zjišťovala, jakým způsobem využívají probační úředníci opisu z rejstříku trestů a rozhodnutí soudu právě z hlediska identifikace rizikových faktorů.

U této otázky jsem identifikovala následující kategorie:

- ✓ **Informace o trestní minulosti klienta**
- ✓ **Informace o okolnostech trestného činu**

Informace o trestní minulosti klienta

Všichni informanti shodně uvedli, že opis z rejstříku trestů primárně využívají jako informační zdroj o trestní minulosti klienta, kdy tuto analýzu provádějí ještě předtím, než je realizován úvodní osobní kontakt s klientem. Informanti I4, I8, I9 a I10 dále podrobněji popsali, jaké konkrétní informace získávají o trestní minulosti. „*Tak analýzou rejstříku trestů jsem schopná zjistit četnost trestné činnosti u klienta, to znamená počet odsouzení, druh spáchané trestné činnosti, to, zda byl již v minulosti klientovi uložen nějaký alternativní trest a zda se osvědčil či nikoli, zda byl někdy v minulosti ve výkonu trestu. V neposlední řadě se zabývám tím, jaká je míra závažnosti trestné činnosti, zda stoupá, klesá či zůstává stejná.*“ (I10)

Informace o okolnostech trestného činu

Opět všichni informanti shodně uvedli, že rozhodnutím soudu získávají informaci o okolnostech trestného činu. Informanti I1, I2 a I5 toto sdělení dále rozvedli

o konkrétní informace, které o okolnostech trestného činu získávají. „*Podrobnější informace o aktuální trestné činnosti můžeme zjistit přímo z rozhodnutí soudu, kde se můžeme dočíst, jakým způsobem byl trestný čin spáchán, co vypovídal o trestném činu odsouzený v průběhu trestního řízení, zda trestný čin plánoval, zda byl proveden pod vlivem návykové látky apod.*“ Informant I1 dále uvedl „... *rozhodnutí soudu je také zajímavým zdrojem o oběti trestného činu.*“ (I1)

U otázky **TO2** jsem se snažila získat informaci o tom, co probačním úředníkům při identifikaci rizikových faktorů přináší první kontakt s klientem. U této otázky jsem identifikovala následující kategorie:

- ✓ **Postoj klienta k uloženému trestu**
- ✓ **Náhled klienta na trestnou činnost**
- ✓ **Nezbytnost sebereflexe**

Postoj klienta k uloženému trestu a jeho náhled na trestnou činnost

Všichni dotazovaní pracovníci PMS, vyjma informanta I6, shodně uvedli, že první kontakt s klientem jim dává informaci o postoji klienta k uloženému trestu a také o jeho náhledu na spáchanou trestnou činnost. „... *jak se staví k tomu, co mu soud uložil, tudíž postoj k trestné činnosti ...*“ (I7) „*První kontakt s klientem nám napoví, jaký má vztah k uloženému trestu, zda se dozrává ke spáchanému skutku, nakolik si uvědomuje důsledky svého jednání, jak moc je empatický vůči oběti trestného činu a jaký má náhled na trestnou činnost.*“ (I9)

Informant I6 se ve své výpovědi podrobněji zabýval tím nakolik je pro něho první kontakt s klientem důležitý pro vyvozování rizikových faktorů. „... *já si myslím, že první kontakt s klientem je důležitým momentem, nicméně zůstává otázkou, nakolik je důležitý pro vyvozování rizikových faktorů.*“ (I6)

Nezbytnost sebereflexe

Informanti I1, I2, I3, I9 a I10 se shodli na tom, že je při prvním kontaktu s klientem nutná sebereflexe, to znamená mít na paměti, že probační pracovník může být negativně ovlivněn prvním dojmem z klienta a na to následně pohlížet ve svých

závěrech, nenechat se tímto ovlivnit. „ ... *není však dobré nechat se ovlivnit prvním dojmem z klienta, jelikož ten často přichází v nejistotě, neví, co od uloženého trestu očekávat, často proto bývá v opozici, je impulzivní, nekomunikující ...*“ (I10) „ ... *takže ta první konzultace úplně nevyovídá o tom, jak ta spolupráce bude v budoucnu vypadat ...*“ (I3)

Pomocí otázky **TO3** jsem zjišťovala, jak probačným úředníkům pomáhá při identifikaci rizikových faktorů nástroj analýzy rizik a potřeb. U této otázky jsem identifikovala následující kategorie:

- ✓ **Struktura**
- ✓ **Rizikové oblasti**

Struktura

Více než polovina dotazovaných pracovníků PMS shodně odpověděla, že nástroj analýzy rizik a potřeb jim při identifikaci rizikových faktorů pomáhá svou strukturou, tedy jasně danými oblastmi, na které se potřebují zaměřit, tudíž na nic nemohou zapomenout, vědí přesně, jaké informace potřebují získat. „ ... *dává mi strukturu, podle které při vyhodnocování rizik postupuji. Pomáhá mi to v tom, že žádnou oblast neopomenu.*“ (I6) „*Nástroj mi pomáhá zejména svou strukturou, to znamená jasně danými oblastmi, na které se mám zaměřit, což mi pomáhá v tom, že žádná oblast není opomenuta.*“ (I10) „*Dává nám strukturu, ta struktura, souhrn může ukázat náš plán činnosti, co bude potřeba s klientem řešit.*“ (I7)

Rizikové oblasti

Více než polovina dotazovaných shodně uvedla, že jsou díky nástroji analýzy rizik a potřeb schopni vyhodnotit, které oblasti jsou rizikové, které souvisejí s trestnou činností, jaký je aktuální stav v těchto oblastech a jak vysoké je riziko selhání klienta a opětovného spáchání trestné činnosti. „ ... *analýza rizik mi vlastně udělá takovou mapu chování odsouzeného, takže následně vím, na které oblasti je potřeba se zaměřit a ošetřit je, aby nedošlo znovu k opakování trestné činnosti.*“ (I5) „ ... *z toho*

shrnutí vyplývají oblasti, které jsou rizikové, na které je potřeba se zaměřit, aby nedošlo k opakování trestné činnosti.“ (I1)

Pomocí otázky **TO4** jsem zjišťovala, jakým způsobem využívají probační úředníci při identifikaci rizikových faktorů návštěvy v místě bydliště a kontaktu s rodinnými příslušníky. U této otázky jsem identifikovala následující kategorie:

✓ **Objektivizace informací získaných od klienta**

✓ **Pomáhá poznat přirozené prostředí klienta**

Objektivizace informací získaných od klienta

Téměř všichni informanti shodně uvedli, že jim návštěva v místě bydliště a kontakt s rodinnými příslušníky při identifikaci rizikových faktorů pomáhá tím, že může dojít k objektivizaci informací, které nám klient doposud sděloval. „ ... *a samozřejmě ověřit si informace, které nám klient sděloval při konzultaci na středisku.“ (I8) „ ... jak funguje komunikace v té rodině a případně ověřování, jestli ten klient nám říká pravdu ...“ (I3) „ ... je to pro mě další pohled, další informační zdroj ...“ (I4)*

Pomáhá poznat přirozené prostředí klienta

Všichni informanti shodně uvedli, že návštěvou v místě bydliště a kontaktem s rodinnými příslušníky při identifikaci rizikových faktorů získávají někdy i zásadní informace o pachatelově životním prostředí, vztazích a způsobu života. Otevírá se zde prostor pro navázání spolupráce se členy rodiny, zjištění zdrojů pro pozitivní změny v životě klienta, což je následně důležité právě pro ošetření zjištěných rizikových faktorů. „*Návštěva v místě bydliště mi pomáhá poznat přirozené prostředí klienta, jeho interakce s ostatními členy rodiny ...“ (I10) „ ... dá se zjistit, jestli ta rodina bude tím pozitivem, tím podporujícím prvkem nebo naopak.“ (I3) „Podá nám to celkový reálný obraz o situaci klienta v rodinném prostředí, rozkryje nám vazby s rodinnými příslušníky, často odkryje jeho přirozenější chování v domácím prostředí, vidíme maličkosti, které nám napoví a rozklíčují některé souvislosti ...“ (I9) „ ... jak se ten klient chová v přirozeném prostředí, když je tam jeho rodina, tak jak se chová před tou rodinou, jak s námi třeba komunikuje, když u toho rodina*

poslouchá a stejně tak můžeme vyzorovat, jak se chovají ti rodinní příslušníci k tomu klientovi ...“ (I2)

Shrnutí k cíli C 1.1

Výpovědi probačních úředníků na otázky TO1 – TO4 byly velmi podobné, což může vypovídat o jejich dobré znalosti metodiky pro výkon dohledu nad odsouzenými pachateli, kde jsou mnou dotčené oblasti blíže rozpracovány. Z jejich odpovědí lze vyhodnotit, že vykonávanými činnostmi, které se váží k identifikaci rizikových faktorů je analýza rejstříku trestů, která pracovníkům PMS podává informaci o trestní minulosti klienta, dále pak rozhodnutí soudu, které vypovídá o okolnostech trestného činu. Dalším neméně důležitým zdrojem informací v oblasti identifikace rizikových faktorů je první kontakt s klientem, který probačním úředníkům může podat informaci o postoji klienta k uloženému trestu, jeho náhledu na trestnou činnost. U prvního kontaktu s klientem však nelze zapomínat na tak zvaný „haló efekt“. Dalšími vykonávanými činnostmi pro identifikaci rizikových faktorů je nástroj analýzy rizik a potřeb, který pracovníci PMS téměř denně používají. Pomáhá jim svou strukturou, tím, že jsou zmapovány rizikové oblasti, které nějak souvisí s trestnou činností klienta a na které je potřeba se zaměřit. Vykonávanou činností při identifikaci rizikových faktorů je také návštěva v místě bydliště a kontakt s rodinnými příslušníky, kdy tyto činnosti nám pomáhají poznat klienta v jeho přirozeném prostředí, v interakci s ostatními členy rodiny a v neposlední řadě jsou pro probačního úředníka možností objektivizace informací, které od klienta získal při konzultacích na středisku.

C 1.2 Zjistit, jaké klienty považují probační úředníci za rizikové.

Cílem bylo zjistit, jaké klienty považují probační úředníci za rizikové. Tento dílčí cíl druhého řádu jsem sledovala pomocí tazatelských otázek **TO5 – TO6**.

U otázky **TO5** jsem zjišťovala, jaké klienty považují probační úředníci z pohledu statických rizikových faktorů za rizikové. U této otázky jsem identifikovala následující kategorie:

- ✓ **Trestní minulost - recidiva**

- ✓ Selhání alternativních trestů v minulosti
- ✓ První trestná činnost ve věku mladistvém
- ✓ Násilná trestná činnost v minulosti

Trestní minulost – recidiva, selhání alternativních trestů v minulosti a násilná trestná činnost v minulosti

Sloučila jsem tyto 3 kategorie pro vyhodnocení, jelikož se domnívám, že spolu úzce souvisí. U této otázky téměř všichni dotazovaní shodně uvedli, že za rizikové klienty z pohledu statických rizikových faktorů považují ty, kteří mají „pestrou trestní minulost. To znamená, že recidivují, v minulosti u nich selhaly alternativní tresty, to znamená, že daný trest nevykonaly a musel být buď z důvodu spáchání nové trestné činnosti či nespolupráce s PMS tento trest změněn na trest nepodmíněný. Dále pak je určitým ukazatelem rizikovosti násilná trestná činnost, která se při analýze trestní minulosti může prokázat. „Z mého pohledu to jsou zejména recidivisté, to znamená klienti, kteří mají vícero záznamů v rejstříku trestů, selhaly u nich v minulosti alternativní tresty, mají za sebou výkony trestů odnětí svobody ...“ (I10) „Tak rozhodně takové klienty, kteří mají hodně záznamů v rejstříku trestů, opakovaně byli ve výkonu trestu, u těch klientů, kde nepostačila alternativa. „ (I4) „Nejrizikovější mi připadají klienti z pohledu trestní minulosti a to konkrétně počtu odsouzení ...“ (I6) „ ... riziková může být také způsobená újma, samozřejmě také trestní minulost.“ (I7)

První trestná činnost ve věku mladistvém

Více než polovina dotazovaných shodně uvedla, že za rizikové klienty z pohledu statických rizikových faktorů lze považovat ty, kteří spáchali trestnou činnost v mladém věku, jelikož čím je věk pachatele nižší, tím je vyšší předpoklad pokračování v trestné činnosti také v budoucnu. „ ... čím dříve, v nižším věku se rozvine delikventní chování, tím je vyšší pravděpodobnost v jeho pokračování také v budoucnu ...“ (I9) „ ... určitě zvýšená rizikovost je pro mě u člověka, kterej spáchá trestnou činnost ve věku mladistvém ...“ (I8) „Může tam být rozhodující také věk klienta, kdy spáchal první trestnou činnost ...“ (I7)

Zajímavé sdělení k této tazatelské otázce zaznělo od informanta I2, který hovořil o tom, že z jeho pohledu více recidivují muži a blíže specifikováno muži mladšího věku, tak do 30 let.

U otázky **TO6** jsem zjišťovala, které klienty považují probační úředníci z pohledu dynamických rizikových faktorů za rizikové. U této otázky jsem identifikovala následující kategorie:

- ✓ **Psychiatrická diagnóza**
- ✓ **Závislosti**
- ✓ **Kumulace více rizikových oblastí**

Psychiatrická diagnóza, Závislosti

Polovina dotazovaných uvedla, že z pohledu dynamických rizikových faktorů vnímají jako rizikové klienty ty, kteří trpí nějakou psychiatrickou poruchou, nebo nějakou formou závislosti, ať je to alkohol či jiné návykové látky. „*Jsou to klienti, u kterých je diagnostikována nějaká psychiatrická porucha, dále pak nepochybně osoby závislé na návykových látkách ...*“ (I10) „*... pro mě jako pro probačního úředníka je rizikový ten klient, který má nějakou osobnostní poruchu, a osoby závislé na návykových látkách. Člověk pod vlivem pervitinu sedne za volant a může někoho zabít, může způsobit i majetkovou újmu, ale já stavím nejvýše ten život ...*“ (I1)

Kumulace rizikových faktorů

Více než polovina informantů se shodla na tom, že rizikové jsou také klienti v případě, kdy dochází ke kumulaci rizikových faktorů, ať už jde o absenci bydlení, nedostatečné vzdělání a kvalifikaci, absenci práce a příjmu a také zásadní vliv má rodina, to znamená, zda má klient nějaké rodinné zázemí či nikoli. „*Jsou to klienti, u kterých je těch rizikových faktorů vícero, problémy s bydlením, financemi, nedostatečné vzdělání a kvalifikace.*“ (I7) „*To je samozřejmě bydlení, zaměstnání jako zdroj financí, rodinné zázemí ...*“ (I8) „*... jsou to klienti, u kterých se nevyskytuje jeden dynamický rizikový faktor, ale je jich vícero, nemají kde bydlet, nemají peníze a ještě jsou na něčem závislí ...*“ (I 2)

Zajímavá byla k této otázce výpověď informanta I5, který uvedl, že z jeho pohledu jsou rizikovými klienty ti, kteří jsou nestálí. „*Jsou to klienti, kteří často mění zaměstnání, partnery, bydliště, prostě jsou nestálí, jejich situace je stále nestabilní.*“ (I5)

Shrnutí k cíli C 1.2

Z pohledu statických, tudíž neměnných rizikových faktorů, spatřují probační úředníci jako rizikové ty klienty, kteří mají „pestrou“ trestní minulost, velký počet záznamů v opisu z rejstříku trestů, který probační úředníci podrobují analýze. Dále pak je to selhávání klientů při ukládání alternativních trestů, kdy z důvodu neplnění podmínek těchto trestů dochází následně k jejich přeměně. Velký vliv má i věk klienta v době spáchání trestného činu, jelikož i výzkumy hovoří o tom, že čím nižší je věk pachatele při spáchání první trestné činnosti, tím je u této osoby vyšší předpoklad opakování trestné činnosti v budoucnosti. Z pohledu dynamických, tudíž proměnlivých rizikových faktorů, spatřují probační úředníci rizikovými ty klienty, u kterých se vyskytuje kumulace rizikových faktorů, také u těch, kteří mají diagnostikovanou psychiatrickou poruchu, a u klientů, u kterých se vyskytují nějaké závislosti, z této oblasti vnímají jako nejvíce rizikovou závislost na alkoholu a jiných návykových látkách.

C 1.3 Zjistit, jaký vztah mají tyto rizikové faktory k recidivě odsouzených klientů PMS z pohledu probačního úředníka.

Cílem bylo zjistit, jaký vztah mají zjištěné rizikové faktory k recidivě odsouzených klientů PMS z pohledu probačního úředníka. Tento dílčí cíl druhého řádu jsem sledovala pomocí tazatelské otázky **TO7**.

Pomocí otázky **TO7** jsem se snažila zjistit, jakou měrou se z pohledu probačních úředníků zjištěné rizikové faktory podílí na recidivě odsouzených klientů. Zde jsem identifikovala následující kategorii:

- ✓ **Existuje přímá úměra**

Existuje přímá úměra

Všichni dotazovaní se shodli na tom, že existuje přímá úměra. Čím více rizikových oblastí vstupuje do života klienta, tím je vyšší předpoklad, že bude docházet k recidivě. „*Mají vysokou míru podílu na recidivě, jedná se o přímou úměru.*“ (I9) „*No, velkou měrou. Čím více, tím hůře. Existuje tam přímá úměra.*“ (I4) „*Míra je vysoká, existuje tam přímá úměra.*“ (I7)

Shrnutí k cíli C 1.3

Mezi mírou rizikovosti a zjištěnými rizikovými faktory existuje přímá úměra. Čím více rizikových oblastí se u klienta vyskytuje, tím je vyšší předpoklad, že klient bude pokračovat v páčání trestné činnosti.

C 2. Zjistit, jaké rozdíly se vyskytují u recidivujících a nerecidivujících odsouzených klientů PMS z pohledu probačního úředníka.

C 2.1 Zjistit, jaké rizikové faktory se vyskytují u recidivujících klientů PMS z pohledu probačního úředníka.

Pomocí tohoto dílčího cíle druhého řádu jsem chtěla zjistit, jaké rizikové faktory se z pohledu probačních úředníků vyskytují u klientů, kteří recidivují. Tento dílčí cíl jsem sledovala prostřednictvím tazatelských otázek **TO8 a TO9**. Pomocí těchto dvou otázek jsem chtěla zjistit, jaká rizika se vyskytují u recidivujících klientů ve skupině statických rizikových faktorů a dynamických rizikových faktorů. U této otázky jsem identifikovala následující kategorie:

- ✓ **Věk při spáchání první trestné činnosti**
- ✓ **Trestní minulost**
- ✓ **Absence bydlení, zaměstnání a rodinného zázemí**

Věk při spáchání první trestné činnosti

Více než polovina dotazových pracovníků PMS shodně uvedla, že významnou roli v případě recidivy hraje věk pachatele při spáchání první trestné činnosti. Čím je věk

nižší, tím je vyšší předpoklad, že bude pokračovat v „kriminální kariéře“. „*Tak určitě je to věk klienta. Je vědecky prokázáno, že čím nižší je věk pachatele při spáchání trestného činu, tím je vyšší předpoklad toho, že v trestné činnosti bude pokračovat ...*“ (I10) *Napadá mě věk klienta, pokud začne páchat trestnou činnost v nízkém věku, tak lze predikovat recidivu.*“ (I5) *Tady je to určitě věk pachatele, jelikož se domnívám, že ti mladší klienti více recidivují.*“ (I6)

Trestní minulost

Více než polovina dotazovaných se shodla na tom, že dalším ukazatelem v případě opakování trestné činnosti je trestní minulost klienta. Množství záznamů v rejstříku trestů, krátké intervaly mezi jednotlivými trestnými činy, častá odsouzení k nepodmíněným trestům, případně přeměna alternativních trestů v tresty odnětí svobody tento ukazatel ještě umocňují. „*Čím více má klient záznamů v rejstříku trestů, tak tím větší je riziko recidivy. Tady ty statické faktory výrazně ovlivňují faktory dynamické, kdy například klient s četnými záznamy v rejstříku trestů a při dlouhém pobytu ve výkonu trestu ztrácí pracovní návyky a není schopen se na svobodě o sebe postarat.*“ (I4) *Nejrizikovější mi připadají klienti z pohledu trestní minulosti a to konkrétně počtu odsouzení, pokud při analýze rejstříku trestů vidím spoustu záznamů, tak už trochu předjímám, že ten klient bude rizikový.*“ (I6) „*... pak je to již zmiňovaná trestní minulost klienta.*“ (I10)

Absence bydlení, zaměstnání a rodinného zázemí

U otázky recidivujících klientů v oblasti dynamických rizikových faktorů došlo k úplné shodě v odpovědích informantů, a to ve třech rizikových oblastech, kterými jsou absence bydlení, zaměstnání a rodinného zázemí. „*Absence rodiny, práce, časté střídání práce, absence bydlení, prostě nestálost klienta.*“ (I5) „*Nefunkční rodinné vazby, absence zaměstnání, bydlení jsou rizikovými faktory recidivy.*“ (I9) „*Tak to je právě ta oblast zaměstnání – chybějící zaměstnání, absence rodiny – rodina ztratí již trpělivost s člověkem, který opakovaně páchá trestnou činností, finanční situace, dluhy a absence bydlení.*“ (I4)

Shrnutí k cíli C 2.1

Mezi rizikové faktory z oblasti statických rizikových faktorů u recidivujících klientů řadí probační úředníci věk pachatele při spáchání trestné činnosti – čím je věk pachatele při spáchání první trestné činnosti nižší, tím je vyšší předpoklad opakování trestné činnosti i v budoucnosti. Dále pak jako důležitý ukazatel vnímají trestní minulost klienta – čím více záznamů v rejstříku trestů, krátké intervaly mezi jednotlivými odsouzeními, stupňující se míra závažnosti trestné činnosti, přeměny alternativních trestů v tresty odnětí svobody či časté pobyty ve výkonu trestu, to vše je ukazatelem, který zvyšuje riziko recidivy. V oblasti dynamických rizikových faktorů spatřují probační úředníci jako nejčastější rizikovou oblastí absenci bydlení, zaměstnání a rodinného zázemí. Tyto oblasti mají z jejich pohledu vliv na opakování trestné činnosti.

C 2.2 Zjistit, jaké rizikové faktory se vyskytují u nerecidivujících klientů PMS z pohledu probačního úředníka.

Cílem bylo zjistit, jaké rizikové faktory se z pohledu probačních úředníků vyskytují u nerecidivujících klientů. Tento dílčí cíl druhého řádu jsem sledovala pomocí tazatelských otázek **TO10 a TO11**. Ty měly přijít s odpovědí, jaké rizikové faktory se vyskytují u nerecidivujících klientů ve skupině statických rizikových faktorů a dynamických rizikových faktorů. U této otázky jsem identifikovala následující kategorie:

- ✓ **Prvopachatel**
- ✓ **Pouze jedna oblast dynamických rizikových faktorů**

Prvopachatel, pouze jedna oblast dynamických rizikových faktorů

Obě otázky u tohoto dílčího cíle druhého řádu byly pro mé informanty velmi obtížně uchopitelné. Všichni shodně zmiňovali to, že je to pro ně obtížná otázka. Domnívají se, že u nerecidivujících klientů jde často o prvopachatele, tudíž ze skupiny statických rizikových faktorů nelze identifikovat nějaké rizikové faktory. Ze skupiny dynamických rizikových faktorů pak jde většinou o klienty, u kterých šlo o nějaké jednorázové selhání nebo například o klienty, u kterých se vyskytuje pouze jeden rizikový faktor, mají stabilní rodinné zázemí a jsou schopni spáchanou trestnou

činnost reflektovat. „Mají stabilnější rodinné zázemí, dokážou tu trestnou činnost nějak reflektovat, že to byla třeba nějaká jednorázová chyba, mají stálou práci.“ ... tady jsem musela hodně přemýšlet ...“ (I6) „Tak to je těžké říci, které se objevují třeba nejčastěji u nerecidivujících klientů, ale dá se říci, že ty nerecidivující klienti, když už mají nějaké dynamické rizikové faktory, tak většinou je to třeba jeden ten faktor ...“ (I2) „Tady mě napadá, že by šlo asi o prvopachatele. Může jít o trestnou činnost, která byla spáchána ve shodě okolností, nějaké šlápnutí vedle.“ (I5) „Tak tohle je přiznám se hodně těžká otázka. ... šlo o nějaké jednorázové selhání, tudíž jde o prvopachatele. ... ta trestná činnost je spjatá s nějakou aktuální životní situací, například s obdobím dospívání, drogové závislosti apod. ...“ (I4) „Na to nedokážu odpovědět“ (I1)

Shrnutí k cíli C 2.2

Otázky k tomuto dílčímu cíli se zdály být pro mé informanty obtížně uchopitelné, potřebovali větší časový prostor pro své odpovědi. Z jejich výpovědí vyplývá, že ze skupiny rizikových faktorů nelze u nerecidivujících klientů nějaké faktory identifikovat, jde většinou o prvopachatele. Z oblasti dynamických rizikových faktorů se u nerecidivujících klientů vyskytuje většinou pouze jeden faktor z rizikových oblastí nástroje analýzy rizik a potřeb. Jde o klienty, kteří mají stabilní rodinné zázemí, stálý zdroj legálního příjmu a šlo o nějaké jednorázové selhání, mají náhled na trestnou činnost a jsou schopni sebereflexe.

C 3. Zjistit, jaký význam přisuzují probační úředníci institutu probačního dohledu z pohledu možnosti eliminace rizik.

C 3. 1 Zjistit, jaké jsou přínosy institutu probačního dohledu z pohledu možnosti eliminace rizik.

Pomocí tohoto dílčího cíle druhého řádu jsem chtěla zjistit, jaký přínos přisuzují probační úředníci institutu probačního dohledu. Tento dílčí cíl jsem sledovala prostřednictvím tazatelské otázky **TO12**.

U této otázky jsem identifikovala následující kategorie:

- ✓ **Snížení rizika recidivy**

✓ **Pozitivní změna chování klienta**

Snížení rizika recidivy

I když dotazovaní odpovídali jinými slovy, dá se říci, že vyjma jednoho dotazovaného ostatní shodně uvedli, že prostřednictvím dohledu se z jejich pohledu daří snižovat riziko recidivy, tudíž se naplňuje jeden z cílů PMS, kterým je ochrana společnosti. V případech, kdy je ukládáno prosté podmíněné odsouzení bez dohledu probačního úředníka, odsouzený nemá možnost své problémy, které ho mohou provázet, s kým konzultovat, nemá například dostatek informací, kontaktů na odborníky, kteří mu mohou v jeho situaci pomoci. Tím lze říci, že dohled plní svůj účel nejen v oblasti kontroly, ale také v oblasti pomoci. *„Často od klientů slyším, že jsou rádi, že někam dochází, že je někdo kontroluje, že se o ně konečně někdo zajímá, kdy do té doby se o ně nikdo nezajímal ...“* (I6) *„V rámci dohledu můžeme kontrolovat chování klienta, čímž chráníme společnost, ale když to vezmu ve vztahu ke klientovi, tak mu můžeme nabízet pomoc, podporu, kontakty na jiné organizace, což velmi často jsou informace cenné, o kterých často nevědí, nemají je, kde jinde získat.“* (I3) *„Domnívám se, že prostřednictvím dohledu se daří snížit riziko recidivy. ... je nutná mravenčí individuální práce s pachatelem, a to zejména zaměřená na oblast získání důvěry, motivace, podpory a zapojení klienta do procesu změny.“* (I10) *„Pravidelnou, soustavnou a intenzivní práci s klientem se daří rizika eliminovat, samozřejmě za podpory dalších spolupracujících organizací a návazných služeb.“* (I9)

Pozitivní změna chování klienta

Více než polovina dotazovaných shodně uvedla, že klient má prostřednictvím pravidelného kontaktu s probačním úředníkem možnost nahlédnout do svého života a pokud je schopen a ochoten reflektovat rizikové oblasti identifikované probačním úředníkem, tak mu může být probační úředník oporou. *„Stanovujeme si společně s klientem základní cíle, pojmenováváme rizikové oblasti a navrhujeme vhodná opatření tak, aby se pokud možno snížila rizikovost u klienta nebo se rizika úplně eliminovala.“* (I9) *„Já myslím, že je to velká příležitost pro působení a ovlivňování*

chování člověka, vytváření prostoru pro změnu i v jeho rozhodování v budoucnu ...
(I8)

Shrnutí cíle 3. 1

Z výpovědí mých informantů je zřejmé, že institut dohledu vnímají jako velmi přínosný. PMS je z jejich pohledu leckdy jedinou institucí, která je s pachatelem po odsouzení v pravidelném osobním kontaktu, tudíž má probační úředník možnost motivovat odsouzeného k pozitivní změně jeho chování. V rámci dohledu dochází také k analýze rizik u pachatele, tudíž pravidelnou, soustavnou a intenzivní práci má probační pracovník možnost eliminovat zjištěná rizika a to společně s klientem, pokud je schopen a ochoten reflexe.

C 3. 2 Zjistit, jaké jsou slabiny institutu probačního dohledu z pohledu možnosti eliminace rizik.

Pomocí tohoto dílčího cíle jsem chtěla zjistit, jaké slabiny identifikovali probační úředníci u probačního dohledu z pohledu možnosti eliminace rizik. Tento dílčí cíl jsem sledovala prostřednictvím tazatelské otázky **TO13**.

U této otázky jsem identifikovala následující kategorie:

- ✓ **Slabina není v institutu jako takovém, ale v personálním a technickém zajištění organizace**
- ✓ **Vymezení dohledu v legislativě**

Slabina není v institutu jako takovém, ale v personálním a technickém zajištění organizace Více než polovina dotazovaných shodně uvedla, že slabinu nevnímají přímo v institut dohledu jako takovém, ale v personálním a technickém zajištění organizace, která dohled nad výkonem alternativních trestů vykonává. Jsou střediska PMS, kde může mít jeden pracovník na starosti i 100 klientů. Pokud přestává být zvládnutelný počet klientů na 1 pracovníka, z dohledu se může stát formalita. „Z mého pohledu a z mých zkušeností se domnívám, že je to zejména přetíženost, jakási zatíženost, tudíž menší časová dotace na případ ...“ (I8) „Slabiny vnímám ne

v institutu, ale v tom, jak je dohled realizován, to znamená, že by probační úředník měl mít na starosti méně pachatelů, aby se jim mohl individuálně věnovat a dohled mohl být intenzivnější.“ (I5) „No, jako slabinu vnímám v zatíženosti pracovníků PMS, protože samozřejmě ve chvíli, kdy jeden pracovník má 100 aktivních dohledů, tak nemůže tu činnost vyvíjet v takové intenzitě, jaká by byla potřebná.“ (I3)

Vymezení dohledu v legislativě

Většina dotazovaných probačních úředníků se shodla na tom, že je nutná úprava legislativy v oblasti vymezení dohledu. Z jejich pohledu je nutné zvýšení pravomocí probačního úředníka, rozpracovanost trestního řádu, kde by byly jasně stanoveny povinnosti pro soud v případech, kdy jdou jasné signály z PMS o neplnění podmínek dohledu u klienta. Dále pak jako přínosné vnímají možnost, kdyby za zákonem stanovených podmínek měli probační úředníci možnost dát k soudu podnět na zrušení probačního dohledu a ponechání pouze zkušební doby podmíněného odsouzení. *„Jako slabinu vnímám nemožnost zrušení dohledu během zkušební doby podmíněného odsouzení ...“ (I9) „ ... jako slabinu vnímám omezenou zákonnou kompetenci, propojitost mezi jednotlivými institucemi, orgány činnými v trestním řízení. Myslím, že ten dohled by si zasloužil větší zákonnou oporu.“ (I8) „Samotným vymezením toho dohledu v legislativě, což se odráží v pravomocích probačního úředníka, větší rozpracovanost trestního řádu, kde by byla jasně stanovena povinnost pro soud, jak by měl reagovat v případě, že z PMS jdou zprávy o tom, že klient neplní podmínky dohledu.“ (I7)*

Shrnutí k cíli 3.2

Ve výpovědích mých informantů se shodně objevovalo, že slabinu nevnímají v institutu jako takovém, ale v personálním a technickém zajištění organizace, která dohlíží nad výkonem alternativních trestů v ČR. Jako nezbytně nutné vnímají personální posílení PMS, jelikož z jejich pohledu není možné efektivně vykonávat práci v případech, kdy má jeden pracovník na starosti cca 100 klientů. Dále vnímají jako důležitou úpravu legislativy v oblasti výkonu dohledu, aby měl tento institut silnější oporu v zákoně, probační úředníci měli větší pravomoc, aby v případech kdy jde jednoznačný podnět ze strany PMS směrem k soudu o neplnění podmínek

dohledu, bylo na toto sdělení reagováno. Dále by uvítali, aby bylo možné dát podnět k soudu o zrušení dohledu v průběhu zkušební doby v odůvodněných případech.

C 4. Zjistit, jaké mají probační úředníci možnosti eliminace zjištěných rizikových faktorů.

C 4. 1 Zjistit, jaké možnosti eliminace rizikových faktorů mají probační úředníci ve vlastních zdrojích.

Pomocí tohoto dílčího cíle druhého řádu jsem chtěla zjistit, jaké mají probační úředníci možnosti eliminace zjištěných rizikových faktorů ve vlastních zdrojích. Tento dílčí cíl jsem sledovala prostřednictvím tazatelské otázky **TO14 - TO16**.

U otázky **TO14** jsem zjišťovala, jakým způsobem se z pohledu probačních úředníků odráží intenzita práce s klientem z hlediska možnosti eliminace rizikových faktorů. U této otázky jsem identifikovala následující kategorii:

- ✓ **Čím je klient rizikovější, tím je vyšší intenzita práce**

Čím je klient rizikovější, tím je vyšší intenzita práce

Více než polovina dotazovaných shodně uvedla, že čím je u klienta vyhodnoceno více rizikových faktorů, tím by měla být intenzita práce vyšší. Celkově také vnímají jako přínosné zpočátku dohledu nastavit vyšší intenzitu spolupráce, to znamená, že klient dochází ke konzultacím častěji a v průběhu zkušební doby, pokud je situace u klienta stabilizovaná, dochází k postupnému rozměňování kontaktů klienta s probačním úředníkem. „Čím je vyšší riziko opakování trestné činnosti, tím by měl být kontakt s klientem intenzivnější.“ (I10) „Domnívám se, že je výhodnější v uvozovkách masírovat klienta ve větší intenzitě a po kratší dobu ...“ (I4) „Ze začátku spolupráce vnímám jako přínosné zvýšení intenzity, to znamená, že ke konzultacím dochází tak 1x za 3 týdny, pokud to funguje, tak dochází k postupnému rozměňování konzultací ...“ (I6) „Tady je odpověď, čím více, tím lépe“ (I3) „Pochopitelně čím je intenzita vyšší, tak je z mého pohledu větší šance eliminovat zjištěná rizika.“ (I7)

U otázky **TO15** jsem zjišťovala, jakým způsobem z pohledu probačních úředníků pomáhá kontakt s obětí při eliminaci zjištěných rizikových faktorů. U této otázky jsem identifikovala následující kategorii:

✓ **Objektivizace údajů sdělovaných klientem**

Objektivizace údajů sdělovaných klientem

Více než polovina dotazovaných shodně uvedla, že díky kontaktu s obětí je možné ověřovat informace, které nám sděluje klient při konzultacích v průběhu zkušební doby podmíněného odsouzení. „*Může mi sloužit k objektivizaci údajů, které mi sděluje klient ...*“ (I10) „*Tak jednak si myslím, že díky kontaktu s obětí můžeme ověřit informace, které sděluje pachatel, zároveň nám oběť může poskytnout informace, které z rozhodnutí soudu nevyčteme, to znamená, jak ten trestný čin probíhal, jaký dopad to mělo pro oběť ...*“ (I3) „*No ten kontakt mi pomůže hlavně v tom, že se ke mně dostane ten pohled toho poškozeného na tu trestnou činnost, objektivizují si informace získané od klienta a zjistím, zamyslím se nad tím, jak to vše vnímala oběť ...*“ (I4)

Zajímavá pro mě byla výpověď informanta číslo 10, který uvedl, že díky kontaktu s obětí je schopen snáze kontrolovat povinnosti či omezení, která jsou v souvislosti s obětí soudem uložena. „*... pokud má klient uložené povinnosti a omezení, které se nějak váží k osobě oběti, tak má probační úředník díky kontaktu s obětí možnost lépe tuto povinnost kontrolovat.*“ (I10)

U otázky **TO16** jsem zjišťovala, jakým způsobem pomáhá probačním úředníkům probační plán dohledu při eliminaci zjištěných rizikových faktorů. U této otázky jsem identifikovala následující kategorii:

✓ **Pojmenování rizikových oblastí a stanovení opatření k jejich eliminaci**

Pojmenování rizikových oblastí a stanovení opatření k jejich eliminaci

Všichni dotazovaní se shodli na tom, že v probačním plánu jasně pojmenovávají rizikové oblasti a zároveň jsou v něm stanoveny opatření směřující k ošetření těchto rizikových oblastí. Klient kooperuje na tvorbě probačního plánu, alespoň má

tu možnost, pokud má zájem. „Probační plán dohledu je z mého pohledu jeho nedílnou součástí. V souvislosti s riziky jsou v tomto plánu tyto rizikové oblasti detailně popsány a zároveň se plán zaobírá opatřeními směřujícími k ošetření rizik. Klient kooperuje na tvorbě probačního plánu, alespoň má tu možnost, samozřejmě nemůže být nucen.“ (I10) „ ... vypíchneme oblast, která je riziková, pak si stanovíme kroky, které je potřeba udělat, aby se ty rizika snížily ...“ (I1) „ ... ve vztahu k rizikům jsou v probačním plánu uvedené okruhy, kroky, kterými se eliminují ty rizika čili se tam aktivizuje ten člověk proto, aby ty rizikové situace byly buď ošetřeny nebo vůbec nenastaly.“ (I 8) „Rizikové oblasti lze v probačním plánu podchytit ...“ (I6)

Shrnutí k cíli 4.1

Probační úředníci v souvislosti s tímto cílem vnímají jako možnosti pro eliminaci rizikových faktorů ve vlastních zdrojích zaprvé v možnosti nastavení intenzity práce s klientem, tudíž čím více rizikových faktorů vyhodnotí u klienta, tím by z jejich pohledu měla být práce s klientem intenzivnější. Také vnímají jako přínosné zvýšení intenzity zpočátku dohledu. Jako další možnost eliminace rizikových faktorů vidí v možnosti spolupráce s obětí trestného činu, kdy tento kontakt jim přináší objektivizaci sdělovaných údajů od klienta, dále pak v možnosti pojmenování rizikových oblastí v probačním plánu dohledu a zároveň stanovení opatření, kterými mohou být rizikové oblasti ošetřeny.

C 4. 2 Zjistit, jaké možnosti eliminace rizikových faktorů mají probační úředníci v externích zdrojích.

Pomocí tohoto dílčího cíle druhého řádu jsem chtěla zjistit, jaké možnosti eliminace rizikových faktorů mají probační úředníci v externích zdrojích. Tento dílčí cíl jsem sledovala prostřednictvím tazatelské otázky **TO17 – TO18**.

U otázky **TO17** jsem zjišťovala, jak probačním úředníkům pomáhá při eliminaci rizikových faktorů spolupráce s dalšími odborníky. U této otázky jsem identifikovala následující kategorii:

- ✓ **Poskytnutí odborné pomoci klientovi**

Poskytnutí odborné pomoci klientovi

Více než polovina informantů se domnívá, že probační práci nelze vykonávat bez spolupráce s dalšími odborníky ať už státními, či nestátními institucemi, případně odborníky, jakými jsou psychologové, psychiatři, psychoterapeuti apod. Probační úředník není odborníkem na všechny oblasti, spíše by měl rizikové oblasti pojmenovat a vědět, kam klienta v souvislosti s jejich ošetřením odkázat. „*Spolupráce s dalšími odborníky je nutná, bez ní nelze smysluplně vykonávat dohled, jedině s nimi může být výkon dohledu komplexní ...*“ (I9) „*Tu spolupráci považuji za klíčovou, protože samozřejmě naše kompetence, možnosti jsou limitovány zákonem. My se můžeme s odsouzeným bavit o nějakých základních věcech, můžeme rozklíčovat témata, ale na konkrétní odbornou práci jsou tu odborníci na danou problematiku.*“ (I3) „*Následné služby a odborníci jsou pro samotný výkon dohledu velmi důležitý, protože nejsou všichni probační úředníci právníky, terapeuty, psychology apod. Neznáme všechny oblasti problémů klienta, proto je vhodné, pokud je daný okres zasíťován službami, kam můžeme klienta odkázat ...*“ (I7)

U otázky **TO18** jsem zjišťovala, jaké spolupráce probační úředníci nejvíce využívají. U této otázky jsem identifikovala následující kategorii:

- ✓ **Spolupráce s psychiatry, poradenství ohledně užívání návykových látek, dluhové poradny**

Spolupráce s psychiatry, poradenství ohledně závislostí, dluhové poradny

Všichni informanti shodně uvedli, že nejvíce využívají spolupráce s psychiatry, poradenství ohledně závislostí a spolupráce s dluhovými poradnami. „*Nejvíce využíváme služeb NNO, které poskytují poradenství ohledně závislostí, u klientů s dluhy, pak spolupráce dluhových poraden ...*“ (I5) „*... spolupracujeme s dluhovou poradnou ...*“ (I7) „*Nejvíce asi s psychiatrem a občanským sdružením Laxus.*“ (I1) „*Nejčastěji v rámci síťování spolupracujeme s psychiatry, s neziskovými organizacemi, které poskytují dluhové poradenství ...*“ (I8) „*Nejvíce využívám spolupráce s dluhovou poradnou, dále pak s pracovníky neziskové organizace zabývající se závislostmi, ale také s psychiatry.*“ (I10)

Shrnutí k cíli 4. 2

Zjistila jsem, že jako možnost eliminace rizikových faktorů v externích zdrojích vnímají probační úředníci jednoznačně v možnosti spolupráce s dalšími odborníky, kterými jsou nejčastěji psychiatři, odborníci na léčbu závislostí a dluhová poradci. Bez spolupráce s dalšími odborníky by z jejich pohledu nebylo možné probační práci efektivně vykonávat.

C 5. Zjistit, jaké jsou možné návrhy řešení snížení recidivy u klientů PMS z pohledu probačního úředníka.

C 5. 1 Zjistit, jaké možné návrhy řešení snížení recidivy spatřují probační úředníci ve vlastních zdrojích.

Pomocí tohoto dílčího cíle druhého řádu jsem chtěla zjistit, jaké možné návrhy řešení snížení recidivy spatřují probační úředníci ve vlastních zdrojích. Tento dílčí cíl jsem sledovala prostřednictvím tazatelské otázky **TO19**.

U této otázky jsem identifikovala následující kategorie:

- ✓ **Personální posílení PMS**
- ✓ **Posílení pravomocí probačních úředníků a asistentů**

Personální posílení PMS

U této otázky více než polovina dotazovaných shodně uvedla, že pokud má probační úředník intenzivně pracovat s klientem, je nezbytně nutné, aby měl na starosti přiměřený počet případů. Tento počet není metodicky či jinak upraven, a tudíž v České republice připadá na jednoho pracovníka PMS cca 95 klientů. Ke snížení recidivy může z jejich pohledu určitě přispět pravidelné setkávání probačního úředníka s klientem, je to mravenčí individuální práce zaměřená zejména na oblast získání důvěry, motivace, podpory a zapojení klienta do procesu změny. „ ... *komunikace vedení PMS s Ministerstvem spravedlnosti o personálním navýšení organizace, nastavení kvót, kde by bylo jasně stanoveno, kolik klientů má mít jeden pracovník na starosti. Jelikož v současné době připadá na jednoho probačního pracovníka cca 95 klientů, kdy při tomto počtu není reálná individuální práce s klientem, pro pracovníka je velmi obtížné v případě rizikových klientů s nimi*

intenzivně pracovat, což může být pro probačního pracovníka leckdy frustrující, když si je vědom toho, že v daném případě je potřeba intenzivní práce s klientem, ale přes pracovní vytížení to není možné ...“ (I10) „No tak určitě personální posílení PMS, tak aby opravdu byl dán nějaký limit, počet případů na jednoho pracovníka, protože od toho se samozřejmě odvíjí ta intenzita spolupráce ...“ (I3) „Tak určitě navýšení pracovníků středisek PMS, tím by došlo ke zkvalitnění jejich práce ...“ (I9) „Personální posílení PMS. Pokud je však pracovník zatížen nápadem, tak hrozí, že se nemůže všemi případy detailně zaobírat, musí pak řešit hlavně tu formální stránku dohledu. Dále aby bylo v metodických standardech jasně dáno, kolik případů má mít na starosti jeden pracovník, tak aby mohl vést tu práci efektivně. Jde o to, aby ta práce nesklouzávala do té formální polohy.“ (I7)

U této otázky mě zaujaly výpovědi dvou informantů, kdy jeden hovořil o tom, že vnímá jako důležité kromě personálního posílení PMS také platnost součinnostních dohod mezi PMS a státními i nestátními organizacemi o nějaké přednostní spolupráci, tak aby se ten klient PMS do té služby dostal co nejrychleji. „... to, co si myslím, že je nutné, je platnost součinnostních dohod s těmi státními a třeba i nestátními organizacemi o nějaké přednostní spolupráci, tak aby se ten klient dostal do té služby co nejrychleji.“ (I3) Druhý informant hovořil o tom, že jako příležitost vnímá případové konference, které by mohly probíhat, pokud by klient PMS byl klientem dalších organizací. „jedna z velkých příležitostí je zintenzivnění, využití potenciálu případové práce, případových setkání, konferencí, to znamená, když ten náš klient je klientem jiné organizace, tak v podstatě by se mohlo jednat o to, že by proběhlo nějaké případové kolegium, kde by se hlavní instituce a klient setkaly a domlouvaly na společném postupu, tak aby za prvé ten klient věděl, že je zasíťovaný, a ta spolupráce by byla transparentní a docházelo by tak k výměně těch informací ...“ (I8)

Posílení pravomocí probačních úředníků a asistentů

Více než polovina dotazovaných shodně uvedla, že jako možný návrh řešení ke snížení recidivy spatřují také v posílení pravomocí probačních úředníků a asistentů, rozpracovanost trestního řádu, kde by byly jasně stanoveny povinnosti pro soud v případech, kdy jdou signály z PMS o neplnění podmínek dohledu u klienta.

Toto sdělení dotazovaných se již objevovalo u tazatelské otázky číslo 13. „ ... *jasně daná spolupráce se soudy, aby přišla reakce v případě, kdy klienti berou dohled na lehkou váhu a porušují jeho podmínky ...*“ (I2) „*Asi obecně možné nějaké zvýšení pravomocí, protože když třeba konkrétně jsem volal ohledně ověření informací na protialkoholní záchytnou stanici, tak mně bylo sděleno, že mně žádné informace neposkytnou, že mohou poskytovat jen policii a soudu ...*“ (I4)

Zajímavým sdělením byla výpověď dvou informantů, kteří hovořili o tom, že vnímají jako důležité upevňovat pozici PMS jako organizace na poli justice. „ ... *mně v podstatě odmítli cokoliv sdělit, což v podstatě ilustruje to, jaké postavení ta probační služba má. Spousta lidí nás vůbec nezná nebo nás nebere vážně nebo tak nějak, jako druhořadou kategorii, takže si myslím, že obecně by určitě pomohla nějaká propagace ...*“ (I4)

Shrnutí k cíli 5. 1

Odpovědi na otázky TO19 byly obsáhlejší, což jsem předpokládala. Pracovníci PMS spatřují jako možné návrhy řešení snížení recidivy ve vlastních zdrojích v personálním posílení PMS, jelikož se domnívají, že pokud má probační úředník intenzivně pracovat s klientem, je nezbytně nutné, aby měl na starosti přiměřený počet případů. Tento počet není metodicky či jinak upraven, a tudíž v České republice připadá na jednoho pracovníka PMS cca 95 klientů. Ke snížení recidivy může z jejich pohledu určitě přispět pravidelné setkávání probačního úředníka s klientem, je to mravenčí individuální práce zaměřená zejména na oblast získání důvěry, motivace, podpory a zapojení klienta do procesu změny. Dále pak jako možný návrh řešení vnímají v posílení pravomocí probačních úředníků a asistentů, rozpracovanost trestního řádu, kde by byly jasně stanoveny povinnosti pro soud v případech, kdy jdou signály z PMS o neplnění podmínek dohledu u klienta. Dále upravené podmínky pro sdělování informací, jelikož PMS v současné době nemá stejné postavení jako orgány činné v trestním řízení. Ruku v ruce s posílením pravomocí probačních úředníků a asistentů jde také upevnění pozice PMS jako organizace na poli justice. Jak vypověděl jeden z informantů, PMS jako organizaci veřejnost příliš nezná. (I4)

C 5.2 Zjistit, jaké možné návrhy řešení snížení recidivy u klientů PMS spatřují probační úředníci v externích zdrojích.

Pomocí tohoto dílčího cíle druhého řádu jsem chtěla zjistit, jaké možné návrhy řešení snížení recidivy u klientů PMS spatřují probační úředníci v externích zdrojích. Tento dílčí cíl jsem sledovala prostřednictvím tazatelské otázky **TO20**.

U této otázky jsem identifikovala následující kategorie:

- ✓ **Změna legislativy**
- ✓ **Posílení resocializačních programů**

Změna legislativy

Více než polovina mých informantů shodně uvedla, že jako možný návrh řešení snížení recidivy v externích zdrojích vnímají v legislativních změnách, které by přinesly také zvýšení pravomocí probačních úředníků a asistentů, dále pak jasnější pravidla v případě neplnění podmínek dohledu ze strany klientů, aby to bylo včasné a efektivní, v možnosti ukončení dohledu v průběhu zkušební doby podmíněného odsouzení či propuštění. „*Tady já hodně srovnávám se zahraničím, kde probační služby mají jiné postavení než v České republice, včetně pravomocí, zapracování do legislativy, dělají důslednou čistou kontrolu se všemi těmi dopady pro pachatele, mají pravomoci, je to tam rychlé a efektivní ...*“ (I7) „... změna legislativy – zkrácení dohledu během zkušební doby, zvýšení pravomocí probačního úředníka, zrychlené jednání, pokud je dohled porušen ze strany klienta.“ (I5) „*Tímto si myslím, se zabývají legislativci již poměrně dlouho, obecně bych odpověděl, že by pomohla změna legislativy. Pokud bych měl uvést konkrétní příklady změny legislativy, tak třeba ukládat dohledy na kratší dobu, jelikož ty mnohaleté dohledy leckdy ztrácejí smysl.*“ (I4) „... změna legislativy, to znamená kratší tresty, smysluplné ukládání alternativních trestů, po kratší době možnost přeměn trestů, pokud klient neplní podmínky dohledu.“ (I9)

Posílení resocializačních programů

Více než polovina dotazovaných shodně uvedla, že by ocenili existenci širší škály doprovodných služeb, resocializačních programů, kdy podpora těchto programů je z pohledu probačních úředníků nedostatečná a nepokrývá potřeby potenciálních klientů. „*Jako přínosné bych vnímala existenci vhodných resocializačních programů pro recidivisty, které by následně mohly být soudem ukládány ...*“ (I9) „*... pak bych ocenil existenci doprovodných služeb, které by byly spjaty právě s probační službou.*“ (I8) „*Jako přínosné bych vnímal existenci širší škály návazných služeb, probačních resocializačních programů zejména pro dospělé pachatele ...*“ (I5)

Shrnutí k cíli 5. 2

Stejně jako u předchozí otázky, také odpovědi na tazatelskou otázku číslo 20 byly obsáhlejší. U této poslední otázky jsem vnímala, že je pro dotazované obtížnější rozlišit vlastní a externí zdroje, tudíž se u otázek 19 a 20 často objevovaly shodné odpovědi. Probační úředníci spatřují jako možné návrhy řešení snížení recidivy v externích zdrojích v legislativních změnách, které by přinesly také zvýšení pravomocí probačních úředníků a asistentů, jasnější pravidla v případě neplnění podmínek dohledu ze strany klientů, aby byl zásah včasný a efektivní, v možnosti ukončení dohledu v průběhu zkušební doby podmíněného odsouzení či propuštění. Dále pak by ocenili existenci širší škály doprovodných služeb, resocializačních programů, kdy podpora těchto programů je z jejich pohledu nedostatečná a nepokrývá potřeby potenciálních klientů.

Shrnutí výzkumné části

Skrze dílčí cíl 1 jsem se snažila zjistit, na které rizikové faktory se probační úředníci při práci s odsouzenými klienty zaměřují. Probační úředníci se zaměřují na trestní minulost klienta. Podrobují analýze opis z rejstříku trestů, kdy jako rizikové vyhodnocují vysoký počet záznamů, dále pak selhávání klientů při ukládání alternativních trestů, kdy z důvodu neplnění podmínek těchto trestů dochází následně k jejich přeměně. Významným ukazatelem při analýze opisu z rejstříku trestů je věk klienta v době spáchání trestného činu, čím nižší je věk pachatele při spáchání první trestné činnosti, tím je u této osoby vyšší předpoklad opakování trestné činnosti v budoucnosti. Z pohledu proměnlivých rizikových faktorů se probační úředníci

zaměřují na to, zda se u klientů vyskytuje kumulace rizikových faktorů, jelikož čím více rizikových oblastí se u klienta objeví, tím je vyšší předpoklad, že odsouzený bude pokračovat v páchání trestné činnosti. Další rizikový faktor vnímají oblast závislosti či oblast, do které lze zařadit osobnostní rysy pachatele.

Dílčím cílem 2 jsem zkoumala, jaké rozdíly se vyskytují u recidivujících a nerecidivujících odsouzených klientů PMS z pohledu probačního úředníka. Mezi rizikové faktory u recidivujících klientů řadí probační úředníci věk pachatele při spáchání trestné činnosti – čím je věk pachatele při spáchání první trestné činnosti nižší, tím je vyšší předpoklad opakování trestné činnosti i v budoucnosti. Dále pak jako důležitý ukazatel vnímají trestní minulost klienta – čím více záznamů v rejstříku trestů, krátké intervaly mezi jednotlivými odsouzeními, stupňující se míra závažnosti trestné činnosti, přeměny alternativních trestů v tresty odnětí svobody či časté pobyty ve výkonu trestu, to vše je z jejich pohledu ukazatelem, který zvyšuje riziko recidivy. Za nejobvyklejší příčiny recidivy probační úředníci považují absenci bydlení, zaměstnání, tudíž zdroje příjmu a rodinného zázemí. To v zásadě odpovídá poznatkům z jiných kriminologických výzkumů. U nerecidivujících klientů PMS se z pohledu probačních úředníků nemusí vyskytnout žádný rizikový faktor, případně pouze jeden. Jde o klienty, kteří mají stabilní rodinné zázemí, stálý zdroj legálního příjmu, mají náhled na trestnou činnost a jsou schopni sebereflexe.

Dílčím cílem 3 jsem se snažila zjistit, jaký význam přisuzují probační úředníci institutu probačního dohledu z pohledu možnosti eliminace rizik. Z výpovědí mých informantů je zřejmé, že institut dohledu vnímají jako velmi přínosný. PMS je z jejich pohledu leckdy jedinou institucí, která je s pachatelem po odsouzení v pravidelném osobním kontaktu, tudíž má probační úředník možnost motivovat odsouzeného k pozitivní změně jeho chování. V rámci dohledu dochází také k analýze rizik u pachatele, tudíž pravidelnou, soustavnou a intenzivní práci má probační pracovník možnost eliminovat zjištěná rizika a to společně s klientem, pokud je schopen a ochoten reflexe. Slabinu dohledu nevnímají probační úředníci v institutu jako takovém, ale v personálním a technickém zajištění organizace, která dohlíží nad výkonem alternativních trestů v ČR. Jako nezbytně nutné vnímají personální posílení PMS, úpravu legislativy v oblasti výkonu dohledu, aby měl tento

institut silnější oporu v zákoně, aby probační úředníci měli větší pravomoc a v případech, kdy jde jednoznačný podnět ze strany PMS směrem k soudu o neplnění podmínek dohledu, bylo na toto sdělení reagováno. Praxi by z jejich pohledu také prospělo zavedení možnosti dohled podle potřeby v průběhu zkušební doby flexibilně odvolat.

Cílem 4 jsem zkoumala, jaké mají probační úředníci možnosti eliminace zjištěných rizikových faktorů. Probační úředníci v souvislosti s tímto cílem vnímají jako možnost eliminace rizikových faktorů v nastavení intenzity práce s klientem, tudíž čím více rizikových faktorů vyhodnotí u klienta, tím by z jejich pohledu měla být práce s klientem intenzivnější. Přínos spatřují ve zvýšení počtu osobních konzultací s klientem zpočátku dohledu. Jako další možnost eliminace rizikových faktorů vidí ve spolupráci s obětí trestného činu, kdy jim tento kontakt přináší objektivizaci sdělovaných údajů od klienta a pohled jiné zúčastněné osoby na trestnou činnost. Dále pak pro tuto oblast vidí jako přínosné možnost pojmenování rizikových oblastí v probačním plánu dohledu a zároveň stanovení opatření, kterými mohou být rizikové oblasti ošetřeny, eliminovány. Zjistila jsem, že jednoznačně jako možnost eliminace rizikových faktorů vnímají probační úředníci spolupráci s dalšími odborníky, kterými jsou nejčastěji psychiatři, odborníci na léčbu závislostí a dluhová poradci. Bez jejich účasti by nebylo možné probační práci efektivně vykonávat.

Skrze dílčí cíl 5 jsem se snažila zjistit, jaké jsou možné návrhy řešení snížení recidivy u klientů PMS z pohledu probačního úředníka. Pracovníci PMS spatřují jako možné návrhy řešení snížení recidivy v dostatečném personálním a technickém zajištění služby, v nastavení kvót, kterými by bylo jasně stanoveno, kolik klientů má připadat na jednoho pracovníka, jelikož v současné době připadá v průměru na jednoho pracovníka PMS 95 klientů, kdy při tomto počtu nelze uvažovat o celkové efektivitě dohledu nad výkonem alternativních trestů. Ke snížení recidivy může z jejich pohledu určitě přispět pravidelné setkávání probačního úředníka s klientem, je to mravenčí individuální práce zaměřená zejména na oblast získání důvěry, motivace, podpory a zapojení klienta do procesu změny. Dalším možným návrhem řešení je posílení pravomocí probačních úředníků a asistentů, rozpracovanost

trestního řádu, kde by byly konkrétně stanoveny povinnosti pro soud v případech, kdy jdou jasné signály z PMS o neplnění podmínek dohledu u klienta, dále pak upravené podmínky pro sdělování informací, jelikož PMS v současné době nemá stejné postavení jako orgány činné v trestním řízení. Ruku v ruce s posílením pravomocí probačních úředníků a asistentů jde také o upevnění pozice PMS jako organizace nejen na poli justice. V neposlední řadě o celkové efektivitě dohledu nad výkonem alternativních trestů nelze uvažovat bez vytvoření náležité nabídky resocializačních programů a dalších služeb.

Diskuze a závěr

Diplomová práce se skládá ze dvou částí, a to z části teoretické a výzkumné. Ve své práci jsem se snažila o vzájemné propojení obou těchto částí tak, aby část teoretická byla dobrým výchozím teoretickým základem pro část výzkumnou.

Hlavním cílem mé práce bylo zjistit, jaké rizikové faktory se podílí na recidivě odsouzených klientů PMS z pohledu probačního úředníka a jaké jsou možnosti eliminace těchto rizik. Domnívám se, že vytyčeného hlavního cíle bylo dosaženo, a to prostřednictvím pěti dílčích cílů a jedenácti dílčích cílů druhého řádu.

K získání údajů jsem využila kvalitativní výzkumnou strategii. S informanty jsem vedla polostrukturované rozhovory. Domnívám se, že kvalitativní výzkumná strategie se osvědčila, jelikož mým záměrem bylo zjistit, jaké rizikové faktory se podílí na recidivě odsouzených klientů PMS a jaké jsou možnosti eliminace těchto rizik a to z pohledu pracovníků PMS, tudíž jsem oslovila kolegy ze středisek východočeského soudního kraje, jelikož by z mého pohledu bylo výzkumně náročnější a časově složitější oslovit dostatečný počet probačních úředníků tak, aby to mohlo posloužit ke kvantitativnímu zobecňování a vyhodnocování. Nevýhodu kvalitativní výzkumné strategii vnímám v tom, že byli převážně dotazováni respondenti, kteří pocházeli ze dvou největších středisek PMS východočeského regionu, kdy středisko Pardubice je sedmým nejvíce zatíženým střediskem v rámci celé ČR, což se do jisté míry mohlo odrazit v odpovědích na některé tazatelské otázky, při kterých často dotazovaní odkazovali na případovou zatíženost. Za nevýhodu bych také označila časovou náročnost sběru dat a následný doslovný přepis rozhovorů. Skutečnost vysokého zatížení probačních pracovníků případovou prací se však z mého pohledu neodrazila na časové dotaci, která byla věnována rozhovorům.

Výzkumným záměrem bylo zjištění, jaké rizikové faktory se z pohledu probačních úředníků podílí na recidivě odsouzených klientů PMS a jaké jsou možnosti eliminace těchto rizik. Sledována byla oblast rizikových faktorů, na které se při své práci probační úředníci zaměřují, které klienty považují za rizikové, jaký význam připisují institutu dohledu, jaké mají probační úředníci možnosti eliminace zjištěných

rizikových faktorů a s jakými možnými návrhy řešení snížení recidivy přicházejí. Nešlo při tom pouze o poznání aktuálního praktického stavu, ale i o formulování názoru, jaký stav je žádoucí a optimální. Předneseny byly proto také náměty na řešení snížení recidivy u klientů PMS.

Výzkumem jsem došla k závěru, že probační úředníci se analýzou rizikových faktorů zaměřují na trestní minulost klienta. Podrobují analýze opis z rejstříku trestů, kdy jako rizikový vyhodnocují vysoký počet záznamů, dále pak selhávání klientů při ukládání alternativních trestů, kdy z důvodu neplnění podmínek těchto trestů dochází následně k jejich přeměně. Významným ukazatelem při analýze opisu z rejstříku trestů je věk klienta v době spáchání trestného činu, čím nižší je věk pachatele při spáchání první trestné činnosti, tím je u této osoby vyšší předpoklad opakování trestné činnosti v budoucnosti. Z pohledu proměnlivých rizikových faktorů se probační úředníci zaměřují na to, zda se u klientů vyskytuje kumulace rizikových faktorů, nejčastěji absence bydlení, zaměstnání a rodinného zázemí. Čím více rizikových oblastí se u klienta objeví, tím je vyšší předpoklad, že odsouzený bude pokračovat v páchání trestné činnosti. Dále pak jako rizikový faktor vnímají oblast závislostí a oblast, do které lze zařadit osobnostní rysy pachatele. Institut dohledu vnímají probační úředníci jako velmi přínosný. PMS je z jejich pohledu leckdy jedinou institucí, která je s pachatelem po odsouzení v pravidelném osobním kontaktu, tudíž má probační úředník možnost motivovat odsouzeného k pozitivní změně jeho chování. V rámci dohledu dochází také k analýze rizik u pachatele, tudíž pravidelnou, soustavnou a intenzivní práci má probační pracovník možnost eliminovat zjištěná rizika. Slabinu dohledu nevnímají probační úředníci v institutu jako takovém, ale v personálním a technickém zajištění organizace, která dohlíží nad výkonem alternativních trestů v ČR. Jako nezbytně nutné vnímají personální posílení PMS, úpravu legislativy v oblasti výkonu dohledu, aby měl tento institut silnější oporu v zákoně. Praxi by z jejich pohledu také prospělo zavedení možnosti dohled podle potřeby v průběhu zkušební doby flexibilně odvolat, což by mohlo přispět ke snížení počtu klientů, u kterých je dohled již formální záležitostí a časový prostor by mohl být věnován klientům z pohledu recidivy vysoce rizikovým. Jako možnost eliminace rizikových faktorů vnímají probační úředníci v nastavení

intenzity práce s klientem. Čím více rizikových faktorů u klienta vyhodnotí, tím by z jejich pohledu měla být práce s ním intenzivnější. Přínos spatřují ve zvýšení počtu osobních konzultací s klientem zpočátku dohledu a ve spolupráci s obětí trestného činu, kdy tento kontakt přináší objektivizaci sdělovaných údajů od klienta a pohled jiné zúčastněné osoby na trestnou činnost. Zjistila jsem, že z pohledu eliminace rizikových faktorů jako velmi důležitou vnímají probační úředníci spolupráci s dalšími odborníky, kterými jsou nejčastěji psychiatři, odborníci na léčbu závislostí a dluhová poradci, jde také o další státní i nestátní organizace. Bez jejich účasti by nebylo možné probační práci efektivně vykonávat. Pracovníci PMS spatřují jako možné návrhy řešení snížení recidivy v dostatečném personálním a technickém zajištění služby, v nastavení kvót, kterými by bylo jasně stanoveno, kolik klientů má připadat na jednoho pracovníka, jelikož v současné době připadá v průměru na jednoho pracovníka PMS 95 klientů, kdy při tomto počtu nelze uvažovat o celkové efektivitě dohledu nad výkonem alternativních trestů. Ke snížení recidivy může z jejich pohledu přispět pravidelné setkávání probačního úředníka s klientem, je to mravenčí individuální práce zaměřená zejména na oblast získání důvěry, motivace, podpory a zapojení klienta do procesu změny. Dále pak jako možný návrh řešení vnímají v posílení pravomocí probačních úředníků a asistentů, rozpracovanost trestního řádu, kde by byly konkrétně stanoveny povinnosti pro soud v případech, kdy jdou jasné signály z PMS o neplnění podmínek dohledu u klienta, dále pak upravené podmínky pro sdělování informací, jelikož PMS v současné době nemá stejné postavení jako orgány činné v trestním řízení. Ruku v ruce s posílením pravomocí probačních úředníků a asistentů jde také o upevnění pozice PMS jako organizace nejen na poli justice. V neposlední řadě o celkové efektivitě dohledu nad výkonem alternativních trestů nelze uvažovat bez vytvoření náležité nabídky resocializačních programů a dalších návazných služeb. Z pohledu probačních úředníků je v současné době podpora těchto programů v některých regionech nedostatečná a nepokrývá potřeby potencionálních klientů.

Tato diplomová práce by mohla být přínosná k doplnění dalších opatření ve strategii PMS v oblasti snížení recidivy pachatelů vykonávajících alternativní trest pod jejím dohledem, a to konkrétně v podpoře nabídky resocializačních programů a dalších

služeb, jelikož výzkumem bylo zjištěno, že nabídka vhodných resocializačních programů v České republice nepokrývá potřeby potencionálních klientů a v některých oblastech je nedostatečná. Obecně platí, že nejpříznivější prognózu mají odsouzení s trvalou rodinnou vazbou, stálým bydlištěm a zaměstnáním. Stát by se ve spolupráci s obcemi a neziskovými organizace měl starat o vytváření vhodných podmínek pro resocializaci odsouzených. Je třeba vyvolat zájem podnikatelských subjektů o zaměstnávání lidí se záznamem v rejstříku trestů, například formou pobídek. Resocializace přirozeně není levnou záležitostí, nicméně bez vytvoření adekvátních podmínek není možné dosáhnout snížení recidivy odsouzených. V současné strategii PMS v oblasti snížení recidivy pachatelů vykonávajících alternativní trest pod jejím dohledem není zohledněno hledisko případového zatížení pracovníků PMS, které se z výsledků mého výzkumu jeví jako zásadní, jelikož důkladná kontrola při dohledu je prakticky neuskutečnitelná, není-li PMS dostatečně personálně vybavená. Na některých střediscích PMS je zatížení enormní a vážně hrozí, že výkon alternativních trestů se stane formální záležitostí.

Z výsledků výzkumu pro mě vyplývá otázka, dokdy bude tento stav personálního oslabení PMS z pohledu dopadu na nemožnost efektivního dohledu nad výkonem alternativních trestů udržitelný, jelikož počty klientů nemá PMS možnost žádným způsobem redukovat. Probační úředníci pracují na základě pověření soudů a státních zastupitelství a nemohou tedy ovlivnit počet případové práce.

Bylo by určitě zajímavé zrealizovat výzkum týkající se efektivity a kvality výkonu alternativních trestů a opatření.

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Transformační tabulka	60
Tabulka č. 2: Informant/ka	69

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

AINSWORTH, P.B. *Psychology and crime: myths and reality*. Harlow: Pearson Education Ltd., 2000

Centrum podpory podnikání Praha, o.p.s. *CPPP zahajuje spolupráci s Probační a mediační službou. Cílem je vyšší finanční gramotnost klientů* [online]. 2015 [cit. 9.11.2015]. Dostupné z: <http://cPPP.cz/clanky.html#tiskovka23>

Česko. Zákon č. 257 ze dne 14.7.2000, o probační a mediační službě. *Sbírka zákonů ČR*. 2000, částka 66, ISSN 1211-1244

Česko. Zákon č. 218 ze dne 25.6.2003, o soudnictví ve věcech mládeže. *Sbírka zákonů ČR*. 2003, částka 106, ISSN 1211-1244

Česko. Zákon č. 40 ze dne 8.1.2009, trestní zákoník. *Sbírka zákonů ČR*. 2009, částka 115, ISSN 1211-1244

DADÁKOVÁ, P. *Resocializace jedinců po výkonu trestu odnětí svobody a jejich podpora ze strany probační a mediační služby*. [online] Brno, 2015, 139 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky. Vedoucí práce doc. PhDr. Tomáš Čech, Ph.D. [cit. 28.10.2015] Dostupné z: http://is.muni.cz/th/430558/pedf_m/Projekt_diplomove_prace.pdf

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd., Praha: Karolinum, 2000. 374 s. ISBN 978-80-246-0139-7

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd., Praha: Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-X

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základy metody a aplikace*. 1. vyd., Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2

KAISER, G. *Kriminologie*. Praha: C.H.BECK. s. 268. ISBN 80-7179-002-8

KARABEC, Z. Koncept restorativní justice. In: *Restorativní justice: sborník příspěvků a dokumentů*. 1. Vyd., Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. S. 119. ISBN 80-7338-021-8

KRAUS, J., PETRÁČKOVÁ, V. *Akademický slovník cizích slov*. 1. Vyd., Praha: Academia, 1995. 445 s. ISBN 80-200-0497-1

KRETÍKOVÁ, Z. *Výchovná opatření ukládaná mladistvým* [online]. Brno, 2014/2015, 84 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce JUDr. Milana Hrušáková, Ph.D. [cit. 28.10.2015] Dostupné z: http://is.muni.cz/th/371561/pravf_m/Diplomova_prace_-_finalni_verze.pdf?lang=cs

MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. [online] Praha, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. ISBN 978-80-7338-119-6 [cit. 23.8.2015] Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/394.pdf>

MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*. 1. vyd., Praha: Portál, 2013. 576 s. ISBN 978-80-262-0366-7

MATOUŠKOVÁ, A. Probační a mediační služba. *Sociální práce*, 2012, roč. 12, č. 2, s. 37-39. ISSN 1213-6204

MIKOVSKÁ, Z. *Probační a resocializační programy v rámci střediska Probační a mediační služby v Ostravě*. [online] Brno, 2009, 94 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky. Vedoucí práce JUDr. Jana Čuhelová. [cit. 28.10.2015]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/265487/pedf_m/Diplom._prace.doc.pdf

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd., Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4

NEUWIRTHOVÁ, G. *Analýza rizik a potřeb odsouzených při výkonu probačního dohledu*. Hradec Králové, 2014, 103 s. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce. Vedoucí práce Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D. [cit. 29.10.2015]

NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. 3. Přepřac. vyd., Praha: ASPI, 2008, 528 s., ISBN 978-80-7357-377-5

PETRAS, M. Predikce kriminality: Nový nástroj SARPO I na hodnocení kriminogenních rizik a potřeb pachatele. *Trestněprávní revue*, 2010, č. 9, s. 284-290. ISSN 1213-5313

REJZEK, J. *Český etymologický slovník*. 1. Vyd., Voznice: Nakladatelství Leda, spol. s.r.o., 2001, 752 s. ISBN 80-85927-85-3

ROZUM, J., KOTULAN, P., TOMÁŠEK, J. Účinnost dohledu u osob podmíněně propuštěných. *IKSP*, 2008, 170 s., ISBN 978-80-7338-073-1

SOTOLÁŘ, A. K probačním programům v systému soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*, 2006, č. 12, s. 373-378. ISSN 1213-5313

Statistika 2014. *Pmscr.cz* [online]. 2015 [cit. 9.11.2015]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/download/010114_311214_Komentar_ke_statistickemu_vyhodnoceni_PMS.pdf

SUCHÝ, O. *Recidiva*. Komparativní studie. Praha: VÚK, 1971, s. 211-220

SUCHÝ, O. *Příčiny a prevence recidivy*. In: Marešová, A., Blatníková, Š., Kotulan, P. *Kriminální recidiva a recivisté*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. ISBN 978-80-7338-119-6

ŠANDEROVÁ, J. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách*. 1. vyd., Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. 209 s. ISBN 978-80-86429-40-3

ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. Vyd., Praha: Leges, 2014, 464 s. ISBN 978-80-87576-93-9

ŠOBOVÁ, L. *Rizika recidivy podmíněně propuštěných osob z výkonu trestu* [online]. Brno, 2011, 109 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce PhDr. Pavel Horák, Ph.D. [cit. 28.10.2015]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/365955/fss_m/DP_Sobova2011.pdf?info=1;zpet=https:%2F%2Ftheses.cz%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3D%C5%A0obov%C3%A1%26start%3D1

ŠTĚRBA, V. *Penologie*. 1. vyd., Praha: ARMEX PUBLISHING s.r.o., 2007, 148 s., ISBN 978-80-86795-48-5

ŠTERN, P. *Hlavním cílem reformy vězeňství je omezení recidivy* [online]. 13.6.2014 [cit. 28.10.2015]. Dostupné z: <http://www.restorativnijustice.cz/cz/o-projektu/napsali-o-n%C3%A1s/112-hlavn%C3%ADm-c%C3%ADlem-reformy-v%C4%9Bze%C5%88stv%C3%AD-je-omezen%C3%AD-recidivy>

ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd., Praha: Portál, 2010. 216 s. ISBN 978-80-7367-757-2

ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. 2. vyd., Praha: SLON, 2009. 125 s. ISBN 978-80-86429-36-6

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. Vyd., Praha: Portál, 2004, 870 s. ISBN 80-7178-802-3

VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie*. 2. Vyd., Praha: C.H.Beck, 2012, 636 s., ISBN 978-80-7400-429-2

VEČERKA, K. a kol. *Ohrožená mládež mezi prevencí a represí*. 1. Vyd., Praha: IKSP, 2011, 186 s. ISBN 978-80-7339-118-9

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění do 31.12.2009. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR. [cit. 20.9.2015]

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 20.9.2015].

ŽATECKÁ, E., *Postavení a úkoly probační a mediační služby*. 1. vyd., Ostrava Přívoz: KEY Publishing s.r.o., 2007. 136 s. ISBN 978-80-87071-55-7

Další zdroje

Metodický standard PMS ČR pro práci s mladistvými, 2010, Praha

Metodický standard PMS ČR v oblasti trestu OPP, 2010, Praha

Metodický standard PMS ČR v rámci zajištění výkonu probačního dohledu, 2010, Praha

Interní materiál PMS 2012 a 2015, Praha

Interní materiál Vězeňské služby ČR, Manuál SARPO, 2012

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA A: Rozhovor s informantkou č. 3

PŘÍLOHA A

Gabriela Neuwirthová (GN): Jmenuji se Gabriela Neuwirthová, jsem studentkou 2. ročníku oboru sociální práce Univerzity Hradec Králové. Nacházím se na Probační a mediační službě v Pardubicích, dnes je 10.9.2015. V rámci své diplomové práce povedu rozhovor s probační úřednicí z již zmiňované Probační a mediační služby. Pro zachování anonymity bude probační úřednice označena jako informantka číslo dvě. S nahráváním souhlasí i s tím, že údaje, které dnes získám, budou použity pouze v mé diplomové práci a nahrávka bude po mé obhajobě zničena. Já bych teď přistoupila k otázce číslo 1: *Jakým způsobem využíváte opis z rejstříku trestů a rozhodnutí soudu z pohledu identifikace rizikových faktorů?*

Informantka číslo 3 (I3): V podstatě opisy rejstříku a rozhodnutí soudu jsou základní dokumenty, které máme k dispozici a z toho můžeme zjistit jednak, jestli před sebou máme prvopachatele nebo recidivistu, jaký byl vývoj trestní kariéry, samozřejmě jakou trestní činnost spáchal, jestli tam byla fyzická oběť apod.

GN: *A jak třeba můžete využít rozhodnutí toho soudu?*

I3: Tak to rozhodnutí soudu samozřejmě obsahuje i nějaký popis skutku, hodnocení důkazů, v případě, že tam třeba byl znalecký posudek, tak se citují posudky, který jsou pro nás důležité i třeba pro zhodnocení toho psychického stavu nebo třeba psychiatrické poruchy.

GN: Děkuju. Otázka č. 2: *Co pro vás znamená první kontakt s klientem z pohledu rizikových faktorů, jak hodně vás ovlivňuje?*

I3: Tak ta první konzultace, respektive první kontakt je vždycky nejnáročnější z hlediska předávání informací jednak tomu klientovi a jednak informací, které my získáváme od klienta, takže má spíš informační charakter, kdy se snažíme vytěžit co nejvíce těch základních informací o postoji k trestné činnosti i o jeho minulosti, o jeho představách, bývá to ovlivněno tím, protože při té první konzultaci se vždycky dělá poučení. Jsou věci, kterým ten klient nemusí rozumět, může být rozčilený, může mít strach, takže ta první konzultace úplně nevypovídá o tom, jak ta spolupráce bude

nadále vypadat, protože dokud není navázán bližší kontakt s klientem, tak nelze hodnotit.

GN: Děkuju. *Jak Vám při identifikaci rizikových faktorů pomáhá nástroj analýzy rizik a potřeb?* To je otázka číslo tři.

I3: Tak ta analýza rizik a potřeb je důležitá pro tu strukturu, je to tak, že ten pracovník, když budu mluvit za sebe, na nic nezapomenu, protože samozřejmě z toho kontextu mi můžou nějaké věci vypadnout, takhle mám dojem, že se na to můžu doptat, můžu se k tomu vrátit, takže to usnadňuje tu práci.

GN: Otázka č. 4: *Jakým způsobem využíváte při identifikaci rizikových faktorů návštěvy v místě bydliště a kontakty s rodinnými příslušníky?*

I3 Tak to je velmi individuální, ty návštěvy v místě bydliště, jsou podle mě velmi důležité z toho pohledu, že vidíme, jak ten klient žije. Už to, že někdy třeba odmítají, aby byla přítomna ta rodina, tak je to prostě taky ukazatel něčeho a z pravidla i ten kontakt s rodinnými příslušníky je velmi důležitý i pro zjištění, jak funguje komunikace v té rodině a případně ověřování, jestli ten klient nám mluví pravdu. Hovoří se i s těmi rodinnými příslušníky a zase je to velmi individuální, samozřejmě trochu jinak to vypadá, když se jedná třeba o domácí násilí, trochu jinak to vypadá, když ta rodina není přímo, jakoby účast na té trestné činnosti, ale z pravidla ta rodina dokáže poskytnout jako poměrně hodně informací i o minulosti i toho klienta vzájemné vztahy. Dá se zjistit, jestli ta rodina bude tím pozitivem, tím podporujícím prvkem anebo naopak.

GN: Děkuju. Otázka č. 5: *Jaké klienty považujete z pohledu statických rizikových faktorů za rizikové? Tady to zase myslím rizikové z pohledu té recidivy.*

I3: Tak z pravidla nebo ze zkušenosti těch statických faktorů to hodně bývá psychický stav těch klientů, to znamená nějak případně psychické poruchy, ehm, poruchy osobnosti apod., kde zejména pokud jsou neléčené, tak v podstatě tam my s tím nedokážeme nic dělat a riziko recidivy je tam jakoby ze zkušenosti poměrně, poměrně vysoké.

GN: *Myslíte si, že je ještě nějaký ukazatel se může objevit z těch statických rizikových faktorů kromě té osobnosti toho klienta?*

I3: No, tak určitě je to i v podstatě dětství, rodina, ze které ten klient pochází, to jsou zase věci, které jakoby můžou ukazovat na zvýšenou míru recidivy v případě, že ten klient pochází z prostředí, kde v podstatě měli s trestní činností co dočinění rodinní příslušníci, tak to riziko je prostě vždycky vyšší.

GN: *Otázka č. 6. Jaké klienty považuje z pohledu dynamických rizikových faktorů za rizikové?*

I3: Tak tady zase ze zkušeností to co ovlivňuje páchaní další trestné činnosti a recidivu, tak ve velké míře je to zadluženost, to znamená potíže, ať už jsou to neřešené dluhy, exekuce, které klienti nechali dojít daleko, s tím související potíže při shánění zaměstnání, případně nelegální zaměstnávání, které ale neřeší tu dluhovou problematiku a další oblast, která je riziková je taky oblast bydlení, to znamená ať už absence bydlení nebo bydlení na ubytovnách nebo v azylových domech zase zvyšuje tu rizikovost.

GN: *Děkuju. Otázka č. 7: Jakou měrou se z Vašeho pohledu zjištěné rizikové faktory podílí na recidivě odsouzených klientů probační služby?*

I3: No, těžká otázka. Troufnu si říct, že někdy ty osobnostní charakteristiky, ta psychiatrická onemocnění, které mohou ovlivňovat ten náhled na tu trestnou činnost, ovlivňují velkou měrou, v případě že se jedná o neléčené poruchy. Jinak si troufám říct, že hodně to jsou ty dluhy, protože tam to jde ruku v ruce, i kdyby to zaměstnání měli, tak pokud jsou velké dluhy, tak ta motivace k legálnímu zaměstnání a stabilnímu bydlení je malá, to znamená, ty dluhy tam hrají významnou roli při ovlivňování těch dalších dynamických faktorů. Shrnutí tudíž velkou měrou ovlivňují zjištěné rizikové faktory recidivu klientů probační služby.

GN: *Otázka č. 8: Jaké rizikové faktory ze skupiny statických rizikových faktorů se z Vašeho pohledu vyskytují u recidivujících klientů?*

I3: Tak to s čím se já setkávám velmi často, tak jsou to ty nejrůznější diagnózy a psychiatrické poruchy. Je to nejčastější v případě, že jsou neléčené a hodně se ovlivňuje poslední dobou schizofrenie a dalším tím faktorem je právě to rodinné zázemí, prostředí, ze kterého klient pochází a trestní minulost.

GN: Teď otázka č. 9: *Jaké rizikové faktory ze skupiny dynamických rizikových faktorů se z Vašeho pohledu vyskytují u recidivujících klientů?*

I3: Tak tady velmi často, to si troufnu odhadnout u velkého počtu klientů, hrají významnou roli dluhy a s tím související opakovaná majetková trestná činnost z důvodu obtížné finanční situace.

GN: Otázka č. 10: *Jaké rizikové faktory ty skupiny statických rizikových faktorů, se z Vašeho pohledu vyskytují naopak u těch nerecidivujících klientů, lze tam něco vyzorovat?*

I3: Zpravidla jsou to ti klienti, když to vezmu ty osobnostní charakteristiky, kteří dochází na ambulantní léčby a jsou stabilizovaní a spolupracují s dalšími institucemi. U těchto klientů jde o jakési šlápnutí vedle, jsou to prvopachatelé, kteří mají náhled na trestnou činnost, jsou motivovaní řešit svou situaci.

GN: Otázka č. 11: *Jaké rizikové faktory ze skupiny dynamických rizikových faktorů se z Vašeho pohledu vyskytují těch u nerecidivujících klientů?*

I3: Troufnu si říct, že ty dluhy se objevují i u těchto klientů, ale záleží na jejich výši, to znamená, že u těch klientů, kteří sice mají dluhy, ale zároveň se jim podaří vyřešit zaměstnání, tak to riziko recidivy je prostě nižší, protože mají vidinu již v té zkušební době probačního dohledu, že se to dá nějakým způsobem zvládnout a stabilizovat svou finanční situaci. Nemají tak potřebu získávat si finanční prostředky nelegální cestou.

GN: Děkuju. Otázka č. 12: *Jaký význam přisuzujete institutu probačního dohledu z pohledu možnosti eliminace rizik recidivy?*

I3: No, velmi často jsme v podstatě jediná instituce, která může být s pachatelem v pravidelném kontaktu, je to tak, že máme tu možnost motivovat v podstatě toho

klienta, aby nějakým způsobem změnil tu svoji situaci, aby změnil ten postoj. V rámci toho dohledu můžeme samozřejmě kontrolovat, čímž chráníme společnost, ale když to vezmu ve vztahu k tomu klientovi, tak mu můžeme nabízet pomoc, podporu, kontakty na jiné organizace, což velmi často jsou informace cenné, o kterých často nevědí, nemají je, kde jinde získat.

GN: Děkuju. Otázka č. 13: *Jaké slabiny má institut probačního dohledu z pohledu možnosti eliminace rizik recidivy?*

I3: No, možná jako slabinu, spíše slabiny bych viděla dvě – možná zatíženost pracovníků PMS, protože samozřejmě ve chvíli, kdy jeden pracovník má 100 aktivních dohledů, tak nemůže tu činnost vyvíjet v takové intenzitě jaká by byla potřeba a druhá věc jsou poměrně omezené kompetence probačního úředníka, kdy v podstatě pokud ten klient nějakým způsobem selže, tak my jsme odkázáni na to, jak si s tím poradí soud, což někdy může trvat velmi dlouho a někdy to je ke škodě nejen obětí, ale i toho klienta.

GN. Děkuju. Otázka č. 14: *Jakým způsobem se odráží intenzita práce s klientem z hlediska možnosti eliminace rizikových faktorů?*

I3: Tady je odpověď jednoduchá, čím více, tím lépe. Nicméně, jak jsem již říkala před chvílí, vždycky to záleží na kapacitách toho pracovníka a samozřejmě pokud ten klient má více problémů nebo je rizikovější, tak ta intenzita práce s klientem je podstatně vyšší, ale vždycky je to o tom, že ten pracovník musí ty rizika vidět, musí je identifikovat, aby mohl reagovat tou vyšší intenzitou spolupráce, takže samozřejmě čím vyšší riziko, tím jsou konzultace častější.

GN: Děkuju. Otázka č. 15: *Jakým způsobem podle Vás pomáhá kontakt s obětí při eliminaci zjištěných rizikových faktorů?*

I3: Tak jednak myslím my si můžeme u oběti ověřit samozřejmě informace, které sděluje pachatel, zároveň ta oběť nám může poskytnout informace, které my si z rozhodnutí soudu nevyčteme, to znamená, jak ten trestný čin probíhal, jaký dopad tu pro tu oběť mělo a zároveň samozřejmě dá se tam pracovat i s možností náhrady škody, tak aby ten pachatel jednak byl motivován, ale jednak aby ho to na druhou

stranu nedemotivovalo, že to v životě za celou tu zkušební dobu nemůže dát dohromady.

GN: Děkuju. Otázka č. 16: *Jakým způsobem Vám pomáhá probační plán dohledu při eliminaci zjištěných rizikových faktorů?*

I3: Tak ten probační plán dohledu je důležitý v tom, že na té podobě plánu se podílí ten klient a kromě toho, že ten probační plán zahrnuje kontrolu přiměřených povinností a omezení, které stanovil soud, tak je tam právě prostor si stanovit konkrétní cíle, konkrétní úkoly, jakým způsobem, jaká rizika, možnost eliminovat je. Je to časově omezené a tím, že se na tom podílí ten klient, tak si může říct, co on vnímá jako důležité, je to něco konkrétního pro obě strany a ve chvíli, kdy se nedaří něčeho dosáhnout, tak zase pro toho klienta je jasně viditelné, co se případně nezdařilo, můžeme se bavit o tom, proč.

GN: Otázka č. 17: *Jak Vám při eliminaci rizikových faktorů pomáhá spolupráce s dalšími odborníky?*

I3: Tu spolupráci já považuji za klíčovou, protože samozřejmě naše kompetence, možnosti jsou limitovány zákonem. My se můžeme s odsouzeným bavit o nějakých základních věcech, můžeme rozklíčovat témata, ale na konkrétní odbornou práci - problémy s dluhy, závislostmi, to jsou věci, na které nemáme vzdělání, a proto jsou pro nás ty spolupracující organizace, zejména NNO jsou pro nás v podstatě nenahraditelné.

GN: Děkuju. Otázka č. 18: *Jaké spolupráce nejvíce využíváte?*

I3: Je to zase asi věc velmi různorodá – jsou klienti, kteří nepotřebují využít žádnou instituci, jsou klienti, kteří naopak potřebují zasíťovat. Hodně využíváme pomoc dluhových poraden (oddlužení, insolvence, potíže s exekucemi), hodně spolupracujem s NNO nebo i s ambulancemi, které pracují s klienty, kteří užívají drogy, ať už mají nařízenou léčbu nebo případně dochází dobrovolně, poměrně intenzivní spolupráce je v případě násilných trestných činů s organizacemi, které nabízejí program pro násilné pachatele a samozřejmě když to vztáhnou na ty státní

instituce, tak je to spolupráce s ÚP, v případě mladistvých, je to poměrně úzká spolupráce s OSPOD.

GN: Děkuju. Otázka č. 19. *Jaké konkrétní návrhy řešení vedoucí ke snížení recidivy byste viděla ve vlastních zdrojích, to znamená v rámci PMS?*

I3: No, tak bylo by to určitě personální posílení PMS, tak aby opravdu byl dán nějaký limit, počet případů na jednoho pracovníka, protože od toho se samozřejmě odvíjí ta intenzita spolupráce. To co si myslím, že už je nějak v počátku nastavení je platnost součinnostních dohod s těmi státními nebo třeba NNO o nějaké přednostní spolupráci, tak aby se ten klient do té služby dostal co nejrychleji.

GN: Otázka č. 20. *Jaké konkrétní návrhy řešení vedoucí ke snížení recidivy byste viděla v externích zdrojích?*

I3: No, ideální varianta by samozřejmě byla legislativní změna a posílení kompetencí probačních pracovníků, tak jako tomu bývá v jiných evropských zemích, to znamená, né že mi dáme návrh a pak jsme odkázáni na to, jak rozhodne soud, ale že by měl probační pracovník takové kompetence, že by mohl dát rovnou návrh na nařízení výkonu odloženého trestu v případě, že by klient fatálním způsobem selhal v rámci zkušební doby alternativního trestu nebo aby i probační úředník měl tu možnost, tu kompetenci rozhodnout v případě, že je klient závislý na návykových látkách, že nastoupí léčbu - né dobrovolně, né ho motivovat. Nečekat na rozhodnutí soud, prostě zvýšení pravomocí probačního úředníka. Úplně také chybí jakákoliv koncepce sociálního bydlení, s čímž naši klienti také velmi často bojují, ubytovnu z mého pohledu nejsou řešením, jsou rizikové a tady tu situaci stát podcenil. Pak je to také dluhová problematika – snížení odměn exekutorů, jelikož naši klienti se z důvodu vysokých odměn dostávají často do neřešitelných situací, začarovaného kruhu.

GN. Děkuju vám za rozhovor a přeju hezký den.